

„Érted vagyok”

(Exodus 3,14)

Közösségi
és családi
folyóirat

VIII. évf. 4. szám
1997. ~~1995.~~ augusztus
90,— Ft

*Az Újszövetség
a katonáskodásról*

*Törvény
a polgári szolgálatról*

*Iszlám
reformmozgalom*

Hinni hitetlenül

*Mesék
gyerekeknek*

Olvasók fóruma

*Vasárnapi
elmélkedések*

Vallás és ökológia

Könyvajánlás

Pierre Pierrard

Loisy abbé – Vesztett csata?

A kutatás kelepcéi

A 19. század vége: a tudományos világ forrong az eszméktől, felfedezésektől. A szent szövegeket tanulmányozzák, szembesítik más kutatásokkal. Alfred Loisy más keresztényekhez hasonlóan e munkálatok eredményeit az egyház javára akarja fordítani. Közéjük vágnak: Nem! Veszélyes!

1908 tavaszán egy francia pap császárkabátra cseréli papi ruháját, mert a pápa kiátkozta az egyházból. Március 7-én X. Piusz valóban kiközösítette Alfred Loisy-t, a bibliai tudományok egyik nagyra becsült párizsi mesterét. „Kerülendőnek” nyilvánította őt — modernizmus okán. Tág értelemben véve a modernizmus folyamatosan és szerteágazóan arra törekszik, hogy az egyház tanítását és kormányzását összhangba hozza azzal, amit kora követelményének gondol. Szoros értelemben a modernizmus lényegi mozzanata annak a vallási válságnak, amely X. Piusz pápaságát (1903–1914) jellemezte.

A modernista válság „a hagyományos egyházi tanítás és az az új vallási tudományok frontális ütközéséből született meg. E tudományok — az ortodoxiak minden ellenőrzése nélkül, s igen gyakran éppen azok ellenében — egy forradalmi elvből indulnak ki: pozitív módszereket alkalmaznak olyan területen, pontosabban olyan (szentnek mondott) szövegeken, amelyeket korábban e módszerekkel meg nem közelíthetőknek tekintettek” (Émile Poulat). A válságot csak mélyítette az egyházi tanítás közepszerűsége és a vallástudományok dinamizmusa közti távolság.

A modernista válság főleg négy országot érintett: Olaszországot, Nagy-Britanniát, Németországot és mindegyiket Franciaországot, az eszmék szenvedélyes országát, amely az egzegeta Alfred Loisy-ban a legreprezentatívabb személyiséget nyújtja a modernizmus számára — amit egyébként nem lehet szervezett csoportnak, egyfajta szabadkőművességnek tekinteni.

Loisy abbé 1857. február 28-án született Marne megye egy kicsiny falujában, Ambrieres-ben. Apja paraszt volt. Alfred Loisy 17 éves, amikor be-

lép a Chalons-sur-Marne-i szemináriumba, ahol szabványosan folyik az oktatás. Buzgó seminaristaként elkezd barátkozni a héber nyelvvel. 1879. június 29-én szentelik pappá. Két esztendeig falusi plébános. Arra a meggyőződésre jut, hogy tudományos pályán értelmiségiként jobban tudja majd szolgálni e g y h á z á t. 1881-ben beiratkozik a nem rég létesült Párizsi Katolikus Intézet Teológiai Főiskolájára, ahol tragikus hiány van káderekben. Olyannyira, hogy 1881 vé-

gétől Mgr. d’Hulst rektor máris Loisy abbéra bízta a héber tanszéket. Tudása tökéletesítése céljából a fiatal professzor asszriológiai és egyiptológiai előadásokat hallgat a Felsőfokú Tanulmányok Iskolájában (École des Hautes Études), valamint eljár a College de France-ba Renan héberóráira. Otthonossá válik a szír és etióp nyelvekben is. 1890-ben megvédi és közzéteszi teológiai doktori értekezését *Az Ószövetség kánontörténete* címmel. Két évvel később pedig megindítja a kéthavonként megjelenő folyóiratot, a *Bibliai tanítást*.

Hamar bizalmatlanságot vált ki magával szemben a Bibliát illetően a hagyományhoz ragaszkodók körében. 1892 őszén az Issy-i szeminárium növendékeinek az előjárók megtiltják Loisy óráinak látogatását. S ami még rosszabb: megfosztják tanszékétől is, miután 1893. november 10-én a *Bibliai*

tanítás-ban megjelent cikkében kinyilvánítja a Szentírás tudományos egzegetizálásának szükségességét.

Egyre számosabbá váló ellenségei azzal vádolják, hogy egzegetizist egy filozófiai posztulátumra, a termé-

sztfölkötinek a tagadására építi. Loisy egzegetizist valójában „egy józan teológiára” épül (M. Bécamel), a szűk konkordizmus elvetésére. Ez az elvetés juttatja el őt annak megkérdésére, hogy milyen igazságok találhatók ab-

A modernizmus ügyében számomra elsősorban sohasem valaminő konkrét eredményekről volt szó, amelyeket bizonyosakként akartam volna képviselni szemben az Egyházzal, amely azokat téveseknek állította, bár ezekben az eredményekben nem kevés igazság található, s az egyház csak tévedéseket akart feltételezni bennük; hanem elsősorban és lényegében a tudományos kutatás és az emberi lelkiismeret íratlan jogáról volt szó. Amikor az egyház engem ütött, ütötte a tudományos munka szabadságát és a tudós őszinteségét. Az emberi személy szabadságát védtem ellenében a szellem műveiben (A. Loisy: *Emlékezések*, III).

ban a Bibliában, amely egyébként az összes régi könyvvel azonos feltételek mellett megkívánja a történeti kritikát. Ezen felül Loisy józanul állást foglal azon teológusokkal szemben, akik nem engednek meg az egzegetának, hogy kutassa a Szentírás könyveinek irodalmi műfaját.

Az a tény, hogy Loisy egy felszázaddal megelőzte XII. Piusz *Divino afflante Spiritu* (1943) enciklikáját, nyilvánvalóan nem védi meg őt attól a Rómából jövő felhőtől, mely hamarosan beborítja. Ez a szerény pap, aki sohasem látogatta, s később sem látogatja majd a magas egyházi tisztségviselőket, és aki sohasem hagyta el Franciaországot, mélyen megzavarodik, amikor „feltáru számára a hivatalos egyház rossz arca, a szív és gatlások nélküli, despotikus Róma arca, s az, amit egyre nehezebbé válik összegegetetnie Jézus Krisztus vallá-

sával: X. Piusz és államtitkára, Merry de Val Rómája” (Henri Brémond).

A Neuilly-beli domonkos apácák lelkészeként (1894–1899) más és más álneveken Alfred Loisy bedolgozik különféle tudományos publikációknak, nevezetesen a Vallástörténeti és Irodalmi Szemlének (Revue d'histoire et de littérature religieuse), melynek egyik társalapítója. Ezzel egyidőben gondosan készül gyermekek számára tartott hittanóráira és az apácáknak adott eligazításaira. A hit modern válságának láttán pedig megszületik benne a meggyőződés: ha az egyház az európai népek anyja, úgy trónjavesztett királynő; viszont „ha tudna beszélni a népekhez, nem volna ellenséges hatalom, amely le tudná győzni őt”.

1989-ben egészségi okokból lemond a lelkészségről, s visszavonul Meudon-Bellevue-be (Versailles-i egyházmegye), ahol folytatja munkáját. Meghívják, hogy tartson előadásokat a Felsőfokú Tanulmányok Iskolájában, ahol *A babyloni mítoszokat és a Genézis első fejezeteit*, valamint *Az evangéliumi példabeszédeket* teszi tanulmányai tárgyává. Egyes kivételektől eltekintve, az egyházi hatóságok mindezt egyre inkább veszélyes szélhelyzetnek tekintik.

És mi történik? 1903-ban meg akarja cáfolni a német luteránus teológus, Adolf Harnack (1851–1930) elméleteit, aki azt gondolja, hogy a hit lényege az Isten iránti jámborságban áll, s még azt is állítja, hogy az egyház nem hivatkozhatik az evangéliumokra. Loisy közzéteszi *Az evangélium és az egyház* című kisebb munkáját, melyben igazolja a keresztény és katolikus fejlődést, mely igenis folytatja az Evangéliumot, megjegyzi azonban, hogy az egyház gondolata idegen volt a krisztusi tanítástól. Véleménye szerint az egyház, ha — ám csúnya megfogalmazással — az emberiség nagyhatalmának tekintjük is, mégsem lehet változtatlan tanítások

gyűjteményének őrzője, s még kevésbé tekinthető Isten Országá megvalósulásának („az Országot vártuk, s az egyház jött”).

Az *Evangélium és az egyház*, Alfred Loisy első „kis vörös könyve” egyszerre kelt jelentékeny lelkesedést és felháborodást. Egyfelől úgy üdvözlik, mint „a remény és az élet művét”; Brémond abbé mint „mesterműről” beszél róla; Mgr. Mignot pedig sajnálkozva állapítja meg, hogy „ez a könyv nagy jót tett volna, ha nem vetette volna rá magát a sakálók hada”... Mert az „igazhitűek” részéről, akik könnyedén végzik a Rómába feljelentgetést, ez azonnali harci riadót váltott ki.

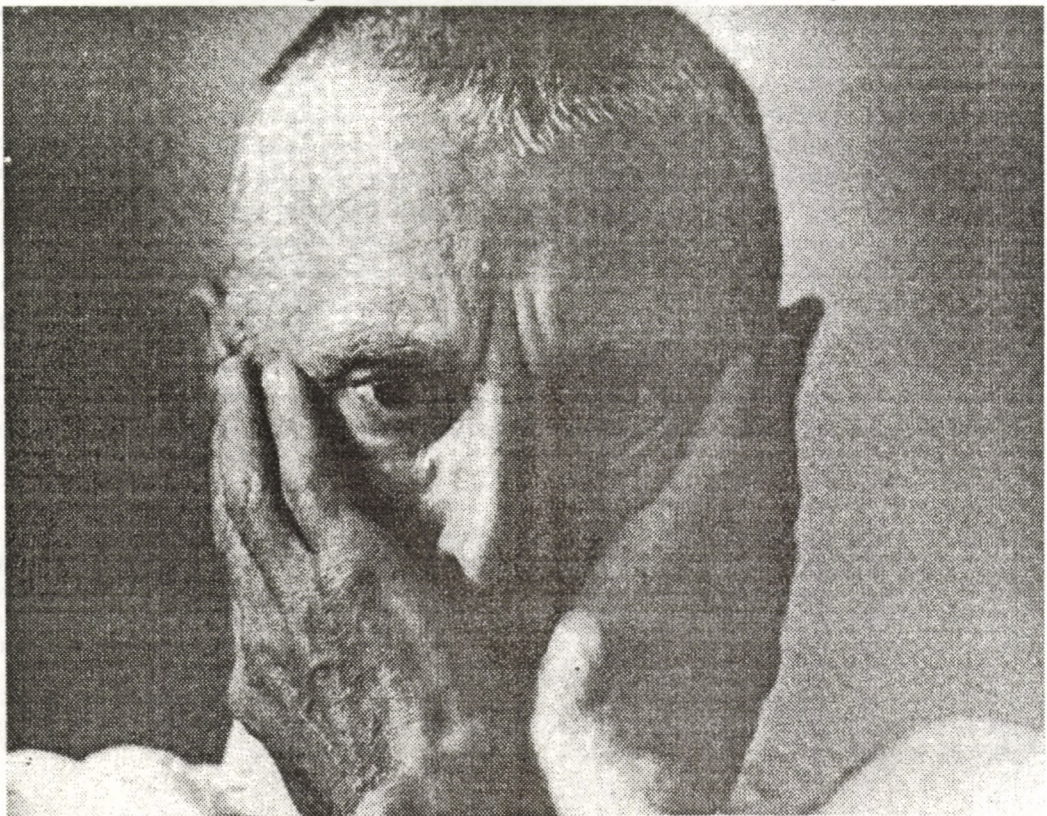
1903. január 17-étől Richard bíboros, Párizs érseke megtiltja *Az evangélium és az egyház* olvasását. Magát magyarázni kívánván, Loisy októberben kiad a maga nevével egy írást *Egy kicsiny könyv kapcsán* címmel. Ez csak súlyosabbá teszi helyzetét, mert december 16-án a Szent Officium indexre teszi őt munkáját.

Gondban van. Hogy senkit meg ne botránkoztasson, 1904. február 28-án egy magát alávető levelet ír a pápának, melyben nyomatékkal mondja: „Nagyon szent Atya! Ismerem Szentségednek teljes jóakarátát, ezért aztán ma a szívéhez fordulok. A katolikus egyház közösségében akarok élni és meghalni. Nem akarok hozzájárulni a hit romlásához országomban... Nincs hatalmam-

ban lerombolni magamban munkálataim eredményét. Amennyiben rajtam áll, alávetem magam a Szent Officium írásaim ellen hozott ítéletének... Jóakaratom bizonyosságként s a megbé-kelés szellemében kész vagyok felhagyni a tanítással, melyet Párizsban végzek, fel fogom függeszteni előkészületben levő tudományos közleményeim kiadását is...”

X. Piusz ezt válaszolja Richard bíborosnak: „Kaptam egy levelet főtisztelendő Loisy abbétól, melyben szívemre hivatkozik, de levelét ő nem a szívével írta. Van ugyan valami vigasztaló is a bennelevő kijelentésekben, de minden kijelentését lerombolja az a kifejezett tiltakozás, hogy nem tud lemondani munkálatainak eredményeiről. Ahelyett hogy megvalósítaná Szent Remég Klodvignak adott parancsát: Égesd, amit imádtál; imádd, amit égettél!”

Elképedve azon, hogy az egyház kételekedik tisztességében, jóhiszeműségében, nem folytatja előadásait az Hauttes Études-ön. A Chartres-i egyházmegyében fekvő Garnay-ba költözik Thureau-Dangin nevű barátjához, ahol *A szinoptikus evangéliumok* c. kommentárján dolgozik. Mivel a Chartres-i püspök visszautasítja, hogy megújítsa azt a felhatalmazást, hogy magánkápolnát használjon, 1906. november 2-től nem misézik tovább. A következő évben, hogy ne kompromittálja barátait, Thureau-Dangin-ékat, lakást bérel

nővére közelében Ceffonds-ban (Haute-Marne megyében), mely végső kikötője lesz.

Miközben Franciaország püspökei 1907. május 28-án elítélik a *Vallástörténeti és Irodalmi Szemlét*, Róma is működésbe lép. 1907. július 17-én a Szent Officium *Lamentabili sane exitu* kezdetű dekretuma elítéli a biblikus és teológiai modernizmus 65 tételét; majdnem mindet francia szerzőktől, a többségüket pedig Loisy abbé írásaiból vették. A rákövetkező szeptember hó 8. napján X. Piusz kiadja a *Pascendi* kezdetű enciklikát „a modernisták tanításairól”. A

reakciók nagy általánosságban gyengék, mert ha „a modernizmust az ortodoxia minden eretnység hordozójaként fogta is fel”, ő maga nem úgy mutatkozott be, mint „egy új eretnység elve, hanem mint egy megújult kultúra követelménye” (Émile Poulat).

Mint akit puskavégre vettek, Alfred Loisy 1908 januárjában, *A szinoptikus evangéliumokkal* egyidőben közzétesz egy harmadik piros könyvet: *Egyszerű reflexiók a Lamentabili és Pascendi kezdetű írásokra*. Kijelenti, hogy nem ismer magára e két római okmányban. Róma március 7-én válaszol: névre és személyre szóló kiközösítéssel sújtja — „kerülendőnek” (vitandus) állítva őt. Erre Loisy leveti a reverendát, de mit sem változtat szigorú életrendjén.

A köztársasági és tudományos világ

pedig úgy reagál erre, hogy 1909. márc. 2-i keltű rendelkezéssel Alfred Loisyt kinevezik a College de France vallástörténeti tanszékére. Az érsekség rögvest megtiltja a papoknak, hogy látogassák előadásait. Mindez nem fogja Loisyt megakadályozni abban, hogy 30

éven keresztül halomra írja a kereszténység eredetére vonatkozó munkáit, cikkeit. Nem kis része ezeknek is indexre kerül. Loisy professzor növekvő tudományos tekintélye ünnepélyes és általános elismerésben részesül azon a jubileumon (70 éves ekkor), amelyet 1927. április 19-én rendeznek a Kereszténység Története Kongresszus keretében a College de France-on.

De a múlt továbbra is súlyosan nehezedik a kiközösített, öreg tudósra, akinek lelke mélységesen vallásos maradt. Éppen ezért több alkalommal is szükségét érzi annak, hogy magyarázza magát, hogy beszéljen. 1913-ban *Elmúlt dolgok* címen közzétesz egy új kis vörös könyvet, mely végül is elkedvetlenítő is, zavart is, mert a szerző a maga gondolati fejlődését egy ősi hitetlenségnek látszik tulajdonítani, ami téves. Sokkal komolyabb, sőt döntő fontosságú a nagy egzegéta megközelítésében *A vallás* című könyve (1917, második kiadása: 1924). Miszticizmustól mélyen áthatva egyre inkább abba helyezi hitét, hogy a vallás

feladata segíteni az alullevőket, hogy jobban éljenek, segíteni az emberiséget, hogy legyőzze válságait; „olyan vallást ajánl az emberiségnek, amely képes egybegyűjteni minden embert egy közös eszményben és egy közös imádásban”. Figyelemre méltó tény, hogy az utolsó években Jób volt az a bibliai személyiség, aki leginkább foglalkoztatta Loisy-t; Jób, aki tragikusan élte meg hitét a kifosztottságban és a csendben.

Amit mindenekelőtt újra kell olvasni Loisy-tól: *Emlékezések, hogy használjunk a jelenkor vallási történetének* (3 kötet, 1860 oldal, 1930–1931), bár Róma indexre tette 1931-ben a szerző minden művével együtt (Opera omnia). Kapitális munka ez; noha önigazoló is, mégis pótolhatatlan fényt vet a kortárs történelem egy nagyobb szakaszára.

1933. december 1-ével nyugalomba vonulva van még ereje, hogy 1938-ban birokra keljen a „mitológusokkal” — Salomon Reinach, Paul-Louis Couchoud —, szembeállítva velük Jézus történetiségét, melyet azok mítosznak tekintettek. 1939-ben Jean Guittou katolikus filozófussal vitázik a modern gondolat kapcsán.

1940. június 1-én békésen elhunyt Ceffonds-ban az ember, a pap, a tudós, aki félszázadon keresztül keményen szembeszállt az ortodoxiának azzal a fajtájával, amely eljegyezte magát a lustasággal. Sírján az Ambrieres-i temetőben ez a felirat olvasható: Alfred Loisy, pap, aki visszavonult a szolgálatból és a tanításból, a College de France professzora, 1857–1941, Tuam in votis tenuit voluntatem (Hűséges akart maradni a Te akarathoz).

Fordította: Bulányi György

Forrás: Notre Histoire, 1990. december

A cikk szerzője történész, tiszteletbeli professzor a Párizsi Katolikus Intézetben, a La Croix krónikása, elnöke a Franciaországi Zsidókeresztény Barátság névű társaságnak.

***

KÁNON — görög eredetű szó, jelentése: szabály. Itt: hivatalos listája azoknak az írásoknak, amelyeket a vallási hatóságok inspiráltaknak és normatívaknak tartanak.

KONKORDIZMUS — A Biblia, valamint a tudományok kijelentései közti betű szerinti egyezés keresése.

KIKÖZÖSÍTENI — egy katolikus eltvólvítani a hívők közösségéből, eltüntetni őt a szentségek felvételétől.

EGZEGÉTA — aki műveli az egzegézist, a szöveg értelmének tudományos kutatását.

DIVINO AFFLANTE SPIRITU — XII. Piusz enciklikája (1943), amely jogosnak ismeri el, hogy a bibliai szövegekre alkalmazzuk a történetkritikai egzegetikai módszereket.

INDEX — hivatalos jegyzéke azoknak a könyveknek, melyeknek használata és terjesztése tilos a katolikusok számára (a római egyház hatóságai állították össze 1571 és 1965 között).

SZENT OFFICIUM — a 16. században felállított római intézmény, amelynek feladata őrködni a hit és az erkölcsök tisztasága fölött.

Josef Blank

Erőszakmentesség – háború – katonai szolgálat

I.

Az Újszövetség álláspontja

„Majd kétezer éves fennállása során az Egyház sosem oldotta fel híveit a katonáskodás kötelezettsége alól, mint egyes szekták, pl. a manicheusok és a wiclifiták. Sokkal inkább elutasította a túlzott és erőltetett pacifizmust, amely a háborúban valami megengedhetlent és keresztényelleneset lát, és uralomra juttatja a jogtalanságot... A katolikus teológusok mindig megkülönböztették az igazságos háborút az igazságtalantól, és sohasem utalták át a rövidlátó és érzelmi hangoltságú egyénre annak fejtegetését, hogy háború esetén mi megengedett és mi nem, hanem a törvényes tekintélyre hagyták a végső döntést.”

Így írt 1935-ben Freiburg im Breisgau érseke, *Conrad Gröber*. Ez számított és számít még ma is az általánosan elismert „katolikus tanításnak”.

Iránymódosítások

Csak a modern háború, különösen az atomháború problematikája, a fegyveres katonai szolgálat lelkiismereti okokból történő elutasítása és a világméretű békemozgalom bámulatos megnövekedése — amelynek közvéleményformáló jelentőségét akkor sem lehet vitatni, ha politikai hatását nem lehet biztosan felmérni — körüli megújult vita kérdőjelezte meg az örökölt felfogásokat. Vajon az egyházak ténylegesen kezdettől fogva az idézett felfogást képviselték? Ma tudjuk, hogy **nem** így van. Az újabb kutatások inkább azt mutatják, hogy az egyház állásfoglalása a háborút és a katonai szolgálatot illetően szinte hihetetlen változásokon ment keresztül. Ezeket a változásokat az egyház és állam mindenkor viszonyának keretében kell látnunk. Amíg a Római Birodalomban megtagadták az állami elismerést az egyháztól, tehát az első

három évszázadban, sokkal határozottabban tájékozódott a vérontás bibliai tilalma szerint, mint később, és magatartása alapvetően elutasító volt a katonai szolgálattal szemben (a II. részben ezt fölvezetjük). A „konstantini fordulat” (a Milánói Ediktum Kr.u. 313-ban) e tekintetben is éppoly gyors, mint meglepő változást hozott.

Hippolytus kánonjaiban (Róma, a 3. szd. első fele) még ez áll: „A keresztény ne legyen önként katona, hanem csak akkor, ha a felsőbbség kényszeríti őt” (74. kánon); az *Arles-i Zsinat* atyái viszont már így határoznak (Kr. u. 314-ben): „Azok, akik békeidőben leteszik fegyvereiket (és a katonai szolgálatot önkényesen elhagyják), legyenek kiközösítve”.

Itt nyilvánvalóan világos iránymódosításról van szó. Ez volt az első olyan zsinat, melyet a császár hívott össze. A közvetlen indítékot a donatista viszálykodások alkották, melyeket meg kellett oldani. „De ez volt-e az egyetlen probléma” — kérdezi joggal *Charles Munier* —, „amelynek foglalkoztatnia kellett a császárt az egyházi ügyek vonatkozásában? Konstantin a katolikus egyház hivatalos protektora akart lenni; de nem várhatott-e el ezért ellenszolgáltatást? Nem azzal kellett-e megállítani a keresztény katonák dezertálását — ami az érintettek szemében hosszú egyházi hagyomány által igazoltnak tűnt —, hogy az egyházi férfiak késznek találtak az elítélésükre? Azt hitték talán az *Arles-i Zsinat* atyái, akik az egész Nyugat epizkopátusát reprezentálták Bretagne-tól Afrikáig, Hispaniától Gallián át Itáliáig, hogy az egyháznak mostantól szüksége van az állami katonaságra? Akárhogyan legyen is, az egyház és az állam kapcsolatának új korszaka kezdődött el”.

Az itt következő fejtegetések történeti–teológiai szándékúak. Az Újszövetség és a régi egyház e kérdéskörbe tartozó elképzeléseit akarjuk megrajzolni és ezzel az önálló véleményalkotást elősegíteni.

Katonák az Újszövetségben

Az Újszövetség általában véve egyáltalán nem ítéli meg negatívan a katonákat, akik magától értetődően a római megszálló hatalom szolgálatában álltak.

Lukács evangélista **Keresztelő János**nak katonákhoz intézett, „állapotbeli kötelesegeikről szóló prédikációjáról” tájékoztat: „Katonák is kérdezték őt: És mi mit tegyünk? Ő így szólt hozzájuk: Senkivel szemben ne alkalmazzatok erőszakot, sem zsarolást, és elégedjete meg a zsoldotokkal” (Lk 3,14). A rövid útmutatás, amely talán magára Lukácsra megy vissza — Lk 3,10–14 Lukács saját anyagához tartozik —, a katonáállapot legközelebbi veszélyeire és káros hatásaira vonatkozik, nevezetesen az erőalkalmazás jogtalan formáira a lakossággal, mindenekelőtt az asszonyokkal szemben, és a népesség kiszákmányolására, mondjuk a csapat ellátásának céljából.

A Jézus és egy katona közti legfontosabb találkozásnak a **kafarnaumi százados** fiacskájának gyógyításáról beszámoló történet tűnik (Mt 8,5–13; Lk 7,1–10). Ennek a történetnek, amely eredetileg a logion-forrás (Q) hagyományához tartozott, valószínűleg történeti magja van. Abban a Jézus-igében csúcsosodik ki, amely a centurio nagy hitét dicséri: „Bizony, mondom nektek, Izraelben senkinél nem találtam ilyen hitet” (Mt 8,10). A pogány centurióknak nagyobb hite van, mint amekkorát az ország lakói tanúsítanak Jézus iránt. Jóllehet Jézus Izrael népére,

a zsidókra korlátozta működését, mégis hagyja, hogy egy pogány centurio feltétlen bizalma hasson rá. Jézusba vetett hite révén ez a katona Isten uralma egyik várományosának bizonyul.

Az Apostolok Cselekedeteinek római főemberével, **Kornéliusz századdal** együtt kell őt szemügyre vennünk (ApCsel 10. fej.). Ez utóbbi persze az ún. „itáliai kohorsz” centuriójaként jelenik meg, tehát római katonaként, akiről aztán ez áll: „Jámbor és istenfélő volt egész házával együtt, gazdagon adott alamizsnát a népnek és szüntelenül Istenhez imádkozott” (ApCsel 10,1–2). Nyilvánvalóan előkelő férfiről van szó, akit Lukács itt kiválaszt, hogy rajta és háza népén szemléltesse a pogányok meghívását a keresztény hitre. Úgy tűnik, Lukács a maga hagyományából vagy saját tapasztalatából ismert ilyen eseteket. Minden valószínűség szerint ő maga is az „istenfélő pogányok” e köréből jött, akik közel álltak a zsidó zsinagógához és annak monoteista istentiszteletéhez. Éppen az ApCsel 10. f. teszi világossá, hogy *a katonai állapot önmagában nem volt akadálya a kereszténnyé válásnak és az üdvösség elnyerésének.*

Az Apostolok cselekedeteiben Lukács újra és újra megemlíti, milyen korrekt módon járnak el Pállal a római katonák, akiknek védelme nélkül nem lenne biztonságban az élete a zsidókkal szemben (vö. ApCsel 21,30–40; 22,22–29; 23,12–34; 27,1). Lukácsnak szemmel láthatóan érdeke, hogy kiemelje a római katonák és tisztviselők mintaserű vagy legalábbis korrekt viselkedését a keresztény misszionárius Pállal szemben. A római hatóságok itt bizonyos védelmet nyújtanak a keresztényeknek a zsidó részről jövő támadásokkal szemben, ami a korai időszakra igaz lehet. A keletkezéskor lévő keresztény gyülekezetek, ha szükséges, élvezik és kihasználják a római állam jogvédelmét; az állam — amint ezt Lukács az ApCsel 18,12–17-ben a korintusi helytartóval, *Gallióval* kimondatja — nem akar beleavatkozni a zsidók és keresztények közti vallási vitákba, hanem csupán a nyilvánvaló bűnözés ellen lép föl (ApCsel 18,14–15).

Végül meg kell még említeni azt a **századost Jézus keresztje alatt**, aki a kivégzőosztagot vezette, és akiről Mk 15,39-ben ezt olvassuk:

„Amikor azonban a főember, aki ott állt vele szemben, látta, hogy így távozott, ezt mondta: Ez az ember valóban Isten fia volt!” Ez természetesen a keresztények szemében is különleges elismerést szerzett a centuriósnak.

Egyesek először talán idegenkednek attól, hogy ezt az újszövetségi tényállást tudomásul vegyék és érvényesíteni hagyják a maga igényeivel. Talán a mi kedvenc várakozásainknak és vágyainknak is ellene mond. Nekem mégis helyesnek tűnik, hogy elfogadjuk ezeket a tanúságokat, mert megszabadítanak minket kollektív előítéleteinktől, a negatívaktól és a pozitívaktól egyaránt.

Jézus politikai alapállása

„Jézus politikai alapállásának” kérdését nem könnyű megválaszolni, mivel az evangéliumok *közvetlenül* nem nyilatkoznak erről. Ugyanakkor a kérdés jogos, mivel a názáreti Jézus meghatározott, viszonylag jól ismert korban és környezetben élt. Továbbá az újszövetségi szövegekben egy sor olyan utalás található, amely megengedi, hogy képviselhető kijelentéseket tegyünk e tekintetben.

Mindenesetre világosnak látszik, hogy **Jézus éppúgy távol tartotta magát korának politikai messianizmusától** — ahogyan ezzel pl. „Salamon zoltárainak” (amely valószínűleg farizeusi eredetű zsidó dalgyűjtemény) 17. és 18. darabjában találkozunk —, **mint a „zelóták” militáns zsidó szabadságmozgal-**

mától. Bár a Reimarus-töredékek óta („Jézus és tanítványainak célja”; kiadta G.E. Lessing 1778 májusában) újból és újból megkísérelték, hogy kapcsolatba hozzák Jézust a zelóta mozgalommal és „politikai messiásként” értelmezzék őt, de ha minden tanúbizonyságot szóhoz juttatunk, akkor ez a kísérlet végül is kivihetetlennek bizonyul. Jézusnak például nyilvánvalóan voltak kapcsolatai „vamosokkal”, ami egy zelóta számára teljességgel elképzelhetetlen. Ezzel közvetlenül összefügg az a rendkívül nehéz kérdés is, hogyan kell értelmezni „Jézus messiási voltát”. Negatíve ezt úgy kell megválaszolnunk, hogy *Jézus felismerhetően nem emelt semmilyen messiási igényt hagyományos kora-zsidó értelemben.* De ez olyan probléma, amely külön tárgyalást igényelne.

Igen tanulságos ebből a szempontból **Máté evangélista** értelmezése, aki **mindenekelőtt Jézus erőszakmentességére tapint rá.** A vezérszó a „szelíd”, amit az egységfordítás az „erőszakmentes”-sel ad vissza; a görög kifejezés a *praus*. Ez a szó az Újszövetségben csak *négyszer fordul elő* (Mt 5,5; 11,29; 21,5; 1 Pét 3,4).

Itt van mindjárt a szelídekről szóló boldogmondás, amely ebben a formájában valószínűleg magától Mátétól ered: „**Boldogok a szelídek (erőszakmentesek), mert ők öröklük majd az országot.**” Ez a boldogmondás egyszerűen átveszi a Zsolt 57,11 kijelentését: „A csöndesek birtokolják majd az országot, és ők élvezik a béke teljességét.”

Persze döntő az, hogy Máténál a szelíd (*praüs*) jelentős Jézus-állítmánná válik. Így a „fáradtakhoz és megerheltekhez szóló felhívásban” is olvashatjuk (Mt 11,28–30), amely Máté saját anyagához tartozik: „Jöjjetek hozzám mind, akik fáradtak vagytok és meg vagytok terhelve, én fel akarok üdíteni titeket. Vegyétek magatokra igámat és **tanuljatok tőlem, mert én szelíd (*praüs*) vagyok** és alázatos szívű, és nyugalmat találtok lelketeknek, mert az én igám enyhe és az én terhem könnyű.” „A szelíd és alázatos Jézus” igája kétségtelenül Jézus útmutatásait jelenti, ahogyan azokat mondjuk a Hegyi beszéd összefoglalja.

Hogy Máté számára a „szelídség” fogalmával egy messiási Jézus-állítmány kapcsolódik össze, mutatja a harmadik hely, ahol a szó előfordul, nevezetesen a „jeruzsálemi bevonulás” mátéi feldolgozása (Mt 21,1–9; vö. Mk 11,1–10; Lk 19,28–40; Jn 12,12–19). Máté Márkot és a többieket meghaladva hozza a számára nyilván fontos reflexió idézetet is (Iz 62,11 + Zak 9,9 kombinációját): „**Mondjátok Sion lányának: Nézd, királyod jön hozzád, szelíd (*praüs*) és nőtényszamáron jön, a teherhordó állapot csikáján**” (Mt 21,5).

Az idézetnek, amelyet Máté kommentárjaként kell felfogni Jézus jeruzsálemi bevonulásához, zelótaellenes éle van. Jézus a nem-zelóta, az erőszakmentes messiáskirály, aki ünnepelesen bevonul városába, de akit városa végül mégsem fogad el messiásnak. Ez a megtagadás Máté szerint Jeruzsálem pusztulásához fog vezetni (vö. Mt 23,33–36.37–39: Jeruzsálem „prófétagyilkos”, s ezért büntetést kell elszenvednie). *Máté oksági, belső összefüggést lát az erőszakmentes, szelíd messiás, Jézus elutasítása és Jeruzsálemnek a rómaiak által Kr.u. 70-ben történt lerombolása között.* Tudjuk, hogy zsidó oldalról akkoriban a farizeusi írástudók is foglalkoztak Jeruzsálem pusztulásának okaival, és hogy ők is a

politikai–messiási–apokaliptikus ideológiákban, valamint a zelóták csoportjában látták a fő vétkeket. Ez alátámasztaná azt a felfogást, hogy Jézus a maga korában helyesen ismerte és becsülte fel a politikai messianizmus veszélyeit, és hogy megtérésre hívó prédikációja egyúttal Izrael politikai jövőjére is tekintettel volt, amint korábban már Jeremiás prófétái a Kr. e. 6–5. szd. fordulóján.

A konkolyról és a búzáról szóló példabeszéd (Mt 13,24–30) eredeti értelme is bizonyára zelótaellenes. A zelóta gondolkodásmódnak felel meg ez a szemlélet: „Isten minden ellenségének” kiirtásával véget vetni a világban a gonoszságnak, és létrehozni a tiszta istenuralmat. Jézus pontosan ezt utasítja el. „Nem”, mondja a gazda a példabeszédben, „**hogy a konkollyal egyúttal ki ne tépjétek a búzát is. Hagyjátok mindkettőt együtt növekedni az aratásig**” (29–30. v.). A zelóta felfogásban Jézus nyilvánvalóan beavatkozást fedezett föl Isten fenségjogaiba; egyedül Ő illetékes a végítéletre. *Ha emberek akarják a maguk eszközeivel végrehajtani a nagy tisztogatást, ez csak katasztrófákhoz és rendkívül kétséges „végmegoldásokhoz” vezet.*

Ellenségszeretet és lemondás az erőszakról

Nem kételkedem abban, hogy az ellenségszeretet „parancsában”, amely az erőszakról lemondás követelményét tartalmazza (vö. Lk 6,27–36; Mt 5,39–42.43–48) autentikus Jézus-logionról van szó. Máté „antiteziseinek” végén hozza, és éppen ezzel konkrét példán akarja megmutatni, **milyen módon kell messze felülmúlnia a Jézus-tanítványok „igazságosságának” a „farizeusokét és írástudókéét**” (Mt 5,20). A bezáró megalapozást: „Legyetek tehát ti is tökéletesek, amint mennyei Atyátok is tökéletes” (Mt 5,48) nem valami aszketikus tökéletességre törekvés értelmében kell felfogni, hanem a héber értelemben: az ember „egész-voltáról” van szó. Az ember egész-voltának meg kell felelnie Isten egész-voltának; az embernek utánoznia kell Istennek az emberek iránti határtalan jóságát és „nagylelkűségét”!

Lukács ezt tartalmilag így értelmezi: „Legyetek tehát irgalmasok, amint Atyátok irgalmas” (Lk 6,36). Ezen

természetesen a lehető legkonkrétabb gyakorlatot kell érteni. Annak magától értetődő feltételezése áll emögött, hogy minden ember szereti a barátait, a pogányok csakúgy, mint a vámosok és a „bűnösök”. **Az ellenségszeretet döntően messzebb megy ennél. Az embereket elválasztó árkokat és szakadékokat akarja és kell áthidalnia.** Helyesen ragadja meg ezt *Ágoston*, amikor egyszer azt mondja: „Szeretnünk kell ellenségeinket, nem mintha már testvéreink lennének, hanem hogy testvéreinkké legyenek”. Az ellenségszeretet itt magának Istennek megmentő, üdvöt hozó szeretetében való részesedéssé, Isten világot üdvözítő munkálkodásának tanúságává válik.

Persze **kifejezi Jézus gyakorlatát is** környezetével, a vámosokkal és a bűnösökkel szemben. Annak, hogy Jézus nyilvánosan mutatkozott a római megszálló hatalom kollaboránsaival, kétségtelenül nyilvános, „politikai” jeladás hatása volt. *Nem tartotta magát a hivatalos barát-ellenesség meghatározásokhoz.* Ezen túlmenően azt kell mondani, hogy Jézusnak a maga emberségében teljesen szabadnak kellett lennie az ellenségeképektől; „identitásához” neki nem volt szüksége ezekre, mivel egészen máshol talált „igazolást”. Véleményem szerint ez az egyik legjelentősebb aspektusa Jézus emberségének.

Ettől nem szabad elválasztani az erőszakról lemondást. *Ez közvetlenül összefügg azzal a szabadsággal, melyet Jézusban megcsodálunk, hogy nincs benne szorongás a hatalmasokkal szemben; azzal a szabadsággal, amely csak a végső, az Istenben elrejtettségből fakadhat. Jézus nem volt teljesen mentes a szorongástól; pl. félt a haláltól. De a vallási és állami hatalom képviselőitől egyáltalán nem félt. Velük szemben bensőleg és magatartásában is szabad ember volt. Az erőszakról lemondás, a bosszút nem állás, a gonosznak ellent nem állás stb. követelményeit (vö. Mt 5,38–42) csak egy belső fölény és nagyobb szabadság kifejeződéseként lehet fölfogni, nem pedig gyöngeségként vagy éppen tehetetlenségként.*

Jézus nyilvánvalóan átlátta, hogy az erőszakoskodó a bensőleg gyengébb, a nem-szabad ember, és hogy meg kell őt szabadítani ettől a belső szolgaságtól. Amíg az ember a „szemet szemért, fogat fogért” ütés-váltás

reakciómechanizmusának rabja marad, addig sosem tud kitörni az ördögi körből. S ebben a *bensőleg szabadnak, a nagyvonalúnak kell kezdeményeznie*; az erőszakról lemondás ezek szerint elképzelhetetlen nagyvonalúság, fölény és benső tágasság nélkül. Ennek ellentéte az aggodalmaskodó számítás és az egoista „nekem legyen igazam”.

Éppen így az is világos, hogy az **erőszak melletti kiállás nem igazolható Jézusra hivatkozva**; akkor sem, ha „igazságos” vagy „forradalmi” erőszakról lenne szó. Becsületlen különböztetésre van szükség, amíg az „Isten országa” el nem jön: az erőszakosság, az erőalkalmazás minden formája a megváltatlan világ jelrendszeréhez tartozik; persze ennek a világnak megváltására és ezért az erőszakmentesség jeleire van szükség.

Éppen azért, mert „Jézus éthosza” feltételezi a belső szabadságot és az Istennel alkotott közösségben gyökeresedik, s nem csupán egy „magasabb morálban” vagy olyan morális posztulátumokban, amelyeknek hatástalanságát naponta újra tapasztaljuk, *sohasem tehető „törvényé”* és sohasem parancsolható meg „törvényesen”. Jézus útmutatásainak a szabadság és a kikényszeríthetlenség a lényeges ismertetőjegyei; bennük magának a végső szabadságnak az igényével találkozunk; megvalósításuk *csak saját szabadságunk tette lehet*, és egyúttal felszabadító hatásuk van annak lelkére, aki megcselekszi őket. Mindenkitől, aki szóba áll velük, a belső újratájkózódás elkezdését kívánja meg egész gondolkodásában és magatartásában, éppenséggel az egész ember megtérését–megfordulását (metanoia), feleletként arra, hogy Isten szeretetében részesülünk.

Jézus konkrét követéséről van itt szó, de nem szolgálai „utánzásáról”, hanem „Jézus érzületének” alkotói, őt követő gyakorlattá váltásáról, az ő Lelkében és az ő Lelke szerint élt életéről. Tehát pontos ellentéte ez a szellemtelen és fantáziátlan engedelmességnek. Ezek az útmutatások ténylegesen az egész embert igénylik, az ember kreatív értelmét, okosságát csakúgy, mint bátorságát. Ha Jézus útmutatásait kiragadjuk ebből az összefüggésből és „törvényé” tesszük őket, akkor nemcsak hogy semmit nem hatnak, hanem vagy nem

veszik őket komolyan és nem valószínűsítják meg őket (mint a nyugati kereszténységben), vagy a legnagyobb képmutatássá és emberi tortúrává válnak, amint ezt minden kor puritánainál és rigoristáinál meg lehet figyelni (az olyan „forradalmároknál” is, mint Cromwell, Robespierre, Lenin vagy Sztálin). Ezeket az útmutatásokat először önmagunkra kell vonatkoztatnunk, a saját gyülekezetünkre/egyházunkra, nem pedig „a többiekre, akiknek tulajdonképpen szükségük lenne rá” (mert ezzel rögtön ismét elkezdődne a képmutatás).

Az ebből eredő politikai hatásokat nem lehet előre kiszámítani, *azzal is számolnunk kell, ahogyan Jézus és sok követője is számolt vele, hogy magunk válunk a saját ellenszerezetünk és a nagy szabadság áldozatává* — de ilyen áldozatok nélkül nem léteznék ez a szabadság és szeretet.

A „kard”-logionok

De akkor hogyan kell érteni a Mt 10,34–36 szavát (vö. Lk 12,51–53): *„Ne higgyétek, hogy azért jöttem, hogy békét hozzak a földre. Nem azért jöttem, hogy békét hozzak, hanem kardot.* Mert én azért jöttem, hogy az embert szembeállítsam apjával, a leányt anyjával és a menyét anyósával. És saját házanépe lesz az ember ellensége.”

Éppen ezzel a szöveggel garázdálkodtak sokat az utóbbi időben a politikai viták során, amikor kiszakították az összefüggésből és teljesen lehetetlen értelmet tulajdonítottak neki, mintha ezzel Jézus mégis igazolni akarta volna a fegyverhasználatot. Ez a logion *szókép, és a „kard”-metafora azokat az összeütközéseket és konfliktusokat jelenti, melyek Jézus üzenetének, azaz az evangéliumnak az elfogadásához kapcsolódnak.* Ilyen konfliktusokra azonban azért kerül sor, mert az emberek elzárkóznak ez elől az üzenet elől, vagy egyszerűen nonszensznek tartják. Az erőszak által megjellegzett és uralt emberiség, amelynek körében csak az erősebb joga számít, képtelen megérteni és gyakorlattá váltani Jézus üzenetét, mivel az a végsőig zavarja és összekuszálja az erőszakosak, a gazdagok és a hatalmasok köreit. Ezért kerül sor arra a konfliktusra, amelynek **éppen a jók, a valóban igazak és jámborak, a védtelenek esnek áldozatul.**

Allítsuk csak egyszer a szöveget a Máté-ev. 10. fejezetének nagy összefüggésébe, és rögtön fölfedezzük valódi értelmét. Itt többek között ezt olvassuk: „Nézzétek, mint bárányokat küldelek a farkasok közé. Legyetek tehát okosak, mint a kígyók és hamisság nélküliek, mint a galambok” (Mt 10,16). Jézus nyilván tudta, miről beszél: arról, hogyan is áll a dolog ezzel az „erőszakmentességgel” — amelyet elvárt önmagától és övéitől — a valóságos világban (a farkasok társadalmában). Nem ringatta magát illúziókban. És nem mondják-e el az evangéliumok, hogy Jézus sem úszta meg a konfliktust saját családjával, még anyjával sem (vö. Mk 3,20–21; 3,31–36; 6,1–6a; Jn 7,1–9)?

Ezek a vonások nem illenek bele az „aranyos és kedves Jézus” hagyományos képébe, amint sok minden nem illik bele, amit az evangéliumok mondanak.

Bárcsak világos lenne most már, mit is jelent valójában ez „az evangélium miatti konfliktus”: nevezetesen **nem a kard használatának igazolását, hanem világos útmutatást azok számára, akik valóban komolyan veszik a „béke evangéliumát”** Jézus értelmezése szerint; **ők azok, akik szenvedő alanyai lesznek a konfliktusoknak.**

További idevágó ige a „két kardról” szóló logion (Lk 22,35–38):

„És ezt mondta nekik: Amikor ereszény, tarisznya és saru nélkül (ld. Lk 10,4) küldtelek el titeket, szentvedtetek-e hiányt valamiben? Ők azt felelték: Semmiben! Ő azonban így szólt hozzájuk: *Most azonban, akinek van, hordjon erszényt, hasonlóképpen tarisznyát, és kinek nincsen, adja el ruháját és vegyen kardot.* Mert mondom nektek: Be kell teljesednie rajtam annak, ami megíratott: És a törvénytelenek közé számították őt (Iz 53,12). Ugyanis az én ügyem is véget ér egyszer. *De ők azt mondták: Uram, van itt két kard! Ő azonban így szólt hozzájuk: Elég.*”

Ez az ige a „két kardról” oly módon csinált történelmet, amit nem lehetett eleve látni. Első kérdésünk így hangzik: Mi ennek a mondatnak az értelme *Lukácsnál*, akinél az utolsó vacsoráról szóló beszámolóhoz kapcsolóttan (vö. Lk 22,7–13,14–20) egy „búcsúbeszédet” (Lk 22,21–38) találunk, amint ezt mindenekelőtt *Heinz Schürmann* bizonyította egy sor mun-

kájában. Ebben a búcsúbeszédben Lukács szerint Jézus bizonyos útmutatásokat ad tanítványainak a jövőre vonatkozóan, arra az időre tehát, amikor ő maga már nem lesz velük. *Lukács ezáltal élesen különböztet „Jézus kora” és „az egyház kora” között.*

A Jézus-korban a tanítványok teljesen Jézus földi jelenlétének és Isten Jézus által hirdetett üdvuralmának hatása alatt álltak. Ebben az időszakban a tanítványoknak nem kellett aggodniok a földi dolgokért, amint ezt mindenekelőtt a 72 tanítvány szétküldésére történő visszatekintés teszi világossá (vö. Lk 10,4; 10,1–20). Akkoriban a radikális szegénység és igénytelenség utasítása volt érvényben a tanítványok számára. Az eljövendő időben, amikor Jézus már nem lesz velük, ez másképp lesz. Most a tanítványoknak maguknak kell földi igényeikről, sőt földi biztonságukról gondoskodniok. „Most azonban...” Ez a »most« éles korfordulót jelez: most másképp lesz. Jézus tanítványainak mostantól maguknak kell ellátniok magukat pénzzel és élelemmel a missziós utakra, mert többé nem nyílnak meg számukra a vendégbarátság ajtói. Jézus szava tehát a kü-

szöbön álló ellenségességre akarja fölhívni a figyelmet, és erre akarja felszerelni és felbátorítani a tanítványokat.

Heinz Schürmann a „két karddal” kapcsolatban úgy véli, hogy ez a kijelentés is a Jézus halála után kirobbanó ellenségkedés idejét akarja jellemezni a Mt 10,34 értelmében (ld. fent): „Ezzel a kort akarta jellemezni, és nem a karddal való harcra fölhívni, amit Jézus a Lk 22,51-ben kifejezetten megtilt.”

Lukács-kommentárjában hasonlóan vélekedik Josef Ernst is: „A kardvásárlás ígéje a Jézus távozása utáni új helyzet fenyegető komolyságára utal: az evangélium küldötteinek nemcsak gondoskodniuk kell magukról, hanem ellenségkedéseknek és a legkeményebb üldöztetéseknek is ki vannak téve. A régies logion, amely eredetileg talán az eszkatologikus szükségállapotot hirdette meg, most annak a kemény küzdelemnek a képe, amelyben a gyülekezet él. A szó szerinti értelmezés megbukik a jézusi ígéhirdetés etikai alapelvein”.

Természetesen ezzel egyúttal a „két-kard-teória” középkori allegorikus értelmezését is elutasítjuk.

A „két hatalom teóriájával” szemben — ahogyan azt Gelasius pápa (492–496) fogalmazta meg Anasztasziosz (bizánci) császárhoz intézett híres levelében: „Ugyanis, nemes császár, ketten kormányozzák a világot a legfelső helyen: a püspökök megszentelt tekintélye és a császári hatalom” —, a „két-kard-teória” tetemes radikalizálást jelent: „Szerencsés dolog, ha a királyság kardja összekapcsolódik a papság kardjával, hogy a pap kardja tompítsa a király kardját, a király kardja pedig élesítse a pap kardját. Ez az a két kard, melyről az Úr szenvedéstörténetében ez mondatik: »Íme, itt van két kard«, és az Úr ezt válaszolja: »Ez elég« (Lk 22,38). Így ugyanis gyarapszik a királyság, kiterjeszkedik a papság, ha az Úr által említett szerencsés egyesülésben összekapcsolódnak.”

A „két kard” ígéjének ezt az „allegorikus értelmezését” a mai szentírásmagyarázat otromba félreértésként és a Lk 22,35–38 kijelentésével történt, következményeit tekintve pusztító visszaélésként jellemzi.

Fordította: Gergely G. András

(Folytatjuk)

Csapody Tamás

A polgári szolgálatról szóló törvény megszületési körülményei és a törvény értékelése

Általában

A polgári szolgálatról szóló törvény megszületése lényeges előrelépést jelent a korábbi szabályozáshoz képest. A törvény a nemzetközi dokumentumokkal — két kivétellel — összhangban van. A törvény elősegíti az egységes jogalkalmazást és a nagyobb jogbiztonság érvényesülését. Számos olyan megoldást tartalmaz, amely lehetővé teszi a lelkiismereti ok meglétének szakszerűbb megállapítását és a foglalkoztatási kör pontos meghatározását, a polgári szolgálatot választók juttatási rendszerét a korábbi helyzethez képest jobban hozzáigazítja a többi hadköteleséhez, és lehetővé teszi a nemzetközi polgári szolgálat bevezetését.

A törvényelőkészítő munka pontosításával, az Országgyűlés és a parlamenti pártok, valamint a sajtó nagyobb érdeklődése mellett, az ellenzéki pártok pozitív hozzáállása, az Emberi Jogi Bizottság aktívabb fellépése, a Honvédelmi Bizottság militarista fellépésének elmaradása, valamint a polgári szolgálat lényegével tisztában lévő országgyűlési képviselők nagyobb arányú fellépése esetén lényegesen jobb törvény szü-

lethetett volna. A Honvédelmi Bizottság és annak elsősorban ellenzéki tagjai különösen sok kárt tettek a törvényesszövegben.

Az Alba Kör különösen nehezményezi a polgári szolgálat hosszát, továbbá hogy a polgári szolgálatot hivatásos tűzoltói szervezeteknél is lehet teljesíteni, valamint azt, hogy az időtartam vonatkozásában a polgári szolgálatos törvénynek nincsen visszaható hatálya.

Mindezekre való tekintettel mérlegelés tárgyát képezi, hogy — a törvény hatályba lépését követően, figyelemmel az addig elkészülő végrehajtási utasításra is — a vitatott kérdésekben érdemes-e Alkotmánybírósághoz fordulni vagy sem.

Konkrétan

A törvényelőkészítés szakasza

A polgári szolgálatról szóló törvény első változatát a Munkaügyi Minisztérium 1994 májusában, míg a kormányának, majd pedig az Országgyűlésnek betervezett változatát 1997 novemberében készítette el. Az azóta eltelt időszakban a törvénytervezetekhez (Tvt.) az Alba

Kör két háttér tanulmányt készített (Az Alba Kör hozzászólása a polgári szolgálatról szóló törvény tervezetéhez I. és II., 16 old., 1994. IX. 14. és 19 old., 1994. X. 27.), valamint négy írásos hozzászólást terjesztett be és a vonatkozó nemzetközi dokumentumok közül hetet fordított le, illetőleg adott közre. 1996 folyamán az Alba Kör képviselői négy alkalommal folytattak megbeszéléseket Dr. Pulay Gyulával, a MüM közigazgatási államtitkárával. Ezenkívül a Kör képviselői számos megbeszélést folytattak és leveleztek a MüM jogi főosztályával, a Művelődésügyi és Közoktatási, valamint a Honvédelmi Minisztérium tisztségviselőivel, a Fővárosi, valamint a Pest Megyei Munkaügyi központok előadóival. Az Alba Kör ebben az időszakban tette közzé a katonai szolgálatmegtagadásról és a polgári szolgálatról az Európai Unió támogatásával készült emberi jogi jelentését (1995. december 10.).

A törvényelőkészítő munka során az Alba Kör képviselői gyakran tárgyaltak és vitáztak a felsorolt állami-gazgatási szervek képviselőivel, és a tárgyaló felek tárgyalási készségéről és partnerként való elfogadásunkról jó benyomásokat szereztünk. A velük kialakított munkakapcsolatot nagyon jónak tartjuk és nagyra értékeljük. A törvény gazdájával pedig — Dr. Pulay Gyula államtitkár úrnak köszönhetően — különösen jónak, konstruktívnak és hatékonyak mondható a kialakított együttműködés. Fontos megemlíteni, hogy mind a törvényelőkészítés folyamán, mind pedig a parlamenti munka során a HM részéről a törvénytervezet progresszív támogatását tapasztaltuk.

A törvénytervezet parlamenti fogadtatása

I. Az országgyűlés

A törvénytervezet parlamenti fogadtatásáról vegyes benyomásokat szereztünk. Az emberi jogok tiszteletbentartását és fontosságát olyan nagy becsben tartó Országgyűlés nem mutatott érdeklődést a törvénytervezet iránt. Az általános vitában összesen 19 képviselő jelenlétében összesen 8 képviselő, míg a részletes vitában összesen 10 képviselő jelenlétében 3 képviselő szólalt fel. Vita semmilyen kérdésben nem alakult ki. Az Országgyűlés plenáris üléseinek munkájában a Fidesz-MPP egyáltalán nem vett részt, az MDNP pedig a törvénytervezethez nem kapcsolódó tartalommal nyilvánult csak meg (alternatív rendőri szolgálat).

Számunkra külön öröm, hogy az Alba Kör neve mint a Munkaügyi Minisztériummal „példaszerű kapcsolatot kiépítő” civil szervezet neve az egyik felszólalásban elhangzott (Győr Sándor /MSZP/, 1997. II. 11.).

II. Az országgyűlés bizottságai

A négy illetékes országgyűlési bizottság (Emberi Jogi, Kisebbségi és Vallásügyi; Honvédelmi; Foglalkoztatási és Munkaügyi; Alkotmányügyi Törvényelőkészítő és Igazságügyi Bizottság) napirendjén összesen 11 alkalommal szerepelt valamilyen formában a törvény tervezete. Ezek közül az Alba Kör képviselői nyolc alkalommal voltak személyesen jelen. A módosító javaslatokat tárgyaló összes bizottsági ülésen, valamint a HB — a témát érintő — összes ülésen jelen volt képviselőnk. Az általunk látogatott bizottsági ülések közül öt volt olyan, ahol — esetenként többször is — szót kaptunk és érdemben hozzászólhattunk a vitához.

A bizottságok egymástól eltérő mélységben foglalkoztak a Tvt.-vel. Sajnálatos módon az Emberi Jogi, Kisebbségi és Vallásügyi Bizottság — mint bizottság — nem volt kellően tudatában annak, hogy emberi jogi kérdés ügyében van döntési jogköre, és nem a tőle elvárható mélységben foglalkozott a Tvt.-vel. A Tvt.-vel a legtöbbet a HB foglalkozott és leginkább ez a bizottság érezte magát illetékesnek a polgári szolgálat témájában. A HB — a képviselők párthovatartozástól teljesen függetlenül — mindent elkövetett azért, hogy a polgári szolgálatnak elveszen a civil jellege, és azt a fegyveres és rendvédelmi szervek érdekei szerint lehessen letölteni, valamint hogy a sorkatonákénál hátrányosabb juttatási rendszerben és időtartamban legyen csak letölthető. A háttérben a HB hatékonyan lobbizott, és a kormány nevében fellépő MüM-öt számos lényeges kérdésben (tűzoltóság, időtartam) az eredeti, a Tvt.-ben megfogalmazott véleményének megváltoztatására bírta.

Az Országgyűlés által elfogadott törvény tehát lényegében nem más, mint az Országgyűlés egyik bizottságának, a HB-nak és a kormányálláspont kompromisszumának eredménye.

Az Alba Kör képviselőit egyébként mindig szívesen látó HB-nak a Tvt.-vel kapcsolatos magatartását militaristának, a nemzetközi dokumentumokkal és az alapvető emberi jogok szabad érvényesülésével ellentétesnek ítélik.

III. Országgyűlési képviselők

Figyelemre méltó, hogy a HB-ban a hangadó szerepet a kormánypárti Kaszás Tibor (SZDSZ) mellett ellenzéki képviselők, elsősorban Wachslér Tamás (Fidesz-MPP) és Póda Jenő (MDF) vitték. Az említett képviselők javaslataikkal mindent megtettek azért, hogy a polgári szolgálat ellen hangulatot keltsenek, hogy ellehetetlenítsék a polgári szolgálatot és lejárassák az Alba Kört.

A polgári szolgálat emberi jogának támogatásáért számos képviselőnek tartozunk köszönettel. Így többek között (névsor szerint) Czuczai Mihálynak (SZDSZ), Donáth Lászlónak (MSZP), Hajdú Zoltánnak (SZDSZ), Kőszegh Ferencnek (SZDSZ), Szabó Lajos Mátyásnak (MSZP) és Tóth Pálnak (MSZP).

Az Alba kör beadványai

Az Országgyűlés törvényalkotó munkája során az Alba Kör eddig két alkalommal tette közzé véleményét. A Tvt.-vel kapcsolatos értékelését (Vélemény, 4 oldal, 1997. I. 17.) és az általános vitában elhangzottakra való reagálását (A polgári szolgálatról, 9 oldal, 1997. II. 17.), pártállástól függetlenül megküldtük a kérdés iránt érdeklődést mutató képviselőknek. A Tvt.-hez 16 konkrét módosító javaslatot juttattunk el 24 képviselőnek (1997. III. 2.). Módosító javaslataink a foglalkoztatási kör kiszélesítésére, az időtartam csökkentésére, a kötelező oktatásban való részvétel meghatározására, a juttatási rendszer pontosítására, a fegyelmi büntetés európaivá tételére, az adatvédelem szigorítására, a polgári szolgálat törvényi szabályozásának egyszerűsítésére vonatkoztak. Ezek közül Donáth László képviselő (MSZP) csatlakozó módosító javaslatként 11-et beadott az Országgyűlésnek. A többi nem kapott megfelelő bizottsági támogatást, így azok nem kerültek beadásra. A 11 módosító javaslat közül végül egyetlen egyet (a polgári szolgálat teljesíthető jogvédő tevékenység folytatásával is) fogadott el az Országgyűlés.

Megkeresésünk nyomán az Európa Parlament képviselője, Dr. Christof Tannert a polgári szolgálat időtartamának tárgyában hivatalos levelet (Brüsszel, 1997. III. 17.) küldött Kiss Péter munkaügyi miniszternek és Mécs Imre képviselőnek, a HB elnökének.

A HB valamennyi tagjának elküldtük a polgári szolgálat kérvényezésére és időtartamára vonatkozó nemzetközi dokumentumokat (1997. III. 6.). A bizottsági munkák befejezése után és a módosító javaslatok parlamenti szavazása előtt, az időtartam és a tűzoltóságnál teljesítendő polgári szolgálat ügyében a kormánypártok összesen 19 képviselőjét kereste meg magánlevélben e sorok írója, aki egyébként a Tvt. ügyében az Alba Kört mindvégig képviselte.

A parlamenti pártok és a törvény

A bizottsági munka, a felszólalások és a beadott módosító javaslatok tükrében pontosan látni az egyes pártoknak a polgári szolgálat emberi jogához való viszonyát. Az ellenzék valamennyi pártja — különböző mértékben, de — a Tvt. „lerontására” és militarizálására törekedett. A polgári szolgálat lényegével egyszerűen nem volt tisztában a KDNP, az FKgP és az MDNP, míg az MDF és a Fidesz-MPP pontosan értve a polgári szolgálat mibenlétét kezdte ki azt.

Az SZDSZ — mint párt — közömbösen viselkedett, a Tvt.-t és a mindenkor kormányálláspontot támogatta, de az emberi és a kisebbségi jogok más eseteiben részéről tapasztalható aktivitást nem mutatta. Az MSZP frakciójáról is az SZDSZ-hez hasonlókat lehet elmondani.

Mindezek fényében egyrészt fontosnak tartjuk ismét hangsúlyozni, hogy a Tvt.-vel fontossága szerint foglalkozó, korábban említett képviselők odafigyelését különösen értékesnek tartjuk. Másrészt szeretnénk jelezni, hogy ezen képviselők kizárólag a kormányon lévő két párt soraiból kerültek ki.

Média

Az Alba Körnek a polgári szolgálattal kapcsolatos közleményeit, véleményét legtöbbször a Magyar Hírlap közölte. A Népszabadság a témához kapcsolódó három MTI-közlemény egyikét sem hozta, és konkrét, személyes megkereséseink és konkrét ígéreteik ellenére a lap egyetlen egyszer sem adott helyet véleményünknek. Különösen értékes médiasiker, hogy a HVG kétszer is foglalkozott a témával (mindkétszer kiemelve az Alba Kör szerepét), továbbá hogy az MTV legnézettebb ifjúsági műsorának, a Repetának kétszer is vendégei lehettünk.

A polgári szolgálat témájának sajtómegjelenítését nem, viszont az Alba Kör véleményének médiában történt megjelenítését megfelelőnek tartjuk.

Megjelenések:

A Tvt.-t a sajtó — általában — ugyanolyan mostohán kezelte, mint az Országgyűlés, de az Alba Kör véleménye többször megjelent a médiákban.

Polgári szolgálatosok. HVG 1997. I. 25., 82–87. old.

MTV1: Repeta. 1997. III. 13. (kb. 4 perc)

MTV2: Parlamenti Napló. 1997. II. 10. (kb. 10 perc);

Alba-javaslatok a polgári szolgálatról. MTI nyomán: Magyar Hírlap 1997. IV. 2., 4. old.

Csapody Tamás: Tűzoltó leszek s katona. Népszabadság 1997. IV. 7., 14. old.

Vultur Csaba: Papírmunka. Magyar Narancs 1997. V. 8., 18–19. old.

H.Z.: Tűzoltó leszel, vagy katona? Magyar Hírlap 1997. III. 19., 5. old.

Boros Károly: Civil bagázsi. Kurír. 1997. IV. 17., 7. old.

Az Alba Kör kifogásai. MTI nyomán: Magyar Hírlap 1997. IV. 10., 5. old.

Az Alba Kör a polgári szolgálatról. Népszava. 1997. IV. 10., 2. old.

Tiltakozik az Alba Kör. Új Magyarország 1997. IV. 19., 4. old.

Sz. A. J.: Csak egy évig tartson a polgári szolgálat. Magyar Hírlap 1997. IV. 25., 5. old.

I.T.: Változik a polgári szolgálat. Új Pest Megyei Hírlap 1997. IV. 18., 1. és 3. old.

Alkotmánybírósághoz fordulhat az Alba Kör. Népszava 1997. IV. 18., 2. old.

p.g.: Az elmúlt hat... Magyar Nemzet 1997. IV. 18., 5. old.

Csapody Tamás: Polgárjogot nyert a polgári szolgálat. Magyar Nemzet 1997. V. 6., 7. old.

Kossuth Rádió: Déli Krónika 1997. IV. 17.

Petőfi Rádió: Reggeli csúcs 1997. IV. 17.

Petőfi Rádió: Petőfi délután 1997. IV. 17.

Petőfi Rádió: Külföldi adások szerkesztősége 1997. IV. 17.

Duna TV: Híradó. 1997. IV. 17., 21 h. (kb. 1 perc)

Civil Rádió: 1997. IV. 18. (kb. 10. perc)

MTV1, Naptévé: Szauna 1997. 1997. IV. 18. (kb. 10 perc)

Reggeli Krónika: 1997. IV. 18. (kb. 5 perc)

Fiksz Rádió: 1997. IV. 27. (kb. 60 perc)

MTV1: Repeta 1997. V. 26. (kb. 2 perc)

Fahidi Gergely: Civilizálódó katonaság. HVG 1997. V. 17., 103–104. old.

A törvény pozitívumai

A Tv. lényegi előrelépést jelent a korábbiakhoz képest. Ezek a következők:

- első, a kérdéssel önálló törvényi szinten foglalkozó jogi norma,
- a lelkiismereti ok körülírásával elősegíti az egységes jogalkalmazást és a vonatkozó Alkotmánybírósági határozat beépülését a jogalkalmazásba,
- a preambulum megfelelően rendezi a katonai és polgári szolgálati kötelezettség közötti viszonyt,
- a megyei közigazgatási hivatal vezetőjéhez telepített döntési jogkör növeli a jobbiztonságot,
- a polgári szolgálat teljesítési helyének és a tevékenységi kör pontos meghatározásával nem kívánt félreértések sorát küszöböli ki,
- a juttatási rendszer különböző elemeit nem fix összegben, hanem rugalmasan változó indexekhez köti, ezáltal a korábbiakhoz képest nagyobb összegű juttatások kifizetésére nyílik lehetőség,
- különbséget tesz a sorkatonai és tartalékos katonai szolgálat helyett teljesítendő polgári szolgálat jogi megítélése között,
- kijelenti, hogy a polgári szolgálatot nem lehet teljesíteni a fegyveres erőket és rendvédelmi szerveket irányító közigazgatási szervnél, valamint a közigazgatási szerv honvédelmi (rendvédelmi) igazgatási, koordinációs, védelmi felkészülési feladatot ellátó szervezeti egységénél,
- a polgári szolgálatot jogvédő tevékenységet folytató nonprofit szervezeteknél is lehet majd teljesíteni,
- keretlehetőséget ad magyar állampolgárnak külföldön, és külföldi állampolgárnak Magyarországon letöltendő polgári szolgálat teljesítésére,
- a foglalkoztatónak és a munkaiügyi központoknak nagyobb fegyelmezési jogkört biztosít.

A törvény negatívumai

- Néhány képviselő javaslatára (Kaszás Tibor /SZDSZ/ — Póda Jenő /MDF/ — Dióssy László /SZDSZ/) és a HB bizottsági módosító javaslata nyomán az Országgyűlés elfogadta, hogy a polgári szolgálatot a jövőben önkéntes és hivatásos tűzoltóságnál is lehet teljesíteni. A HB javaslatával ellentétben azonban ehhez a polgári szolgálatos beleegyezésére lesz szükség. A hivatásos tűzoltóság rendvédelmi szerv, ahol szolgálati törvény hatálya alá tartozó hivatásos állomány teljesít szolgálatot, ezért nem értünk egyet ezzel a döntéssel.
- Az Alba Kör elvi — nemzetközi dokumentumok alapján kialakított — álláspontja szerint a *tényleges*, a valódi katonai szolgálat és polgári szolgálat időtartalmának azonosnak kell lennie vagy a polgári szolgálat legfeljebb egyharmaddal lehet hosszabb. A HB javaslatára a Tv. a mindenkori sor- és tartalékos katonai szolgálat, a *potenciálisan letölthető* szolgálat teljes időtartamában határozza meg a polgári szolgálat idejét.
- Donáth László (MSZP) és a HB módosító javaslata ellenére a Tv. nem vonatkozik a szolgálatukat már megkezdett polgári szolgálatot teljesítőkre. Miután az Országgyűlés elvetette ezen javaslatokat, másnap (1997. III. 26.) a honvédelmi miniszter a sorkatonai szolgálat

csökkentésének vonatkozásában bejelentette a visszaható hatályt. A kormány által elfogadott, de az Országgyűlés által még nem tárgyalt javaslat szerint a polgári szolgálatukat ebben az évben elkezdőkre fog csak kiterjedni az „időkedvezmény”, vagyis számukra a polgári szolgálat 15 hónap lesz.

- A Tv. számos fontos kérdés meghatározását a munkaiügyi miniszter — rendeleti úton történő — hatáskörébe utalja (kötelező oktatás tartalma és formája, lakhatási hozzájárulás tartalma). Véleményünk szerint az első magyar polgári szolgálatos törvénynek kellett volna ezen kérdéseket szabályozni.
- A tartalékos korú polgári szolgálatosok esetében az illetménynek nem a rendfokozat nélküli honvédeval, hanem a tartalékosként katonai szolgálatra behívott illetményével kellett volna megegyeznie.
- Az Alba Kör elvi álláspontja az, hogy az általános hadkötelezettség mindenkire érvényes, így bizonyos foglalkozási csoportok nem vonhatók ki a törvény személyi hatálya alól. Ezért és a polgári szolgálat humanitárius jellege miatt a hivatásukat gyakorló lelkészeket nem lenne szabad kizárni a polgári szolgálatot teljesítők köréből.
- A polgári szolgálatosok utazási költségeire vonatkozó egyes előírások visszalépést jelentenek a hatályos szabályozáshoz képest. A polgári szolgálatost a katonai szolgálatot teljesítővel megegyező utazási kedvezmények illetik meg, amelyeket minden esetben az államnak — és nem a foglalkoztatónak — kellene kifizetnie.
- Az elbocsátási segélyre vonatkozó szabályok pontosítása örvendetes, de ki kellett volna mondani, hogy annak terheit az állam, és nem a foglalkoztató viseli.
- Indokolt és általunk is támogatott a polgári szolgálatot teljesítők fegyelmi felelősségének szigorítása. A nemzetközileg ismeretlen szolgálat-hosszabbítás büntetési mód mértéke azonban kimeríti az aránytalan büntetés fogalmát.
- A polgári szolgálatosok adatait a polgári szolgálat engedélyezését követően kizárólag a MüM lenne jogosult kezelni. Az általános tájékoztatási kötelezettségen kívül a MüM-nek a HM felé semmilyen adatszolgáltatási kötelezettséget (adatvédelmi és szempontok miatt) nem lenne szabad előírni.

Amit a törvény nem tartalmaz

- A Tv. nem szabályozza a lehető legteljesebb mértékben a polgári szolgálat kérdéskörét. A polgári szolgálat teljesítésére vonatkozó alapvető szabályoknak a Honvédelmi törvényből való átvételét nem lett volna szabad megkerülni.
- Szükséges lett volna annak kimondása, hogy aki eleget tett a Tv.-ben meghatározott polgári szolgálat teljesítésének, az többé — semmilyen körülmények között — katonai vagy fegyvertelen katonai szolgálatra nem hívható be.
- A Tv. egyik mellékletének a polgári szolgálatot teljesítők igazolványának prototípusát kellett volna tartalmaznia. Ezen tételelesen fel kellene tüntetni a polgári szolgálatot teljesítők jogait és kötelezettségeit.

Hildegard Becker

Az ahmadik reformmozgalma

Európában ismeretlenek, Pakisztánban üldözik őket

Jézus nem halt meg a kereszten. Öntudatlan állapotban veték le a keresztről, majd addig ápolták, míg föl nem gyógyult. Azután Indiába ment, és magas kort érve meg, Kasmirban halt meg. Legalábbis ezt hiszik az *ahmadik*, egy iszlám reformmozgalom tagjai, akiket Európában alig ismernek, az iszlám világban viszont egyre erősebb üldözésnek vannak kitéve. Persze nem sajátos Jézus-tiszteletük miatt. A fundamentalista muszlimok haragját sokkal inkább azért vonják magukra, mivel meg akarják szabadítani az iszlámot a megkérdőjelezésektől és a torzképektől, a Koránt pedig korszerűen akarják értelmezni.

Az *Ahmadijja Muszlima Dzsa-maat*-ot — ez a reformközösség teljes neve — 1889-ben alapította *Mirca Gulam Ahmad* az indiai Kvadiánban. Azzal az igénnyel lépett föl, hogy ő *mahdi*, azaz helyes útra tért ember, a megígért messiás és próféta. Az ortodox muszlimok éppen ezt az igényt utasítják vissza hevesen, hiszen számukra *Mohamed* „a próféták pecsétje”, aki után már nem léphet föl próféta. Az *ahmadí*-muszlimok azt mondják: „Számunkra is Mohamed az utolsó próféta — mint törvényhozó. Mi is a végérvényes törvényt látjuk a Koránban.” De a Koránból azt olvassák ki, hogy Mohamed után is létezhetnek „utód-próféták”.

Ez a különbség az ortodox muszlimok ellenségességét eredményezte számukra, különösképpen Pakisztánban, ahol a világon szerte élő, kereken 12 millió *ahmadí* egyharmada él: az alkotmány és a törvény alapján mint „nem-iszlám kisebbséget” üldözik őket. A közösség jelenlegi feje, *Mirca Tahir Ahmad* kalifa 1984 óta angliai száműzetésben él. Az

ahmadik mint „nem-muszlimok” Pakisztánban nem gyakorolhatják nyilvánosan vallásukat. A „blaszfémia-törvény” megtiltja nekik, hogy imaházaikat mecsetnek hívják, korán-verseket idézzenek, vagy az iszlám békeköszöntést használják. Ha „muszlimként viselkednek”, ez „Mohamed próféta hitetlenek általi megsértésének” számít, és börtönnel vagy halállal büntethető. A fundamentalista muszlimok megtorlásai jelentős mértékben növekedtek.

Az *ahmadik*akban különböznek tőlük, hogy mint „iszlámellenesek” élesen elítélik az erőszakot, a terrort és az olyan halálos ítéleteket, amilyent például Salman Rushdie ellen hoztak meg. Tehát toleránsnak és liberálisnak számítanak, de Németországban alig vesznek tudomást róluk. Jóllehet német közösségük 60.000 tagot számlál Frankfurt am Main-i központtal, az ortodox iszlám csoportok kerek-percek semmibe veszik őket.

Az *ahmadik* pakisztáni üldözését sem veszik tudomásul Németországban. A menedékügyi eljárásokban nem ismerik el, hogy csoportosan üldözik őket. Mindazonáltal átlagon fölüli elismerik azokat az *ahmadikat*, akik menedékjogért folyamodnak. Az arány jelenleg 35% körül van.

A mozgalom szigorúan szervezett és tökeerős. Ez abból fakad, hogy minden tagnak legalább jövedelme egytizenhatodát le kell adnia a közösségnek. Londonban saját tévéadót tartanak fenn. A mozgalomnak hatalmas missziós sikerei vannak. Szaúd-Arábiában fölismerték ezt. Az Európából Mekkába zárandoklók között már hosszabb ideje *ahmadí*-ellenes uszító iratokat osztogatnak, állítja a német közösség szóvivője. Allítoág nemrégiben esett meg először, hogy „fanatikuskok” Német-

országban is osztogattak ilyen uszító iratokat.

A főáramot alkotó muszlimok által gyakorolt diszkrimináció azonban egyáltalán nem ártott az *ahmadí*-muszlimok rendíthetetlen küldetésstudatának. Sok energiáfordítással próbálnak embereket megnyerni az iszlám számára. Mottójuk: Minden *ahmadí* misszionárius. *Tamir Ahmad* kalifa, az *ahmadik* negyedik feje tavaly Németországban járt, hogy megerősítse a testvéreket hitbéli buzgóságukban. Erre az *ahmadik*világtalálkozója adott alkalmat 1996 augusztusának végén Mannheimben. 25.000 *ahmadí* jött el az egész világról — olyan sokan, mint még soha. Úgy tűnik, nincsenek utánpótlási gondjaik. Színes kép bontakozott ki a manheimi vásárterületen, ahol fölüttök sátraikat: alváshoz, főzéshez, étkezéshez és imádkozáshoz. Az *urdu* nyelvű előadásokat tíz nyelvre fordították. Barátságosan és békésen zajlott minden. Rendőroket nem lehetett látni. 400 társadalmi munkában dolgozó rendező — és, természetesen, Allah — mindent kézben tartott. Stratégiájuk: türelem, mosoly, udvariaság.

„Ön is *ahmadijja*-muszlim?”, kérdezte tőlem egy pakisztáni hölgy. Tagadólag feleltem. Sugárzó mosollyal válaszolta: „Még nem!” Teljesen világos: Az *ahmadik* végül is hisznek abban, hogy közel az idő, amikor minden ember rátalál az iszlámra, és világoszerte csak egy vallás lesz. Ezt már alapítójuk, *Gulam Ahmad* megjósolta több mint száz évvel ezelőtt. És neki csak tudnia kellett, hiszen próféta volt, amint maga mondta.

Fordította: —n—s

Forrás: Publik-Forum, 1996/17

Hinni hitetlenül

Majdnem húsz éve papbarátommal egy peremkerületi grundon baktattunk. Gondjaim voltak olyan új teológiai cikkek miatt, amelyek témájában éppen előadást kellett tartanom. Mérges voltam, hogy egy általam nagyra becsült külföldi folyóirat — megítélésem szerint — könnyelmű nézeteket közölt. „Úgy látszik most már az lesz a szokás” — mondtam —, „hogy a teológusok előveszik a hittételek gyűjteményét, megnézik, melyiket nem támadták még meg, s utána azt kezdik cáfolni.” Az az érzésem, hogy a lista már jó ideje teljes, s a teológusok újabkori foglalkozása már nem a cáfolás, hanem annak elmondása, hogy miért hisznek még mindig Istenben, annak ellenére, hogy sok mindenben már nem hisznek. Küng szerint értelmes bizalom kérdése, hogy az ember hisz-e Istenben, az élet értelmében és a halál utáni életben. Merészség ez, de értelmes merészség. Egyébként nem is tehetünk mást, mert „Kant bebizonyította, hogy nem létezik észszerű bizonyíték Isten létére, de nemléteére sem.” „Hiszek Istenben, miután valamennyi ellene szóló érvet megvizsgáltam, s nem győztek meg.”

Nem kellett volna azt hinnem, hogy kutató teológusok publikációs mániájáról van szó doktori fokozat elnyerése érdekében, vagy egyetemi tanári állás megkapásáért, vagy hogy érdekesek legyenek és sok kiadással sok pénzt keressenek. Ismernem kellett volna azokat a kritikusokat, akik évszázadok óta fogalmaztak ellenvéleményt bizonyos tételekkel szemben. E kritikusokat azonban nem ismertem, mert nézeteiket hivatalosan elítélték, őket magukat elhallgattatták, vagy kivetették az egyházból. Nyilvánvaló, hogy nem hirdették gondolataikat a hívők számára — hazai teológiai újságjaink legkevésbé —, sőt a hívők lelkiismereti kötelességévé tették, hogy elutasítsák őket, ilyen, kételyt ébresztő állításokra rá se gondoljanak. A száműzések, máglyák, ereteknek nyilvánítások sora azonban mutatja a tiltások eredménytelenségét. Valaki mindig gondolt valami meg nem engedettet, s az idő során egyre többen tették ezt. A szexuális etika területe már régóta jó példa arra, hogy törés állt be az egyházban a rideg elveket tekintéllyel ismételtető vezetés, az „irgalmassági szempontokat” érvényesítő alsópapság és a fentről érkező utasításokra oda sem figyelő nép között. Kis dolgok ezek — mondhatná valaki —, ámde a kis dolgokban kezdődő szembenállás vagy közömbösség átterjedhet a nagy dolgokra akkor, ha a kérdezők észreveszik, hogy kérdéseikre nem választ kapnak, hanem rendeleteket, s azt is tapasztalják, hogy a rendeleteket nem szakértők, hanem magukat szakértőknek képzelő emberek hozzák. Ha egy dologban lazaságot tapasztalunk, elvesztjük bizalmunkat más állításokkal szemben is. Ha emellett fejlődik a világképünk, s a kapott utasításon nem látjuk, hogy számot vetett volna a fejlődéssel, akkor ismét új oka lesz bizalmatlanságunknak.

Megállapíthatjuk, hogy a hívő ember sok mindenben nem hisz már, ki ebben bizonytalan, ki abban. Ebből két megállapításra is juthatunk. Az egyik az, hogy a kellő ellenérték nélkül elvetett dogma mögött kínzó üresség

támad. „A bigott vallásosság fojtogató lehet” — állapítja meg Henry Grunwald, az Amerikai Egyesült Államok volt bécsi nagykövete, — „a liberális vallás azonban üres”. Az emberek törekedhetnek arra, hogy hitüket valahogyan hozzáigazítsák a változó korhoz, de a ballasztok egyszerű kidobálása nem elég. Az egyre fogyó energiájú léggömb egyszer leesik. A századvéget, a „fin de siècle”-t kutató megfigyelő úgy látja, hogy az eddig hozott reformok nem állították meg a fő egyházak gyors hanyatlását. A másik jelenséget Chesterton egy mondásával jellemezhetjük: „Amikor az ember nem hisz többé Istenben, nem semmiben sem hisz, hanem bármiben hisz.” Nem hiszem, hogy Magyarországon ma erősebb lenne a hit, mint tíz évvel ezelőtt, legfeljebb a rendszerváltásnak köszönhetően több a vallási színész. Az a szellemi zsbivásár, ami előnti a könyvespultokat és az utcai árudákat, mindennél jobban áruklodik — az álarc mögött — a hit válságáról. Nem szeretném, ha egyéni elfoglaltságnak tekintenék véleményemet, azért hadd látjak ismét a nagykövetre, aki talán szélesebb látókörű embernek tekinthető, mint én vagyok, s aki szerint a spiritualizmus, hitgyógyászat, reinkarnáció, meditáció, jóga, makrobiotikus diéta, misztikus környezetvédelem és más tanok alaktalan zagyvaléka önti el az embereket, s e tanok követői úgy beszélnek, mintha újjászülettek volna, de Krisztus nélkül. A felsorolást még bővíteni lehet a más bolygókról jött embe-
rekkel, az asztrológiával, a nem azonosítható repülő tárgyakkal, az emberiség korábbi évezredeiben történtek misztikus feldolgozásával foglalkozó tanokkal. S még mindig csak egy részét említettem a mai embereket foglalkoztató témáknak.

Mínthogy bizonyos dolgokat nevével neveztem, illik elmondani, mit helyteleníték bennük. Talán meglepő lesz, de először azt kell leszögezmem, hogy nem azt állítom, mintha ezek mind tévtanok lennének. Nem politikus vagyok és nem szektavezér, hanem természettudománnyal foglalkozó ember. Az, hogy a csillagok állásának, az égitestek változásának van-e hatása az ember életére, értelmes kérdés, feltehető kérdés. A bulvárlapokban adott életviteli tanácsok viszont jórészt kitalálások. Persze, januárban óvatosságot tanácsolni ügyeink intézésében igen helyes tanács, mert aki kapdos, könnyen eleshet a jeges utcán. Az is lehet, hogy érzékeny idegrendszerű jós jó előre megérzi az időváltozást, és türelmet javasol az embereknek. Meg kell azonban mondanom, hogy aki reggel imádsággal kezdi a napot és átgondolja tennivalóit, sokkal nagyobb nagyságrendben készült fel a helyes életvitelre, mint az, aki horoszkópokat böngész. A napot velünk töltő Jézusnak sokkal erősebben kell hatnia gondolkodásunkra és cselekvésünkre, mint annak, hogy valahol együttáll két csillag. A természettudós semmit nem zár ki vizsgálataiból, ami értelmesen kérdésbe tehető. Csak arra ügyel, hogy a hatásokat jelentőségük szerint rangsorolja. A tömegvonzás gyenge kölcsönhatás, a mágnesesség erősebb, az atomi részecskék fizikájában jelentkező hatások borzalmasan erősek. Az a tény, hogy az asztro-

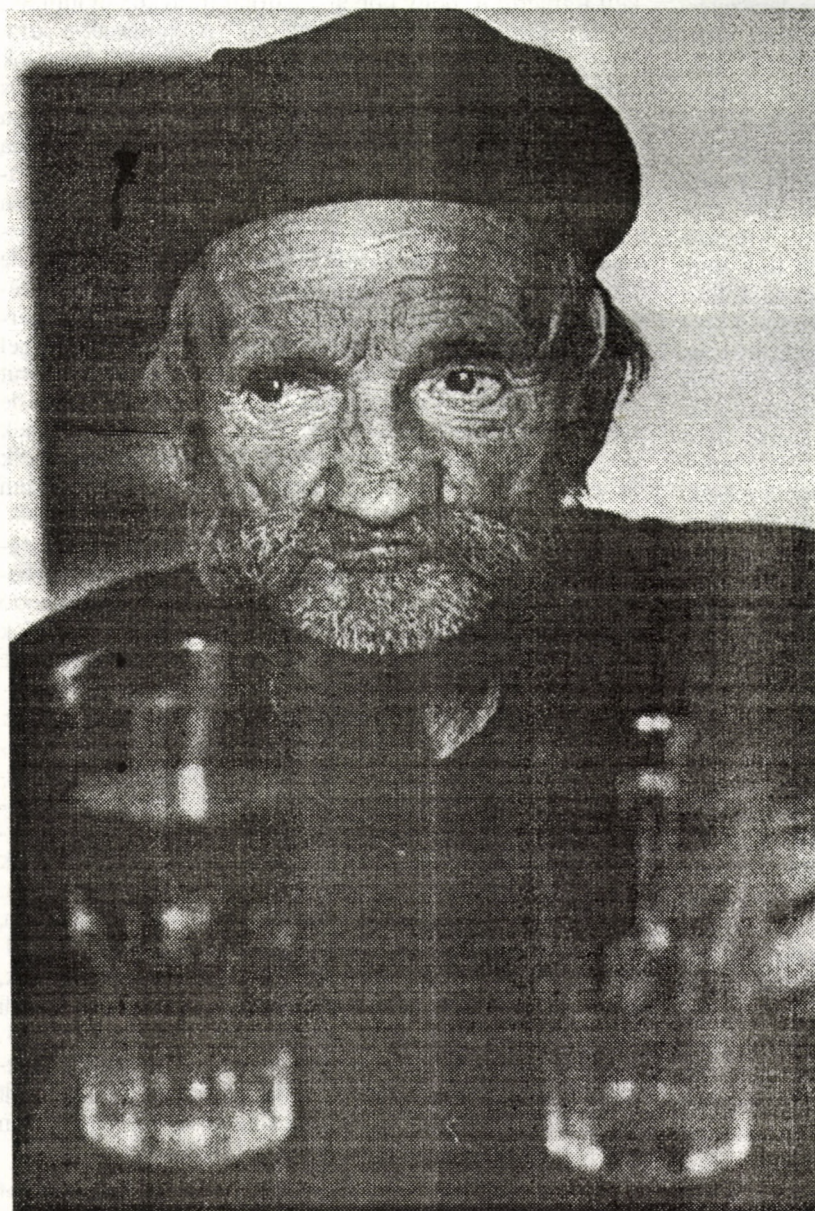
lógának oly képlékeny mondanivalója van, azzal függ össze, hogy ha van is az égi jelenségeknek hatásuk az emberekre, az nem mérhető vagy jelentéktelen. Ennél fontosabbak az időjárási frontok vagy a napfoltkitörések, de a sztálini időkben elpusztított milliókért mégiscsak a Sátán ege felelős, nem pedig Nap testvér, Hold nővér és a szende fényvel világító csillagok ege. Több minden mással így vagyunk. A reformkonyhának minden bizonnyal sokkal erősebb hatása van az ember életére, mint a csillagok állásának, mégis, attól függetlenül, hogy mit fogyasztottam korábban, meg kell bocsátanom az engem bántónak. Tudom, tapasztalati ismereteim vannak arról, hogy az ember viselkedése kemizálható, mégis azt vallom, hogy keresztény erkölcsi cselekedeteinket elsősorban az határozza meg, hogy mennyire akarjuk követni Jézus példáját. Ismétlem, helyes értékrend felállításáról van szó. Mert lehet, hogy valahol Dél-Amerikában valami valamire hasonlít, s ez lehet igaz, vagy rém nagy hazugság, amit valaki kitalált, hogy könyvet írhasson és eladhassa. De mégha igaz is, napi feladataim becsületos végzésére kell koncentrálnom, s nem azon álmélkodnom, hogy képes-e valaki bekötött szemmel olvasni az ujjával, vagy más valaki daganatokat tud kiszedni az emberek hasából anélkül, hogy megnyitná a test felületét. Azért van tudomány, azért vannak szakemberek, hogy türelmes vizs-

gálódással haladjanak előre a lehetséges jelenségek megismerésében. A baj ugyanis nem ott van, hogy valaki hisz egy nem kellően tisztázott dologban. Ez nem bűn, legfeljebb hiba. A baj ott van, hogy ezt a hitünket elkezdjük előtérbe tolni, s nem is vesszük észre, hogy tetteinket már nem Jézus világos beszéde, hanem valami másféle elmélet határozza meg.

Aggasztónak látszó méretekben merültem bele túl egyedi jelenségek megbeszélésébe? Nem hiszem. A szentírás boldog elemzésének korszakában ki gondolt ilyesmire? A nyolcvanas, AEH-s évek tanúságtételeinek korában nem ez volt a fő gondunk. Amíg az volt a meggyőződésünk, hogy aki csoportvezető, az évente egyszer összehoz egy lelkigyakorlatot, s ezért tucatszámra voltak nyári lelkigyakorlatok akkor, amikor manapság néha ág-lelkigyakorlat nem jön össze, vagy alig tudjuk megtölteni tartalommal, nos, addig elménk nem tévedt be Isten szép csillagos ege valamelyik égővének házába, mert tudta rangsorolni a dolgokat. Valami nagyságrendben fontos dolog vész ki az ember életéből akkor, amikor a gyenge hatásokat akarja hatalmasan felerősíteni. Ha Lenin meglátta egy proletárforradalom lehetőségét, akkor pártot kellett alapítania, fegyvert és katonát szereznie, s nem tenyérijóstól megkérdeznie, hogy belevágjon-e. Ha Helder Camara megdöbbsent a kifosztott nép nyomorán, akkor

el kellett adnia püspöki palotáját, nem pedig meditációs joggyakorlatokat végeznie. Mert lehet, hogy az ember helyes technikával hallatlan uralomra tehet szert teste és lelke felett, de ha ennek során elhagyja az irgalmat és a szeretet cselekedeteit, akkor megy a pokolba. Legalábbis Jézus példabeszéde szerint. Lehet persze nem hinni Jézusnak és másra koncentrálni, csak az a féltős, hogy ennek következtében már el sem kell menni a pokolba. Itt lesz az, Szarajevóban, s még papok is belesegítnek a létrejöttébe.

Azt gondolják, hogy mindenért a mostani évek felelősek? Azt hiszitek, hogy nem éltek a hitpótlékok, a hitetlenné vált ember kapaszkodói az elmúlt évtizedekben? De bizony, éltek. Mérnök osztálytársam már 15–20 évvel ezelőtt tanácsot adott nekem, hogy mibe vágjak bele abban az évben, és mit ne kezdjek el. Kénytelen volt a csillagokban hinni, mert élete nem úgy alakult, ahogy tervezte. Krúdy álmoskönyvét magas áron is alig lehetett látni, mert a kevés meglévő példányon megszállottak ültek, vagy jó pénzért adták kölcsön. Kiadói emberek tudják, hogy többször is megpróbálták kinyomni, nem lehetett. Tiltotta a szocialista cenzúra. Rendkívül művelt barátom, Medgyessy Pál hatalmas asztrológiai anyagot gyűjtött össze és rendezett azzal a szándékkal, hogy alkalomadtán megjelenteti. Ő sem hitt benne, de tudta, hogy az emberiség kultúrtörténete és vallástörténete elválaszthatatlan az égtől, s ebben a kapcsolatban nagyon sok benne rejlik magából az emberből. Medgyessynek sok tisztelője volt a kiadóknál, de műve nem jelenhetett meg. Tilos volt a grafológia is, mert a szocialista állam maga akarta kialakítani polgárai jellemét, s nem kívánta, hogy a grafológia valóságos

értékei zavarják törekvését. Jégszekrényhasonlatot szoktak emlegetni, amikor az elmúlt évtizedekben befagyasztott gondolatok hirtelen, egyszerre történő olvadásáról beszélnek. Bizony, olyan a helyzet, mint egy tavaszi melegfront érkezésekor: mindenki influenzás lesz, majdnem kikérülhetetlenül. A szervezet ellenállóképességétől függ, hogy ki hogyan esik át rajta. Helyes és téves nézetek tömege szabadult fel az információs tiltástól és áradt ki az emberek felé, híveket keresve magának. Az újdonságnak — nem mindenki 50–60 éven felüli — megvan a maga varázsa, ne csodálkozzunk a zsbongáson.

A sokban hívés ellentéte a semmiben hívés, az, amit Grunwald kínzó ürességnek nevezett. Nem a mai kor találmánya ez, együtt él az emberrel, amióta feltették azt a kérdést: van-e Isten és milyen kapcsolatban van velünk. Hívó elődeink ugyanúgy átélték a „lélek sötét éjszakáját”, a magunkra maradottság, az egyedüllet szorongatását, mint mai barátaink. Senki sincs biztosítva a rátörő bizonytalansággal szemben, éppen ezért kár túl magabiztosnak lenni azzal szemben, aki éppen átéli azt, hogy semmit sem lát, vagy semmi sem biztos, vagy semmi sem hihető, vagy azt, hogy nagyon egyedül van. A magánynak nagyon sok arca van: elméleti, lélektani, társadalmi. Hitelüket veszthetik tételek és bizonyítások, mert megalapozatlanná váltak. Ma már nem érv az, ami tegnap még kézenfekvő volt, ma nem jelent logikus levezetési láncot, ami tegnap még annak látszott. Nem azért, mert egyik napról a másikra ostobák lettünk, vagy rövid időn belül jellemtelenné, rosszra hajlókká váltunk volna.

A hit azonban nemcsak tételekből és levezetésekből áll, hanem átfogja az ember szívét, lelki világát, idegrendszerét. Érzelmű életünk is ki van téve bényít, fagyasztó hatásoknak. Az ember nem tud örülni, feloldódni, mosolyogni, bármennyire is szeretné azt belülről. Megmagyarázhatatlan gátakba ütközik. Valami bényítja, úgy, mint azt, aki úgy szeretné előretenni egyik lábát, de földbe van gyökerezve. S ugyanígy lezárulhatunk a kívülről jövő hatásokkal szemben. Azután itt van a harmadik üresség, amikor barátok, emberek, társaságok, közösség, egyház hagyja ott az embert vagy gondolom, hogy otthagytak. Úgy kell éreznem, hogy nincsenek velem, s erre ilyen vagy olyan indokaim, bizonyítékaim lehetnek. Nem tudok hinni többé ígéretekben, fogadkozásokban, elmélkedésekben és záróimádságban, körtáncban, szentségi áldásban, mert nincs remény, mindenki önmagáért él, a másiknak adni nem akar, pedig a szeretetért kiáltok.

Tudás, szív, irgalom zárja be kapuit, vagy úgy látom, hogy bezárja. Ki vigasztalja meg a szenvedő Jóbot, a férfiasan küzdő Avilai Terézt, vagy papbarátomat, amikor nem lát, vagy nem ért, vagy nem érez. Valakit vagy valamit, Akit vagy amit éreznie kellene. Akiben vagy amiben oly biztos volt, hogy életét tette vagy tette volna kockára érte. S miközben mindezt tudja és érzi, szenvedélyesen vágyhat arra, hogy álljon mellé valaki. Nem kell szólnia, nem kell okosnak vagy finomlelkűnek lennie, csak álljon mellé, hogy érezze, hogy ott áll mellette. Emberi szolidaritással álljon mellé, hogy érezze, megosztja vele a magányt.

Nem reménytelen a küzdelem a megvilágosodásért. Ha jószándékkal és türelemmel igyekszünk helytállni, akkor belátjuk, hogy nem feleslegesek, pontosabban nem haszontalanok életünkben ezek a kritikus idők. Korszakról korszakra törjük át magunkat a lét bonyolultságain, útvesztőin és délibábjain. Jövünk a gyermek- és ifjúkorból mindazzal, amit másoktól kaptunk. Ők is küszködő, tévedő emberek voltak, akik nem juthattak többre, mint amit koruk megengedett. Jövünk kincseinkkel, gyermek-

meséinkkel és első kis tudásunkkal, első felfedezésünkkel, első önálló világnézetünkkel. Büszké vagyunk, hogy ez már a miénk, az előző kor tagadása, nem vévén észre, hogy a nagy tagadó generációk sorában minden második ugyanazt mondja. Bátran megyünk ütközetbe, harcolunk, nyerünk és veszünk, kitartunk és még tovább kitartunk, míg nem egyszerre hirtelen ráncsap valami hatalmas bizonytalanság. Ki magyarázza meg, honnan jött? Ki gondolta volna az erős harcosok közül, hogy ilyen van, vagy hogy ő sem kivétel hatása alól? Mondd el, mikor érezted azt, hogy nincs mibe fogódzkodni, s amit biztosnak láttál, teljesen megbízhatatlan. Olyan volt eddigi életed, mint az álom, amiben birtokoltál valamit, boldog voltál vele, s most itt a világosság és nincs semmi. Magányos vagy szobádban, pedig lehet, hogy nem is vagy egyedül. Magyarázatot keresel a régi dolgokra, a változásra, az eltűnésre, az ürességre, a hitetlenségre. Fordulsz Istenhez, de ő nem szól, fordulsz az emberekhez, s azt érzed, hogy téged hallgatva másutt jár az eszük. Akarsz hinni, s nem tudod, hogy a hithez való görcsös ragaszkodásod nem tökéletlenséged, oktalanságod, megfélemlítettséged jele-e. Miért ne lehetne valóban sötétség ott, ahol sötétséget látsz? Vannak dolgok, amiket először vesz észre valaki, de vannak olyanok is, amelyekre először talál cáfolatot valaki. S mielőtt valaki cáfolatot keresne, elegendő oknak kell felmerülni, hogy éppen a cáfolat irányába induljunk.

Mire jók az ilyen elmélkedések? Alkalmasak-e arra, hogy varázsigék kimondásával hitet adjanak? Arra jók csak, hogy mérgecsinésenek vagy botránkozassanak? Nincs fontosabb dolgunk, mint ezen rágódni? Természetesen van, mert szeretni kell, ennyi az egész. Természetesen nincs, mert időnként nem tudunk szeretni, ha nem vagyunk biztosak abban, hogy van alap a szeretetre. Ezen pedig néha gondolkodni kell. Természetesen vannak közöttünk olyanok, akiknek nincsenek elméleti gondjaik, de természetesen vannak olyanok is, akik világosabban szeretnének látni. Miattam fognak világosabban látni? Kérdéses. Mit akarok hát? Szolidaritást. Emberi melegséggel szeretnék odaállni barátaim mellé akkor, amikor búcsút mondanak szép hiedelmeknek egy kevésbé csillogó, de megbízhatóbb hit érdekében. Azok mellé is szeretnék odaállni, akik másban hisznek, mint én, mert keresésük arra vitte őket. Megengedhetem magamnak, mert nekem is van megküzdött hitem, és megmondom, ha kérdik, hogy miért nem hiszem azt, amit más esetleg hisz. Legáltalában igyekszem megmondani. Tudom azt, hogy a becsületes ember igaz dolgokban akar hinni, hitéért hajlandó megküzdeni. Másról csupán azt várja, hogy tiszteljék küzdelmét, mondják meg, ha nem értenek vele egyet, de ne nevéssék ki. Ha volt valami eredménye negyven-negyvenöt éves közösségi életünknek, akkor ez biztosan az. Egyszer majd elmondjuk azokat a tételeket, amiket életünk végére összegyűjtöttünk. A sok hitvitát és egyházpolitikai küzdelmet látott idős Rahner ilyen életbölcse-sége az volt, hogy dolgozunk és küzdünk egész életünkben, de végeredményben egy a lényeges, hogy fel fogunk támadni. Mások más summázattal zárhatják majd életüket. Azt hiszem, még nem vagyok túl idős, s ezért remélem, hogy jobb tételekhez is eljutok, mint amiket most elmondtam. Több mint húsz éve mondanak engem agnosztikusnak, talán ne menjünk itt a részletekbe, s az 1978-as péceli lelkigyakorlaton sírtam el egy barátom segítségével a 151. zsoltárt: Istenem, miért hagyta el engem? Agnoszticizmusom és magányom azonban — bízom benne — nem volt gyümölcstelen. Lehet, hogy nem látható, de így van: jobban értem és jobban szeretem emiatt az embereket.

Zsófi három kívánsága

— Kislányom, gyere segíteni!
— Nem érek rá, anyu, játszom; ha abba hagyom, elfelejtem, mit akartam csinálni.

— Kislányom, itt az idő, állj neki tanulni!

— De, anyu, most éppen rajzolkok a homokba, ha itt hagyom, elfújja a szél.

— Kislányom, mosakodj meg, olyan maszatos vagy!

— Minek, úgyis mindjárt megint maszatos leszek.

Így ment ez nap mint nap. Zsófi csak játszani szeretett. Mert Zsófi volt az a „kislányom”. Unta már, hogy mindig akkor hívják el, amikor a legnagyobb játékban van. Igaz, ő mindig a legnagyobb játékban volt. Egy este szomorúan gondolt rá, kár, hogy ő embergyerek, milyen jó lenne, ha mondjuk kis cinege lehetne, vagy fűzfa. Szabadon repkedhetne, vagy lógathatná az ágait a patak vizébe. Nem kéne folyton ilyeneket csinálnia, mint a tanulás, mosakodás, rakodás. Nem kéne iskolába menni, mert ugye a madarak nem járnak iskolába, nincs madáriskola. Ó, de jó is lenne! Nagyon, de nagyon szomorú volt.

Egyszer csak ott állt a nagymamája az ágya mellett.

— Nagymami, hogy kerülsz ide ilyen későn?

— Eljöttem, mert szeretnék megvizsgáztatni. Ma éjszakára kaptam varázserőt. Három kívánságodat tudom teljesíteni.

— Ó nagyikám! De jó, akármilyen kívánságomat?

— Igen, akármilyet.

— Akkor azt kívánom, hogy kismadár lehessenek!

Nagymama levette a válláról a nagy kendőt, ami telis-tele volt csillagokkal, és ráterítette Zsófiára, közben valami ilyesmit suttogott, hogy cincu-mincu kiscsibe, legyél Zsófi cinege!

Abban a szempillantásban Zsófi fenn találta magát a fa tetején. Örömmel látta, hogy van szárnya,

mindjárt ki is próbálta, tud-e repülni. Tudott. Nagy örömmel, vidáman repdesett. Egyszer csak azt érezte, hogy mindjárt éhen hal. Odarepült az ajtóba, szólni akart anyunak, hogy kér zsíros kenyeret, de nem tudott beszélni, csak csipogott és ott keringett az ajtó felett. Anyu látta, hogy ott szálldos egy kismadár, hallotta éktelen csicseregését, de nem tudta, mit akar. Természetesen nem ismerte meg Zsófit új alakjában. Nemcsak anyu vette észre, hanem Cirmos is, a kandúr. Neki is szólni akart Zsófi, persze neki sem tudott. Épp időben kapott észbe, és felrepült a legvékonyabb ágra, ahova a macska már nem merészkedett utána. Egy farktollát ki is tépte éles karmával az ügyes vadász. Fájdalmánál csak az ijedsége volt nagyobb. Ahogy ott lihegett ijedten a vékony ágon, észrevette, hogy a feje felett köröz valami nagyon veszélyesnek tűnő madár, és őt figyelni éles szemével. Félelmetes csőre, éles karmai vannak.

— Jaj, nagymamám! Gyere gyorsan! Már nem akarok kismadár lenni, segíts!

Nagymama már ott is termett.

— Ez a második kívánságod?

— Nem, nem, az a második, hogy fűzfa szeretnék lenni!

— Jó, legyél, letakarlak csillagos kendőmmel, cincu-mincu kiscsibe, legyél fűzfa ízibe!

Alighogy kimondta a varázsigét a nagymama, Zsófi máris ott állt a patakparton mint szomorúfűz. Örömmel hajlongott a szélnek, szelíden simogatta ágával a vizet, nézegette a felhőket. Ahogy így békésen játszadozott hosszú ágával, jött arra egy csónak, benne egy fiú meg egy lány. Szerelmes pár volt. A fiú elővette éles zsebkését, és a fa törzsébe véste a nevük kezdőbetűjét.

— Ez itt marad emlékül, hogy itt jártam veled — kedveskedett a lánynak.

Nagyon fájt ez a szegény Zsófi fának, de szólni nem tudott nekik, hogy ő valójában nem is fa, csak egy elvarázsolt kislány. Még el sem mentek, mikor jött két ember a fához. Az egyik egy motoros fűrészt tartott a kezében, a másik meg egy fejszét.

Azt mondja az idősebb:

— No, fiam, itt vagyunk, ezt a fát kell kivágni, belelóg az ága a vízbe, útban van a halászoknak.

Zsófi ijedten kiáltott a nagymamája után.

— Itt vagyok, Zsófikám, mi a baj?

— Nagyikám, ments meg, ki akarnak vágni!

— Rendben van. Most mi akarsz lenni? De jól gondold meg, mert ez a harmadik kívánságod, több lehetőségem nincs, hogy bármilyen kívánságodat teljesítsem!

— Örökké az leszel, ami most akarsz lenni — tette még hozzá nagymama.

— Szeretnék újra kislány lenni, anyukám Zsófikája, a te kis unokád!

— Jól meggondoltad?

— Igen. Mégiscsak embernek lenni a legjobb.

— No és a tanulás, mosakodás, iskolába menés?

— Ó, az mind csuda jó dolog!

Alighogy ezt kimondta, felébredt az ágyában. Édesanyja simogatta az arcát.

— Kiscsibém, reggel van, készülni kell a suliba! (Így szokta anyu szólóingatni reggelente.)

— Jaj de jó, anyukám, te vagy az?

Mind a két kezével átölelte anyu nyakát, és két cuppanós pusztit nyomott az arcára. Kiugrott az ágyból, olyan egykettőre elkészült a reggeli mosakodással, öltözkö-

déssel, fogmosással, hogy anyukának tátva maradt a szája.

Mikor nagymamájával találkozott, megkérdezte tőle, hogy van neki egy csillagos nagy kendője?

— Nincs nekem olyan, nem is volt, miért kérdezed Zsófikám? — válaszolta nagyí.

— Semmi lényeges, csak azt álmodtam, hogy van neked egy olyan kendőd, és tudtál vele varázsolni.

— Jó is lenne — mondta nagy-mama.

— Dehogyan lenne jó! Az a jó hogy nem tudsz varázsolni. — A nagymamának is tátva maradt a szája a csodálkozástól.

Zsófi csak mosolygott. Ha tudnák, hogy miket álmodott, nem csodálkoznának, de nem tudják. Zsófi soha nem mondta el senkinek. Én is csak onnan tudom, hogy egyszer hallottam a nem létező csillagos kendő meséjét.

Hiú Péter

Szép fiú volt Péter. Szép, göndör fekete haja, fehér bőre, piros arca és nagyon szép szeme volt. Sokat dicsérték. Nagyon szerette, ha dicsérik. A sok dicsérettől aztán nagyon hiú lett. Folyton nézegette magát a tükörben. Másról nem lehetett vele beszélgetni, csak arról, hogy melyik ruha illik neki a legjobban, milyen sapkát vegyen fel, vagy elég szép-e a frizurája. Csak magával foglalkozott, nem érdekelte, mi van a társaival.

Barátai szép lassan elhagyták. Csak az iskolai eseményeken voltak vele, mert ott muszáj volt. Egy tavaszi kiránduláson a szél meghallotta sok ostoba kérdezősködését, hogy jól áll-e a haja, tetszik-e a ruhája, szép-e a cipője? Elhatározta, kicsit megleckézteni ezt az öntelt fiúcskát, hátha tanul belőle.

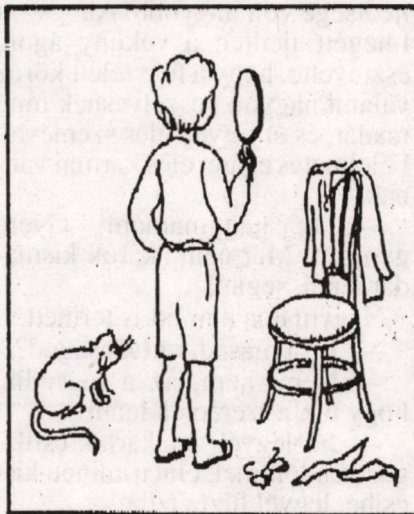
Elszaladt gyorsan az erdő tündéréhez, és elmondta neki, mit szeretne csinálni. A tündér kevert egy kenőcsöt, odaadta a szélnek, hogy tegye a fiú útjába.

— Nehogy valaki más kezébe kerüljön ám, mert abból nagy galibák keverednek! — mondta a tündér.

A dobozra rá volt írva: „Szépségkenőcs”. A szél ügyesen odagurította az út szélére, falevéllal betakarta, nehogy más észrevegye. Mikor Péter odaért, lefújta róla a leveleket. Meglátta Péter a dobozkát és felvette. Éppen szólni akart, hogy talált valamit, mikor meglátta a felírást a fedelén: „Szépségkenőcs”. Gyorsan a zsebébe rejtette. Gondolta magában: nem szól, mert akkor talán elkérik tőle, és

nem kenheti mindet magára, hogy még szebb lehessen.

Otthon este bekente magát, és lefeküdt. Reggel szaladt a tükör elé, még alig pirkadt. Attól, amit látott, sírva fakadt. Az arcán, kezén, ahova a kenőcsből került, piros, fekete, sárga pettyekkel volt tele a bőre. Lehet, hogy kék is volt meg zöld. Azt már nem látta, mert ijedtében eltakarta a szemét, olyan csúf arc nézett vissza rá a tükörből.

Először azt hitte, álmodik, de rá kellett jönnie, hogy nem álom az, amit a tükörben látott. Visszament a szobájába. Édesanyja hiába hívta, nem jött elő. Felment hát megnézni, mit csinál, miért nem jön? Mikor meglátta a fiát, azt hitte, valami kis ördögöt lát. Nem ismer-te meg. Péter mindent elmesélt anyukájának, és amikor meg akarta mutatni a kenőcsöt, nem találta sehol a dobozkát. Édesanyja nem szólt, csak szomorúan leült. Nem tudta, mitévő legyen. Végül össze-

szedte magát, és elvitte Pétert az orvoshoz.

Az orvos felírt mindenféle gyógyszert, kenőcsöt, de semmi nem használt. Kipróbáltak sokféle borogatást, gyógyteát, fürdőt, mindhiába, semminek nem volt semmilyen hatása, hacsak az nem, hogy a foltok még ragyogóbbak lettek. Mit volt mit tenni, bele kellett nyugodni abba, hogy Péter most már nem szép, hanem csúnya.

Iskolából sem maradhatott ki sokáig, el kellett mennie, ha nem akart nagyon lemaradni a tanulásban. Pajtásai az első ijedtség után igen rendesen viselkedtek vele. Nem csúfolták, nem tettek megjegyzéseket rá. Befogadták maguk közé, és ugyanúgy játszottak vele, mintha semmi baja nem lenne.

Péter most már nem foglalkozott magával, mert nem szeretett tükörbe nézni. Elkezdett szépen, jól tanulni. Barátai is lettek újra. Mindenkihez kedves volt, udvarias, segítőkész. Tiszta és egyszerű ruhákat hordott. Észrevette, ha valamelyik társának új cipőt vettek, megdicsérte azt, ami máson szép volt.

Ahogy megváltozott a magatartása, viselkedése másokkal szemben, úgy halványodtak rajta a foltok, míg egy szép napon teljesen el nem tűntek.

Az volt a csodálatos az egészben, hogy senki nem emlékezett akkor már sem a régi Péterre, sem pedig a foltokra.

D. Zs.

Hitem története

Ha nem kerülök a Bokorba, talán sosem tudom meg, mit jelent e szó: hit.

Sajnos, a megértés végett előlről kell kezdenem. Természetesen engem is csecsemőkoromban kereszteltek meg. Az iskolában — akkor még főtantárgyként szerepelt a hittan — kezdtem tanulni Istenről. De nem arra tanítottak, hogy higgyek Benne ezért meg ezért meg ezért, hanem úgy kezeltek, mint aki már hisz. Nem arra biztattak, hogy szeressem Istent, hanem hogy féljem. Tehát istenszeretet helyett istenfélelemre neveltek.

Megtanultam a Tízparancsolatot és az egyház öt parancsolatát, és azt, hogy ha ezek ellen véték, akkor a pokolra jutok, ha nem véték, akkor a mennyországba. Féltem is a bűnelkövetésektől nagyon. Addig még aránylag könnyű volt, míg kisiskolás voltam. De mikor jött a serdülőkor és kezdett érdekelni a szerelem, kezdődtek a bajok. Mivel a VI. parancs elleni bűnök igencsak ki voltak dolgozva, hittanánáram súlyos bilincseket raktak rám. Odáig jutottam el, hogy a szomszédunkban született kisfiút nem mertem megnézni, mikor pelenkázta a mamája. Bár a 11 éves koromban történt bérnálásomkor avval vigasztaltak, hogy a Szentlélek majd megvéd engem a szemérmetlen bűnökkel szemben, ennek a hatását soha nem éreztem. Minden reményem abban volt, hogy ha férjhez megyek, megszűnnek ezek a problémáim. De nagyot csalódtam, mert a helyzet még rosszabb lett. Abban az antik világban ugyanis még semmiféle szexuális felvilágosítás nem volt sem otthon, sem az iskolában. Így azután az első gyermekem születése után döböntem rá, hogy tulajdonképpen legalább évente kellene gyermeket szülnöm, ha a megszentelő kegyelem állapotában akarok maradni. Mert a házaseletről azt tanultam a hittanon, hogy csak és kizárólag gyermekek vállalása érdekében szerethetik egymást a házaspárok, különben tartózkodniuk kell egymástól. Hát én a férjemnek még elmondani sem mertem ezt, mert féltem, hogy a kevés hitét is elveszti, ami van neki. Saját bevallása szerint hitt ő Istenben, de nem járt templomba, és ha szóba került a vallás, mindig a dogmákkal volt baja. Akkor még nem tudtam, milyen igaza volt. Tehát én egyedül viseltem ezt a terhet, és jellemző a megkötözöttségemre, hogy eszembe sem jutott: egyszobás, konyha nélküli lakásunkban talán nem is férne el olyan sok gyerek. Rádásul ez az ötvenes évek elején volt, mikor a megélhetés sem volt könnyű két olyan kis keresetű embernek, mint amilyenek mi voltunk.

Bár én tudat alatt mindig az irgalmas Istent kerestem, és sokszor szerettem volna kételkedni a tanultakban, de a kételkedés is halálos bűn volt, ezért kísértésként fogtam fel és hessegettem el magamtól. Istenhez fűződő kapcsolatom ezek után abból állt, hogy vasárnaponként elmentem misére, pénteken nem ettem és családomnak sem adtam húst. De ezeket is csak azért tettem, hogy ennyivel is kevesebb halálos bűnöm legyen. Mintha Isten egyebet sem tenne, mint azokat számolagná!

Imádkozásom annyi volt, hogy esténként benyújtottam Istennek kívánságlistámat, amiben még az is szerepelt, hogy változtassa már meg ezt a kommunista rendszert, mert ha nem kellene dolgozni járnom, szülhetnék még gyereket. Tudtam, gyónni nem mehetek, hiszen az említett halálos bűnt talán még aznap újra elkövetem. Azt hittem, csak az öregség szabadíthat meg ettől a teherrel.

Huszonegy évig tartó házasságomat így éltem meg: félelemben, bűntudatban. Ha most visszagondolok erre az időre, azt kell mondanom, ez minden volt, csak hit nem. Viszont a teológián tanultak alapján most felmentést kaptak tőlem mindazok, akik engem így tanítottak, mert csak azt adhatták tovább, amit ők is tanultak.

De folytatom: 1969-ben meghalt a férjem, s — bár nagyon elszomorított, mert még mindig nagyon szeretjük egymást, mégis — éreztem egy kis felszabadulást. Első dolgom volt gyónni menni, mert úgy tudtam, hogy amíg én halálos bűnben vagyok, nem is imádkozhatok érte. Ez halála másnapján történt, s most már tudom, számomra ez volt talán az első „fogható” jele Isten szeretetének, mert még ma sem értem, hogy abban az állapotban ezt meg tudtam tenni. S olyan jó dolgom volt, hogy gyermekeim egyik hittanárja a szobájában fogadott, ami akkor még nem volt szokás. Aztán kezdtem sűrűn, hétköznaponként is misére járni, mert úgy tudtam, hogy ez a legtöbb, ott kapom a legtöbb kegyelmet. Idővel azután hiányérzetem támadt. Sehogysem értettem, miszerint most, miután megszűnt az a bűn, ami elválasztott az oltártól, s a többi halálost már játszva elkerülöm, ezért jár nekem az üdvösség? Azután Isten megint jelét adta szeretetének, azt is mondhatnám, hogy kinyilatkoztatta magát nekem, mivel elküldötte hozzám keresztfiamat, hogy „kihalásszon” engem, mielőtt még ájtatos öregasszony leszek belőlem.

Lajcsikám ekkor végezte a szemináriumot, és vasárnap délutáni szabad idejét nálunk töltötte. Először egyedül jött, később hozott magával még két kispapot. Ők már ismerték Gyurka bácsit, és így megkezdődhetett az én megtérítségem. Azelőtt, ha azt az evangéliumi részt hallottam: „térjetelek meg...”, biztos voltam benne, hogy ez rám nem vonatkozik, hiszen én itt ülök a templomban. Lajcsiéktól egészen új dolgokat hallottam, s ha nehezen is, de kezdtek lazulni bennem a kötelek. Egy alkalommal megkérdezték tőlem: olvasom-e az evangéliumot? Csodálkozva feleltem: minek? Biztatásukra mégis nekiláttam, aztán megbeszélünk sok mindent, amit nem értettem belőle. S én egyre jobban éreztem magam „fiaim” társaságában, de még nem tudtam megfogalmazni, miért? Nagyon jó volt hallani tőlük, hogy ez a földi lét nem a siralom völgye, itt is lehetek boldog, csak szeretnem kell. Sűrűn eljártam a templomba, de hogy anyósomat, aki elvesztette egyetlen fiát és most már rajtam és a lányaimon kívül senkije sincs, szeressem is, hát ezt nem hittem

volna. Mindig rossz viszonyban voltunk, mert mindketten Lacit, a férjemet akartuk kisajátítani. És Isten — az én keresett irgalmas Istenem! — adott annyi időt, hogy viszonyunk megjavult és még bocsánatot is kértem tőle, mielőtt meghalt. Így aztán lassan kialakult bennem annak az Istennek a képe, akiről hittem, hogy szeret engem, törődik velem, irgalmas hozzám, fontos vagyok neki és azt akarja, hogy boldog legyek. Aztán jött az első — azt hiszem, mindig az a legszebb — lelki gyakorlat, és bekerültem egy kisközösségbe is. Testvérekre találtam, akikkel egy volt a célunk: megtanulni a szeretést, elfogadni egymást és mindenkit. Közben sok kudarc is ért, pl. a családomban: anyámnál, nővéremnél. Ők nem fogadtak el tőlem semmit, hiszen tudták rólam, hogy 21 évig nem jártam gyónni-áldozni. Mit akarok?!

A kisközösségben tanultuk a „Merre menjek?”-et. Nagyon sok újat mondott. Belőle tudtam meg, hogy a hit nem azt jelenti, amit én eddig gondoltam, nem elhinni kell tekintélyi alapon vagy félelemből, hogy van Isten, hanem az értékek közül kell választani. S ha elfogadom, hogy a szeretet a csúcsérték, akkor erre tehetem csak rá az életemet. Ez persze nem könnyű, mert a tisztességes gondolkodásomat kell átalakítani Jézusra, ami egészen más. S ha szeretet van bennem, nemcsak hiszem, hanem meg is tapasztalom, hogy van Isten.

Az evangélium napi olvasmányom lett. Nagy öröm volt érteni, mit értett Jézus látó szemem, halló fülöm, megtérésen. Nem lehet annyiszor elolvasni, hogy valami újat ne mondjon, ha tényleg odafigyelek.

Most térek végre rá arra, hogy tanulmányozva ezt a Testamentumot, lett teljesen világos, megfogalmazható számomra a hit.

1. Az Istenben való *hit* tényleg *misztérium*, nemcsak azért, mert a transzcendenciát illetően nincs bizonyítás, hanem mert tapasztalatom is ezt mutatja. Nem egyszer fordult elő, hogy egy istenélményemet elmesélve valakinek, még ha testvérem volt is az illető, nem fogta, nem értette, mert nem tudtam átadni. Az elmondott szavak kevesek.

2. A *hit meggyőződés*. Ezt én úgy élem meg, hogy addig, míg az ember meg nem tapasztalja, hogy Jézus igazat mondott az evangéliumban, addig az egész jámbor tanítás, holt betű. Példa: Jézus nem irigyelte tőlünk a gazdagságot, viszont tudta, hogy aki gazdag, az nem szabad. Akinek féltene kell jó állását, házát, vagyonát stb., aki mindezt nem akarja elveszíteni, annak meg kell alkudnia, be kell hódolnia valakinek mindezért. Akitől nincs mit elvenni, az szabad. Jézus különben is nagyon tisztelte szabadságunkat. Számomra nagyon vonzó, hogy nem tolta le a gazdag ifjút, csak sajnálta. Ő azt akarta, hogy önként menjünk utána.

3. A *hit ésszerű döntés* is. Ha Jézustól tanuljuk a szeretetet, akkor az ember egyszerre rájön, saját magán tapasztalja, hogy csak jónak lenni jó, csak jónak lenni érdemes. Hiszen ha rossz vagyok bárkivel, bárkihez, elvesztem belső nyugalمامat. S hiába mondom el százszor, hogy nem érdekel, nem én vagyok a hibás, pontosan ez a nyugtalanság jelzi azt, mennyire hiányzik

a lelki békeségem, s addig úgyszincs nyugtom, míg jóvá nem teszem, el nem rendezem az ügyet. Még akkor is, ha én vagyok a kisebb bűnös. Mert a Jézustól kapott belső békeségnél nincs jobb, nincs több. Aztán a megbocsátás kérdése. A megbocsátás isteni hatalom bennünk, tehát istenek vagyunk, amikor meg tudunk bocsátani az ellenünk vétőknek. Az egyik legmegszégyenítőbb evangéliumi példabeszéd számomra a szívtelen szolgálóról szóló történet (Mt 18,32–33). Amikor Jézus azt mondja: „Én minden adósságodat elengedtem,” — érzitek a szavak súlyát? — „nem kellett volna neked is a sokkal kevesebbet elengedni?” Ha saját bűneinkre gondolnánk, nem lennénk vacak kis ügyek miatt megsértve.

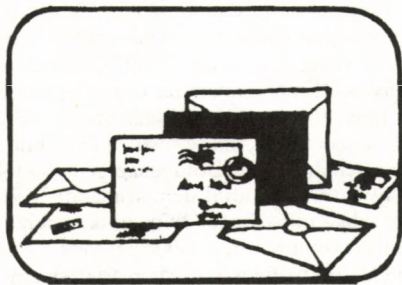
Aztán Jézusnak az adásról szóló tanítása, amit szintén megtapasztaltam, s amit szerintem a csodálatos kenyérszaporítás jelképez a legjobban. Mert ha elkezdünk adni, mindig lesz miből, mint ahogy az öt kenyér és a két hal sem fogyott el addig, míg éhes emberek voltak. Ezek persze csak morzsák az evangélium igazságából.

4. Ami viszont ebben a testamentumban egészen új volt számomra, az az, hogy *a hit nem Isten ajándéka*. A másik tanítási rendszerben még mindig az van, hogy a hit — kegyelem. Annyiszor hallottam már emberektől: én úgy szeretnék hinni, de nekem nem adatott meg, hogy hinni tudjak. Jól utánagondolva, ez csak üres kifogás. Hiszen miért lennék én különb, mint más, hogy nekem megadatik, neki meg nem. Ez tényleg ellenkezik — a végre megismert! — Szeretet-Istenképpemmel! Biztos vagyok benne, hogy Isten mindenkit megszólít valamilyen formában — nem is egyszer — és csak a válaszra vár. Azt hiszem, az Egyház és talán mi is hibásak vagyunk abban, hogy valaki, valakik nem hisznek. A számukra felkínált istenkép a rossz. Régi magyar közmondások: „Isten nem ver bottal”, „Isten malmait lassan őrölnék”, és a bizonygatások: „Lám, megverte az Isten”, „Majd megveri az Isten” — nem ismeretlenek előttünk. Aztán a sok szörnyűség, ami történik: „Miért engedi meg az Isten, hol van ilyenkor az Isten?” — halljuk gyakran. Azt hiszem, egyik legfontosabb feladatunk az lenne, hogy megtisztítsuk ezt a torz istenképet. Meg kellene győzni az embereket, hogy Isten csak szeretni tud, s ha minden rosszat azonnal büntetne, mi lenne akkor velünk! Hiszen mi sem maradhatnánk ki! Hallottam a rádióban: egy zsidó rabbitól azt kérdezték, hol volt akkor az Isten, mikor a zsidókkal az a sok szörnyűség történt? Azt felelte: inkább azt kellene kérdezni, hol volt akkor az ember? Hát valahogy így.

5. Végül *a hit: hűség*. Hűség a Szeretet-Istenhez, Jézus Krisztushoz, a megtalált igazsághoz, hogy szeretni kell. És ha elbotlok, ha néha talán hűtlen vagyok is, Jézushoz mindig visszamehetek, mert Ő elhiszi nekem, hogy előlről akarom kezdeni. Azt szoktam mondani: ha az evangélium csak a tékozló fiúról szóló példabeszédből állna, már az maga volna az Örömhír, hogy ilyen Istenünk van.

Bajai Lászlóné Magdi

(Halála előtt nem sokkal szerzőnk maga olvasta föl ezt az írást azon az utolsó közösségi összejövetelen, amelyen még részt vett; ez a hitvallása hangzott el aztán temetésén is.)

Heti nyolc nap szeress!

Az ÉV áprilisi számában Erich Fromm értekezését olvashattam a *szombat* „rituáléjával” kapcsolatban. A Mesék, mítoszok, álmok c. könyv szerzője már más műveiben is bizonyította biblikus tudását. A Könyvekbeli jártassága vitathatatlan, de a *szombat* témájában ismét nyilvánvalóvá válik valami. Nevezetesen: az alapos felkészültség, a pártatlan megközelítés és a tárgyilagos vizsgálat kevés az Írások szellemének megragadásához. Fromm és más neves kutatók esetében a hit hiánya képezi a gátat. Személyes érintettség nélkül, az elkötelezetlenség tüntető bevállásával nem lehet messzire jutni az Isten Uralmában.

Szerintem a szombat megtartása nem egyszerű szertartás, hanem a zsidó hit egyik alappillére, melyre Jézus is támaszkodott. A szombat-konfliktusokat „szívbetegség” okozta: Jézus nemzedéke már nem érezte át a törvény szellemét, csak a betű szerinti hagyományhoz ragaszkodott. Ilyen körülmények között nem teljesült a törvényalkotó szándéka, sőt akarata ellenére való dolgok történtek. Ma már közhely, hogy „a szombat van az emberért, s nem az ember a szombatért”, de Jézus erre csak törvényszegés útján mutathatott rá hangsúlyosan.

A Tízparancsolat előírásai Mózesről származnak, s a szombatra vonatkozó rész értelme teljesen világos. A kétféle indokolás tökéletesen érdektelen, fő, hogy valamire való tekintettel betartsák a szabályt. Az emberek ugyanis ősidők óta a munkára, az elfoglaltságra való hivatkozással utasítják vissza Isten hívását, s mentik ki magukat küldöttei előtt (Tamás 64, Lk 14,16). Mózes tehát meghatároz egy napot, mikor nem fogad el ilyen értelmű kifogást. Ha török, ha szakad, egy nap „az Istené”, különben sose lesz Izraelből választott nép.

A 4. parancsolat nem „szociálhigiéniai” törvény, hanem alapvetően vallási és etikai, akárcsak a többi. A Hold változásait világszerte megfigyelték, s a primitív népek szokásai ezekhez igazodtak. A holdhónap minden hetedik napja összecsengett az emberi bioritmussal, ezt a magasan képzett Mózes bizonyára észrevette. Az igényt a testi és lelki ellazulásra praktikus összekapcsolta a szellemi „ellazulással”, azaz a ráhangolódással Istenre.

A szombati fagyújtó (Szám 15,32) büntetése nem tűnik olyan irgalmatlannak, ha arra gondolunk, hogy hat nap alatt igazán összegyűjtötte a hetedikre való tüzelőt. Akár még péntek délután is.

A „későbbi fejlődés” (!) során — Fromm fogalmazása —, vagyis az egyre inkább megkövesedő hagyomány kialakulásával elvész a törvény szelleme, marad a lélektelen parancs. A nép már csak a formát gyakorolja, a tartalmat már nem érti, de sejt, hogy itt valami fontos dologról van szó, ezért betartja és betartatja az előírás.

A tűzgyújtás tilalma, a fűcsomó kihúzatatlansága, a zsebkendő „cipelése” — mind megannyi elriasztó példa. Jól mutatják, hova vezet a törvényeskedés, a teológiai szórszálhasogatás. A Talmud meghatározása szerint — melyet Fromm is átvesz — minden olyan tevékenység munkának számít, ami destruktív, vagy akár konstruktív beavatkozás a fizikai világba. A szerző később hozzáteszi, hogy a szombat a zsidó ünneplők számára az öröm és az élvezet napjává lett: a Biblia és a vallási iratok tanulmányozása mellett az evés, ivás, testi szerelem volt a jellegzetessége.

Itt bonyolult kérdések merülnek fel a világgal, az emberrel, a munkával és annak jellegével kapcsolatban. Mi az a „fizikai” világ? Van a világnak csak-fizikai része? Csak a fizikai világba nem szabad „beavatkozni”? A világ pszichikai részébe be szabad? (Ha valakit tanítok, akkor ezt teszem, s egyúttal munkát is végzek, bár tevékenységem konstruktív.) A szellemi világba beavatkozhatom? (A gyógyítások és „ördögűzések” ebben a szférában zajlanak.) Munka-e (a fizikai értelemben annak számító) koitusz, s ha igen, akkor fizikai, pszichikai, vagy netán szellemi? Beavatkozás-e a világba a szombant napi fogantatás?

Jézus tanítása szerint „szabad szombaton jót tenni”, azaz ezzel kapcsolatosan fizikai, pszichikai és szellemi munkát végezni, tehát „beavatkozni” a fizikai-pszichikai-szellemi világba. Jelzem: az ember csak ezzel a „jót tevés”-sel tud konstruktív módon beavatkozni a világba. Amikor éppen nem tesz jót, akkor destruktív hatást gyakorol rá. A Természet ugyanis nem Harmónia, hanem Véres Körforgás, melyben megvan az embernek is a helye. Szerepét persze konstruktív módon tartja, de erről más véleményük van az állatoknak, rovaroknak, növényeknek és ásványoknak.

Fromm szerint „a pihenés az ember és a természet közötti béke állapota. Az embernek érintetlenül kell hagyania a természetet (szombaton), semmilyen módon nem változtathat rajta, sem azzal, hogy

valami újat hoz létre benne, sem azzal, hogy valamit elpusztít. A legkisebb változtatás is, amit az ember a természeti történelemben végrehajt, a nyugalom megsértése. A szombat az ember és a természet közötti tökéletes összhang napja. Az ember és a természet harmóniájának bármiféle megzavarása »munka«. Ennek az általános meghatározásnak az alapján érthetjük meg a szombat rituáléját”.

Értem, hogy mire gondol a szerző, de nem osztom a nézetét. A szombatokénti pihenés nem béke, csak fegyverszünet az ember és a természet között. Ráadásul kényszerű fegyverszünet, mert a bioritmus parancsolja. (Fújd ki magad, mielőtt újra nekiveselkedsz...) Ez a „béke” a célszerűség és hatékonyság szolgálatában áll. Hogy is mondta Rejtő Jenő? Vasárnap ne lopj, ne verj meg senkit, mert a hat nap mindenre elegendő...

Ha következetesek vagyunk, akkor nem fogadhatjuk el Fromm engedményét sem: „Önmagában a cipelés nem tilos. Például saját házamon belül vagy saját földemen szabad nehéz terhet vinnem anélkül, hogy ezzel megsérteném a szombat parancsát.” Nem, nem szabad, mert nincs „saját földem”. Az a földdarab, ami telekkönyvileg a nevére van írva, az ettől még a természet része. A rajta élő állatok, rovarok, növények és ásványok nem tudják, hogy „saját házamon belül” minden az enyém, őket is beleértve.

„De még egy zsebkendőt sem szabad egyik területről a másikra vinnem, például egy lakásból az utca nyilvános területére. Ez a parancs a béke eszméjének a szociális területtől a természet területére történő kiterjesztése. Az embernek nem szabad beleavatkoznia a természet egyensúlyába, vagy azt megváltoztatnia, éppolykevésbé, mint ahogy *nem szabad megváltoztatnia a szociális egyensúlyt*. (Kiemelés tőlem.) Ez nem csupán azt jelenti, hogy nem szabad üzletelni, hanem azt is, hogy kerülnie kell a birtokátruházás legegyszerűbb formáját is, nevezetesen egy tárgy átvitelét egyik területről a másikra.”

A természet — minden ellenkező híresztelés ellenében — nincs egyensúlyban. Egyik krízisből a másikba esik, sokszor a katasztrófa szélére sodródva. Az ember „jót tevési” kísérletei éppen az egyensúlyba kerülést célozzák. Ha pedig felesküdnünk a *szociális egyensúly* meg-megváltoztatására (akárcsak szombaton is), akkor szembekerülünk Jézus egész életművével. Ha kerülnünk kell a „birtokátruházás” legegyszerűbb formáját is, ak-

kor szombaton nem szabad alamizsnát adunk. Nem is tehetjük, szombaton ugyanis nem „cipelhetünk” magunkkal pénzt. Ne adj' Isten, hogy valaki elessen a házunk előtt és felhorzsolja magát, mert nem szabadhatunk ki hozzá az utcára egy zsebkendővel, hogy letöröljük róla a vért. A zsebkendőt ezek szerint csak a kiskapui cipelhetjük, közterületre „transzportálásával” már megbontanánk a természeti egyensúlyt.

(A budapesti zsinagóga előtt történt — az egyik szombaton —, hogy a környéken szolgálatot teljesítő rendőr meg akart bíróságotni egy autóst, mivel tilosban parkolt. Az illető elismerte a szabálysértést, és mosolyogva közölte, hogy nem tud fizetni, ugyanis hithű zsidó lévén szombaton nem cipelhet magával pénzt. A rendőr ugyancsak mosolyogva válaszolt: ő úgy tudja, hogy hithű zsidó szombaton nem is vezet gépkocsit. Szerencsére megtalálták a teológiai megoldást: a háromszor akkora összegről szóló feljelentés következtében pénz nem cserélt gazdát. *Forrás: Új Élet.*)

Fromm egyre inkább belezavarodik a magyarzatba: „A szombat az ember és a természet, valamint az ember és az ember közötti egység állapotát szimbolizálja. Ha az ember nem dolgozik — azaz nem vesz részt a természetben és a társadalomban zajló változások folyamatában —, akkor szabad az idő bilincseitől, ha csak a hét egy napján is. Amennyiben az ember olyan mint Isten, lélekkel, értelemmel, szeretettel és szabadsággal megajándékozott lény, nincs alávetve az időnek és a halálnak. De amennyiben az ember testtel rendelkező állat, aki alá van vetve a természet törvényeinek, az idő és a halál rabszolgája.”

Kérdéseim: Egységben van-e az ember a természettel? Egységben van-e az ember az emberrel? Ha nem dolgozunk, szabadok vagyunk-e az idő bilincseitől. Ha csak egy napon vagyunk szabadok tőlük, szabadok vagyunk-e valójában? Az ember olyan-e, mint Isten? Nem vagyunk alávetve az időnek és a halálnak? Nem függünk a természet törvényeitől?

Csupa *nincs*, *nem* és *de igen*.

„A szombatról alkotott felfogásával a Biblia a probléma teljesen új megoldására tesz kísérletet: azzal, hogy egy napra megtöri a beavatkozást a természetbe, kikapcsolja az időt; ha nincs változás, nincs munka, ha az ember nem avatkozik be, akkor idő sincs.” Az időt nem lehet „kikapcsolni”, mivel idő *nincs*. Általános és folyamatos *változás* van, amit az önkényesen kalibrált „idő”-vel próbálunk meg mérni. De a változások munka és beavatkozások nélkül is zajlanak. Szombaton nő a körmünk és őszül a hajunk.

Az első bekezdésben említett hit és személyes érintettség hiánya akkor bosszulja meg magát igazán, amikor Fromm a Teremtés könyvéből idézget. Nem azt mondja el, hogy neki mi a véleménye a dolgokról, hanem azt, hogy mi áll ott. Csak azt, igaz, legjobb tudása szerint, de kommentár nélkül. A függetlenségére

büszke, elkötelezetlen irodalomtörténésznek pont ez a célja: pártatlanul visszaadni az Írás tartalmát. Tény, hogy ezzel az alapállással és módszerrel nemegyszer lekörözik a hivatásos teológusokat, akik kevésbé képzetek, többet tévednek és hittel próbálják meg betömni a tudásukban mutatkozó lyukakat.

Igen ám, de nemcsak az Írás van, s az Írás olyan, amilyen. Bizonyos értelemben szent, de „nem szentírás”; Isten szava, de nem diktálma; a „sugalmazás” csak írásra inspirálás, a mondanivaló is emberi, nemcsak a megfogalmazás. Ráadásul a Könyvek már válogatás eredményei és töredékesek is. A szöveget nem érti meg ugyanolyan könnyen a legújabb kor embere, mint a történelem előtti hallgatóság. A szimbólumok közötti eligazodás külön tudomány. „A Biblia, ahogy ma előttünk fekszik, már hatalmi harcok és heves teológiai viták eredménye..., a történelmi gyöztések kordokumentuma, a másként hívők elleni küzdelem terméke” (Gerd Lüdemann).

Senki sem spórolhatja meg hát a gondolkodást, de megéri, mert a gondolkodó ember mindenre rájöhét (Tamás 5). Tehát olvasmányainkat — a vallások Könyveit és szent írásait is — egy belső „szemmel” (Lk 11,34) kell olvasni. Ha ezt az érzékszervet létrehozuk magunkban, akkor az meg is vált bennünket, hiánya viszont megöl (Tamás 7). Aki a gyerekekhez hasonlóan birtokolja ezt a romlatlan-érzékeny érzékszervet, annak adatik majd istenismeret, de aki nem hozza létre magában, vagy hagyja eltempulni, attól „elvéteik”, vagyis hiába próbál nézni, nem fog látni (Mt 13,12).

A függetlenségét-elkötelezetlenségét őrző, hitetlen „írastudó” erről a belső szemről mond le. Ennek az „érezékszervnek” a létrehozása közben ugyanis feladjuk pártatlanságunkat, mert a jó pártjára állunk. Minél következetesebben tesszük ezt, annál inkább finomodik-élesedik a „szemünk”. A hétköznapiak során is látni és hallani fogjuk: *valójában* mi az, ami körülöttünk történik, *ténylegesen* miről is van szó. Megtérésünk után már nem állhatunk hozzá semmihez „tárgyilagosan”, nem viselkedhetünk „előkelő idegenként”, csak mint személyesen is érintett emberek.

A *szombatra* visszatérve, Fromm szerint „az ember és a természet, ill. az ember és az ember közötti helyes viszony a harmónia, a béke, a be-nem-avatkozás viszonya.” Itt is csak a „harmóniával” lehet egyetérteni. A „béke” mozdulatatlanságot sugall, s ezt a törékeny egyensúlyi helyzetet a legkisebb „munka” is megbontja. Figyelembe veendő az is, hogy ember és természet viszonya kölcsönös, tehát a természetnek sem szabadna beleavatkoznia az emberiség életébe, holmi földregések, vulkánkitörések, szökőárok stb. formájában. Az állatok rúgnak, harapnak, felfalnak; a rovarok csípnek, szúrnak, mérgeznek; a rózsza karmol, a gomba öl, a liliom örökre elaltat; a homok betemet, a víz elnyel, a tűz elemészt.

Sajnos, ha az ember nem avatkozik be a biológiai körforgásba (helyesebben: ha nem veszi ki a részét belőle), akkor elpusztul. Ember és ember között ugyanez a helyzet. Ha nem lennénk időről időre egymás terhére, akkor testileg és lelkiileg is éhen halnánk. Boldogságigényünkötől hajtvá tesszük, amit nem szabadna; nem tesszük, amit kéne; bűnözünk; spejzolunk; rázzuk a rongyot és száguldozunk az utcán. Ha pedig más is ezt akarja csinálni, akkor megszóljuk, sőt keresztbe is tesszük neki.

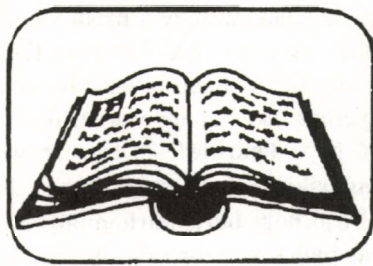
Nem mondom, hogy jól van ez így, de a tudás első lépcsőfoka az őszinteség. A tényeket nem szabad letagadni. Teljeséggel elképzelhetetlen, hogy Izrael (de még az is, hogy a kis Luxemburg) egyetlen alkalommal megtartsa a szombatot. Erre az esetre bármit meg lehet ígérni, nemcsak a Messiás eljövételét.

Persze sokan megtartják, s még többen vannak, akik megtartották, akkor is, ha ez az életükbe került. Voltak, akik nem harcoltak és nem védték magukat szombaton (1 Makk 2,29–38). Mert a szombat nem „rituálé”, hanem komoly dolog. Ha nem a legkomolyabb. A Tamás-evangéliumban ezt mondja Jézus: „Ha ti a világban nem böjtöltök, nem találjátok meg a királyságot. Ha a szombatot nem teszitek szombattá, nem látjátok meg az Atyát” (27. logion).

Egyértelmű, hogy a szombat megtartása össze van kapcsolva a világban való böjtöléssel. Két ellentétes előjelű dologról van tehát szó, nem lehet egyszerre mindkét úrnak szolgálni. Vagy a világ által felkínált javakat-értékeket óhajtuk-fogyasztnak, vagy Isten „dolgait”. Az első esetben nem jutunk be az Országba, s így meg sem tudjuk, mik ezek a „dolgok”. Egész Izrael sosem fogja megtartani a szombatot, de mi (egyénekenként) az összes szombatot megtarthatjuk. Aki pedig szombattá teszi a szombatot, az meglátja az Atyát.

El kell döntenünk, hogy mivel töltjük a napjainkat. Azzal, hogy „uralmunk alá hajtjuk a földet” (Ter 1,28), mindent és mindenkit, akit csak tudunk, vagy azzal, hogy jót teszünk, s ezzel konstruktív módon beavatkozunk a világ történéseibe. A világ nem fog örülni nekünk, ahogy Jézusnak sem örült. Középut nincs: a passzivitás már destruktív magatartás. Aki úszik az árral, az a világ malmára hajtja a vizet.

Két fő parancsunk van. Az egyik a „Hajtsátok uralmatok alá...” (minden esz-közzel és kíméletlenül), a másik a szombat. Az egyik parancsot nem Isten adta ki. Aki megtartja a szombatot, az tudja ezt, hiába lobogtatnak előtte mégoly szent írásokat. A világ fiait nem tartják meg a szombatot, de aki szombattá teszi a hét egyik napját, az előbb-utóbb a mellette levőt is azzá teszi. Aztán annak a szomszédját, majd a negyediket, ötödiket, hatodikot és hetediket is. Mert Isten ezt akarja. Talán még a nyolcadik napnak is örülné.

BIBLIA

Az augusztusi elmélkedéseket Kovács Tádé, a szeptemberieket Márczi Imre készítette.

Augusztus 3. — Évközi 18. vasárnap — Jn 6,24–35 —

Héjastul-belestül személyesen

Az előző vasárnap evangéliuma a kenyérszaporítás volt. Most három vasárnapon át az ún. eukarisztikus beszéd kerül sorra János evangéliumából, majd a beszéd utóöngéi következnek, végül a mosdatlan kézzel evés körüli vita zárja a hónap vasárnapjainak evangélium-témáit.

Jézus beszéde provokálás eredménye. De válaszában Jézus nem a tárgylagosságra törekszik, hanem mint mindig, a **személyességre**. Szép, hogy kerestek, szép, hogy fáradoztok, de irányt kell változtatnotok. Nem kevesebbet javasolok nektek, hanem többet. Nem értékteletlenebbet, hanem értékesebbet. Pusztuló kenyér helyett megmaradót, rövid lejáratú helyett „korszakosat” (örököt), földi helyett égit, emberi helyett istenit. Én az utóbbit rendelkezésekre fogom bocsájtani, Égi Apácskánk pedig többek között a kenyérszaporítás pecsétjével is hitelesítette portékámat.

A hallgatóságnak tetszik az alku. Becsületes vásárlóként kérdezik a portéka árát: „Mit csináljunk, hogy az Isten művein fáradozzunk?” Mondj gyorsan valami tennivalót, azt hamar letudjuk, s jöhet az elpusztíthatatlan kenyér: a ki

nem ürülő lisztes szakajtó, az el nem apadó olajos korsó (1 Kir 17,14,16), mint Illés idejében Száreptában; vagy még inkább a napi manna, mint Mózes idejében a Szin-pusztában (mai olvasmány: Kiv 16,15)!

Jézus erre megint a minden hájjal megkent pedagógus válaszával jön: a portéka többet ér, mint amennyit fizetni szeretnétek érte. A portéka csak akkor ér valamit, ha állandó becsben tartják. A „fizetség” nem tudható le a legköltségesebb cselekedettel sem. Ugyanakkor a legszegényebb ember is ott hordja lelkének bugyellárisában az árát; úgy hívják: bizalom. Úgy is mondják: hit. Szándékosan használom ezt a sorrendet. Mert azt gondolom, a bizalom szó ma jobban kifejezi a mindent átfogó **személyes** kapcsolat, a nagylelkű hétköznapi alkalmazkodás mozzanatát, mint a templomi ünnepélyességű és vallási cselekményekre profilírozódó hit szó.

Isten Műve: hogy bizalmatokat vesétek abba, akit ő küldött el. Ajjaj! Ennek a letudására nem lesz elég egy gesztusunk, valamely hitvallás ünnepélyes vagy kevésbé ünnepélyes letétele, még

csak vallási obszervanciák rendszeres ismételtetése sem. Ide egész ember kell, egész életre. Itt nem gesztusokról, itt személyes kapcsolatról van szó. Ez nem üzlet, ez barátság. Az üzlet személytelen: fizetünk, és megkapjuk az árut.

A barátság egészen más. Ebben sokat és jót akarunk megosztani barátunkkal, anélkül hogy fizetséget várnánk tőle. Az igazi barátság ráadásul kölcsönös. Barátunk is sokat és jót akar megosztani mivélünk, anélkül hogy ezt ki akarná velünk fizettetni. De a barátság másfelől különbözik az üzlettől abban is, hogy az üzleti szférán kívül az ügyfelek nem kérnek és nem várnak egymástól semmit. A barátok pedig bármikor számíthatnak és számíthatnak is egymásra bármi szépben.

Ezt jelenti a kölcsönös és általános bizalom. Bízunk az Istenben, hogy jót küldött nekünk. Bízunk küldöttjében, hogy jót kíván tőlünk. Persze, gusztus dolga. Akinek máshoz fülk a foga, mint a szeretet országához, az biztosan kielégítetlen marad Jézus mellett, de az az ő baja.

Végül pedig a barátok azt erősítik a másikkban, ami benne érték. Jézus a szeretet életét látja bennünk olyasminek, amit teljes **személyiségével** táplálni akar bennünk egy örökkévalóságon át. Ahogy a szülő a legjobbat adja a gyerekének, barát a barátjának, Jézus nekünk, tanítványainak (Lk 11,13). De bennünk mindig van salak, selejt, fölösleg, amivel nem szívesen terhelnének azt, akit szeretünk. Jézusban nincs, ő ezért adhatja magát nekünk szőröstül-bőröstül, **héjastul-belestül**, tanításával, példájával, **személyes** jelenlétével együtt (Mt 18,20).

Augusztus 10 — Évközi 19. vasárnap — Jn 6,41–51 — Bárki bárhonnan bárhová

A két vasárnap evangéliuma között kimarad öt versnyi. Ezt húsvét harmadik szerdáján pótolja a liturgiánk. A mai evangélium is ismét belőle némely gondolatot, ám a szöveg rögtön a bizarr bejelentés reakciójával foglalkozik. A felháborító tétel így szól: Én vagyok az égből pottyant kenyér.

A Kafarnaumban rátaláló sokaság először az égből pottyant emberen ütközik meg. Tudjuk, hogy Péter apostol Kafarnaumba nősült, s Jézus legtöbbször náluk szállt meg galileai tanító körútjai alkalmával. Így lett ez az ő városa (Mk 1,21,29–31; 2,1–3; Mt 9,1–3), jóllehet a messzi Betlehemben született és az innen ötven km-re lévő Názáretben nevelkedett. A kafarnaumiak tehát ismerősükknek tartották, tudták, mi a neve,

ki az apja, ki az anyja, szemben az olyan lényekkel, akik égből pottyanak közeink, s nem tudhatjuk, nem egyenesen Isten kezéből születtek-e (Tóbiás 5,11–22; 12,11–21).

A Názáreti azonban szimpla kis halandó, a retyerutyájával együtt. Mi az, hogy az égből? Csak nem Názáret az ég kapuja? Jöhet-e egyáltalán valami **éghez méltó** Názáretből (Jn 1,46)? Jézus lebeszéli a tömeget a zúgolódásról. Igenis bármi jöhet **bárhonnan**. **Bárki** eljuthat **bárhová**. Ami a Szellemből születik, az szellem... **ahová akar**, oda fűj... **nem tudod, honnan** érkezik és **hová** tart. Így van **mindaz, aki a Szellemből** született (Jn 3,6.8). Izajás megmondta Jeruzsálemről: „Fiaid **mindnyájan** az Úr **tanítványai** lesznek”

(54,13). Jeremiás pedig így profétált egy új szövetségről: „Bensejükbe adom törvényemet, és a szívükbe írom. Én Istenük leszek, ők meg az én népem lesznek. És többé nem lesz szükség rá, hogy az egyik ember a másikat, testvér a testvérét így tanítsa: Ismerd meg az Urat, mert **mindnyájan ismerni** fognak a legkisebttől a legnagyobbig — mondja az Úr —, mivel megbocsátom gonoszságait, és vétkeikre többé nem emlékezem” (31,33–34).

Bárkit meghívhat Égi Apácskánk a nagy kalandra. Akkor az illető eljut az Atya Küldöttjéhez, netán maga lesz Küldött. Személyesen figyel az Atyára, nem rabja többé másodkézből kapott konvencióknak. És bátran szóba áll régivegel-újjal, csak **éghez méltó** legyen.

Szóba áll, eltöpreng, felzárkózik. Nem azért, mert megszokta, nem is azért, mert ez az új előírás, hanem mert azt tapasztalja, hogy ez a legjobb. Más nem látta így az Atyát. Más nem tapasztalta még őt ennyire. Érdemes odamenni a Názáretihez és ottmaradni nála, ő új életre támasztja azt, aki bízik benne. Egészen „új korszak” (öröklét) életére (Jn 6,40.43.47). Megmaradó életre. Úgy biztosítja ezt az új, megmaradó életet, ahogy hallgatóságának a kenyér

Kafarnaumban, vagy a manna Atyáinak a pusztában a biológiai; ő maga ugyanis ennek az új, múlhatatlan életnek a kenyere. Héjastul-belestül, minden szavával, gesztusával, belső rezdülésével.

Úgy, sőt sokkal jobban. A manna hiába volt égi kenyér, nem akadályozta meg azok halálát, akik ették. Ez a Kenyér azonban valamiképp megakadályozza. Megakadályozza, hogy földi életünket lassú haldoklásnak érezzük.

Megakadályozza, hogy a halált végső elmúlásnak képzeljük. Jézus az Életünk. Jézus a Feltámadásunk. Jézus a Kenyerünk. De jó, hogy van Jézusunk. De jó, hogy ő bárkié lehet. De jó, hogy bármelyikünk bárhonnán hozzájuthat. De jó, hogy bárki bárhonnán bárhová eljuthat vele, ha akar. A szegény megelégedettségre és osztozásra, a gazdag szétosztásra és igénytelenségre. Az Élet Kenyere minden égihez méltóra jó.

Augusztus 17. — Évközi 20. vasárnap — Jn 6,51–58 —

Kenyérségünk, életünk, feltámadásunk Jézusban

Folytatódik Kafarnaumban a kenyér-szaporítást követő eukarisztikus párbeszéd. Jézus felhőborító tétele kap egy plusz értelmezőt: A kenyér vagyok, az élő, az égből pottyant. A származási helyen való botránkozás volt a múlt vasárnap témája, a mostanié meg az: hogyan adhatja ez nekünk evésre a húsát?

„Ez”! Nem „ő”. Még kevésbé „te”. Egymás közötti vitatéma a Názáreti. Hogyan adhatja? Nem annyira a konyhatechnikai megoldás, hanem inkább a megfogalmazás kannibalisztikus lehetősége a kérdés. És Jézus, ahelyett hogy helyesbítene, ahelyett hogy finomítana, egyre messzebbre megy.

Amen, amen — mondja. Miféle imák dupla végződése ez? Míg honfitársai („a zsidók”) egymás közt vitáznak róla, addig ő égi Apácskájával egyeztet. Befejezte. Biztos úton halad tovább. Nem válaszol a hogyanra, amit nem is tőle kérdeztek. A „Mire jó ez?” kérdésre válaszol, amit még fel sem tettek, de már logikusan érik a szívükben. Az Élet a válasz. Az ő Életükért. Később a mi életünkért. Ezért szabad, ezért kell egyre messzebbre merészkednie a bizarr metaforák és szakramentális meredélyek világában.

Először negatív fogalmaz: Ha netalántán, ne adj Isten, nem ennétek az Emberfia húsát, és nem innátok a véré, nem birtokolnátok magatokban Életet (dzóét). Azután megfogalmazza ezt általánosságban pozitíve is. Ez már miránk is óhatatlanul érvényes: „A húsmat rágó, s a véremet ivó »korszakos« (örök) életet birtokol, a végső napon meg még fel is támasztom majd.” Vajon azonos értelmű ez a múlt vasárnap elhangzott tétellel: „A hozzám érkező nem fog megéhezni, s aki belém veti bizalmát, sohasem fog többé megszomjazni”? A következő mondata

folytatja a gondolatsort: „A húsom igazi étel ugyanis, s a vérem igazi ital.”

Az „igazin” van szerintem a hangsúly: vannak hamis ételek-italok. Van, aki nem gondolja, nem csinálja húsba vágó és véres komolysággal. Van, akinek akkor is a nem-igazin, a gyomoredveket mozgatón, a pusztulón jár az esze, amikor az igazit, a megmaradót, az égit rághatná meg, szívhatná magába. Ugye, aki tegnap ette a kenyeret, amit az Emberfia adott neki, az ma is szeretné enni azt. Marasztaná a potya rendszerét.

Az Emberfia maga is a megmaradás elvén szeretne működni, csak nem a potyaleső önzés rendszerében, hanem az Isten Országának önzetlenségében, amelyben az ember nem kíméli magát, hanem nyújtja minden értékét. Ezért folytatja a beszédet a megmaradás gondolatával. „Az én testemet rágó, s az én véremet ivó megmarad bennem s én is benne.” Kannibalisztikus értelmezésben csak az utóbbi lehetne igaz: benne maradok abban, aki megesz — mondjuk annyi ideig, amíg a húst-vért asszi-

milálja az emberi szervezet. Hogy a mondat valami egészen más, magasröptű, de nagyon húsba vágó, véresen komoly „szentségi” egységet akar kifejezni, azt akkor értjük meg, ha az első feléről sem feledkezünk meg: Bennem marad az engem evő-ivó.

Jézus tanítása, példája, barátsága kifogyhatatlan kamra, melyből bármelyikünk bármikor meríthet; és nemcsak azt

Augusztus 24. — Évközi 21. vasárnap — Jn 6,60–69 — Ha kevesen is, önként bármire!

A két vasárnap evangéliuma között kimaradó 59. vers így szól: „Ezeket mondta Kafarnaumban a zsinagógában tanítván.” Eddig, ha közbeszólásokkal tűzdelve is, lényegében összefüggő beszédet hallhattunk az Atya Égből Küldött Igazi Élő Kenyeréről, most viszont kizárólag a beszéd vagy beszélgetés reakcióiról esik szó.

Természetesen kétfajta reakció kíséri a kafarnaumi beszédet: egy negatív és egy pozitív. Az egyik szerint kibírhatalanul nyers szöveg, a másik szerint „korszakos” (örök) Élet beszéde. Az első spontánul tör elő a tanítványok tömegéből, a másodikat a Mester provokálja Péterékből. A megütközésre a fokozás módszerével válaszol: Ez kiborít titeket? Pedig ez csak hallanivaló. De lesz itt látnivaló is. Mit fogtok csinálni akkor, amikor az Emberfia fölmegegy oda, ahol előzőleg volt, az Atyaisten jobbjára? A mennybemenetel magasztos pillanatait azonban megelőzi az értetlenségbe ütközés, a félreértettség, az ellene fondorkodás, a bírósági hercehurca, a kivégzés, igaz, a feltámadás eseménye is. Annál viszont az életre keltés funk-

ciónak fogja érezni, hogy megmarad azon a szinten, amelyre eljutott, hanem többet. Azt fogja érezni, hogy úgy él Jézus által, ahogy Jézus él az őt küldő élő Atya által. Küldetést fog érezni. Eleven és liktető küldetést arra, hogy másokért éljen, rághassák a húsát és ihassák a véréit. Állandóságot és változandóságot fog érezni. Megmaradást Jézus békéjében és liktető életet Jézus küldetésében.

cióját pusztán a nem látható Szellem végzi el, a látható húsnak csupán passzív szerep jut.

A Szellemnek, az Életnek viszont addig sem kellett tétlenségre kárhozattva lennie, míg a hús meg nem halt, hiszen beszédeiben ott működött, ott hatott addig is. De vannak, akikre hiába hatott. Vannak, akikben nem sikerült felgerjeszteni a bizalmat. Így oszlik a tanítványok serege két részre. János így húzza alá a Tizenkettő szerepét, amelynek kiválasztásáról külön nem beszél. De még azok között is akad egy, akire hiába hatottak a szellem és élet krisztusi szövegei, mert áruló lett belőle.

Éreznünk kell, hogyan jut el Jézus a puccsot is vállaló lelkes tömeg több ezres létszámától az árulót is tartalmazó tizenkettő maradékáig, akik közül Péter tagadásba esik, a többi otthagyja őt a Getszemáni kertben, s csak János marad vele a kereszt alatt. De hiába csökken szavainak hatása alatt 12-re az 5000, ő még ezektől is megkérdezi: „Nem akartok ti is elmenni?”

Mi ez? Mazochizmus? A szőlősgazda örülete, aki kőjében bottal veri le a

Kenyérséget Jézusban, életet Jézusban, föltámadást Jézusban. Ami azután az utolsó vacsorán történt, vagy azóta történik eukarisztia-ünnepeléskor, az mind az igazi Kenyér, az igazi Élet, az igazi Föltámadás jelzése, és annak megvalósulása érdekében történik (Jn 6,35.48.58; 11,25; 14,6; Jel 1,17; Mt 26,26–29).

jégveréstől megkímélt fürtöket, miközben azt kiabálja: Lássuk, Uram, Isten, mire megyünk ketten? Nem. Ez a Szabadság Szellemébe vetett Bizalom. **Ha kevesen leszünk is, amíg önként vállaljuk, bármire képesek vagyunk** abban, aki nekünk erőt ad (Fil 4,13).

A tételt Péter bizonyítja válaszában az eukarisztikus beszéd pozitív reakciójaként: „Kihez pártolnánk, Uram? Korszakos Élet beszédeit birtokolod! Mi pedig bizalommal tettünk el, és meggyőződésünk lett, hogy Te vagy az Isten Szentje!” Hogy *szent személyre*, vagy a szentélyasztalra szombatunként kített tizenkét *szent kenyérre* gondol-e az apostol, azt nehéz eldönteni. Annál is inkább, mert bizonyos szövegváltozatokban Krisztus, az élő Isten Fia szerepel helyette. Mindenesetre ezeknek a meggyőződéses, bizalommal teli embereknek köszönhetjük, hogy eljutottunk Jézushoz. Persze, nekünk is Égi Apácskánktól van mindenünk, amink van: Jézusunk, közösségünk, apostoli eredetűnk, szent emberünk, szent kenyérünk, eukarisztiánk, életszentségre törekvésünk, bizalmunk, erőnk, kitartásunk.

Augusztus 31. — Évközi 22. vasárnap — Mk 7,1–8a.14–15.21–23 — Mosdatlan kéz, tiszta szív?

Az évközi 16. vasárnap evangéliuma szerint Jézus és tizenkét tanítványa még enni sem értek rá a hozzájuk csődülők embertömeg miatt, ezért kerestek maguknak egy jól elkülönített lelkigyakorlatos zugot, hogy az apostoli próbaút tapasztalatait kiértékeljék, ám a tömeg rájuk talált, folytatódott tehát a tömegpasztoráció, és a hullafáradt hallgatóság, mely miattuk került erre a minden pékségtől távol eső helyre, megérdevelte a kenyérszaporítást. Így legalább ők is ehetek jóllakásig.

A téma most ismét a tanítványok kenyérévése. A színhely talán még mindig, vagy újra Kafarnaum, az ő városa. Tömeg már nincs jelen, de vannak ellenőrök. Helybéli farizeusok, fővárosi törvénytudók. Ismét a tanítványok étkezésébe kötnek bele, mint 2,23–28 szerint, de most nem a szombati kalászté-

pés tiltott „kombájn-feladatai” szűrnak szemet nekik, hanem az étkezés előtti kézmosás elhagyása. A pogányoknak író Márk itt kissé részletezi a választott nép tisztálkodási, tisztasági, tisztátalanságtól és tisztátalan személyektől való elkülönülést szolgáló öntudatos-önérzetes szent hagyományait.

A kalásztéppökkel kapcsolatban Jézus Dávid példájára hivatkozott, aki meneküléskor papokat illető szent kenyerekből evett. Most Izajás prófétára hivatkozik (29,13), aki a bensőségesség híjával külsőségekben tobzózó népet kárpálja. Hiába tisztelik így Jahvét, mert neki csak hiteles istentisztelet tetszik, emez viszont merőben emberi bohóckodás: önkényes parancsok, tudálékoskodó tanok. Szépen félreállítják az Isten rendelkezését, hogy emberi hagyományok nyargalássanak.

Pedig nem attól vagy közönséges, ami ér, hanem legföljebb attól, amennyit az életed ér! Nem a sors számít. hanem az erkölcs; nem a rítusok, hanem az aktusok. Nem az, ami beléd megy, hanem ami kijön belőled. Nem a mosdatlan kéz, hanem a mosdatlan száj. Nem az ápolatlan külső, hanem az elhanyagolt belső. Vagy a múlt vasárnapi gondolat szerint, nem a hús, hanem a szellem (Jn 6,63). Gonosz szívből gonosz gondolatok jönnek elő, akármi-lyen szerelésben feszít a gazdájuk. Pilátus megpróbál később kezet mosni, de száját nem mer, s így szívet sem tud! Ágnes asszonynak is hiába tisztul véres lepedője, ha a szíve tovább vádolja őt; nem azért, mert a férjgyilkosság megbocsáthatatlanul nagy bűn, hanem mert a szíve szűk arra, hogy meg tudjon ma- gának bocsátani.

Jézus szerint az ember szívéből származik minden gonosz gondolat, erkölcsstelenség, lopás, gyilkosság, házasságtörés, kapzsiság, rosszindulat, csalás, kicsapongás, irigység, káromlás, kevélység, léhaság. Ezek teszik őt tiszt-

Szeptember 7. — Évközi 23. vasárnap — Mk 7,31–37 — A siketnéma meggyógyítása

Elmélkedést írni? Ugyan, mi lehet ennél egyszerűbb? Az ember veszi az aktuális textust, ha szorgalmas, megnézi a párhuzamos helyeket, a stréber belelapoz egy kommentárba is, elpufoztatja a közhelyeket, leönti némi jámbor szósszal és alapjában kész is. Ha bele tud csempészni valamit a nemzeti sors-tragédiáról, az ország vagy a világ lefelé konyuló tendenciáiról, a potenciális olvasók száma eleve megduplázódik.

Az elmélkedésben többnyire a szerző gondolatai vannak előtérben. Nem baj ez addig, míg a szerzőt a szent szöveg, szent gondolatok határozzák meg. De éppen itt van a probléma: Az ember nem tökéletes, keveredik benne jó és rossz... Végül is mit érhet el egy elmélkedés? Felmutat egy általános igazságot, utal valamilyen alapelvekre vagy elmond egy szimbolikus történetet, és az olvasó jóindulatára bízta magát. Ha megvan a közös alap a szerző és olvasó között, a dolog szinte magától működik; ha nincs, ritkán teremti meg pusztán az elmélkedés, legyen az mégoly remekbe szabott is.

Az elmélkedés intim műfaj, benne az író megmutatja magát, akár akarja, akár nem. Jobb, ha színt vall, ha vállalja esendő voltát, hiszen az olvasó nem tőle várja, hogy tökéletes legyen; a maga számára kíván leszűrni használható, üdvös tanulságokat. A szerző személye az a kenőanyag, amely segíti az olvasó

Szeptember 14. — A Szent Kereszt felmagasztalása — Jn 3,13–17 —

Minden jóra fordul. Ezt üzeni ez a szöveg. Akár akarjuk, akár nem, az Isteni Megváltó majd rendet csinál, a mindenség kizökkent kerekét visszalöki a sínre. Ezek persze nyilvánvalóan későbbi, talán Szent Páltól származó gondolatok. De valljuk meg: Idegenek tőlünk? Nem szeretnénk, ha egyszer már végre valaki csinálna egy nagytakarítást? Hogy ez az egész bagázs tűnjön el oda... — és máris itt az aktuálpolitikai alkalmazás. Hát igen, a világ állapotáról és lehetséges rendjéről többen többféle gondolunk. Vagyis egyszerre magunk is többféle elképzeléssel bírunk. Az ember ambivalens lény, ellentétes vágyak, indulatok, ösztönök munkálnak benne; mindezt jótékonyan eltakarja az a festett díszlet, az arculat, a proszópion, amely mögött az öldöklés fo-

tátalanná. De ezek is csak a megtérés szándékán innen.

Hogyhogy? Hát nem jószándékkal van kikövezve a pokolba vezető út? Nem bizony! Akkor mivel? *Merő* jószándékkal! Amiből soha nem lesz, de

kapcsolódását a szent igazságok fogyasztó kerekéhez.

E terjedelmes bevezető után talán mellőzni lehet a kijelölt aktuális szövegek részletes taglalását. Az általános tanulságok felsorolása helyett — melyeket mindenki ismer — tehát következzenek a szerző szubjektív gondolatai, kérdései.

*

Jézus meggyógyít egy siketet. A legközönségesebb szimbolikus történetek egyike. Melyikünk nem akar egészséges lenni? Ki nem találkozna szívesen egy csodatévővel? (A hazai természetgyógyászok címlistája vaskos kötet...) Ki tudná megtagadni a gyógyítást, ha képes rá? Itt van az első nehézség: Az ember elmegy az orvoshoz azzal, hogy pattanások vannak a bőrén, az orvos látja, hogy a baj oka mélyen van, a betegség elfajulhat, de a gyógyításhoz évekig tartó kezelés és diéta volna szükséges. Mit mondjon? Látja, hogy a beteg **nem képes az egészségre**. Kezeli a saját felelősségére, netán a beteg akaratára ellenére? Ez volt Jézus igazi dilemmája, ez az a kihívás, amellyel mindenkinek szembe kell néznie, aki előre tekint, aki építeni akar, akinek küldetése van a világban. Mert mások többnyire nem úgy akarják egészségtenni a világot, önmagukat, ahogy ő. Jó esetben elviselik egymás másságát, de együttműköd-

lyik. Mert egyáltalán nem békés, idilli történet ez, hogy majd jön valaki fehér lovon vagy száron, aki elvégzi helyettünk a piszkos munkát. Azt nekünk kell elvégezni. És a piszkos munka közben az ember többnyire maga is besározdódik.

Irigylem a magabiztos tanítókat, katedrával, erkölcsi dicsfényvel, társadalmi elismertséggel, egyenes, makulátlan életvitellel, derűvel. Meg persze utálok őket a leereszkedő mosolyukért, a barátságos biztatásért, igyekezz csak, öcsi, neked is sikerül majd, vagy ha nem, hát kisnyúl, a világ rendje nem omlik össze, azt mi, a magunkfajták tartjuk fenn, a Jóisten is hozzánk van beosztva, ha nem vetted volna észre. Úgyhogy igyekezz csak, próbáld újra, százegyedszer is...

soha nem is lehet semmi, mert nem gondolták komolyan, mert a szívében már eleve eldőlt, hogy csak a szájukon fog forogni az elhatározás, de a kezükig soha nem ér majd el. Pedig az az igazi!

ni nem tudnak. Itt vannak a keresztény egyházak például...

A kérdésnek van egy mélyebb vonulata is. Ha egyszer nem vagyunk képesek az egészségre — mert nem lehetünk képesek rá a szó igazi értelmében —, akkor érdemes-e erőltetni? Hiszen csak torz megoldások, félbemaradt életek maradnak utánunk... Az ember ebben a korban, a fiatalság vége felé hajlamos arra az álláspontra, hogy a világ — és benne önmagunk — úgy, ahogy van: „egész”. Tökéletlenül, torzán, az ember által is elrontva. És benne természetesen az ember is, az örült majom. Elrontott valamit a Jóisten? Ne feszessük most, hogy ki rontott el mit... Próbáljunk meg élni. Vagy inkább a helyes terminológiával: ÉLNI. Nem a normaleszállítás olcsó megoldását kínálom — egyáltalán nem gondolom, hogy vannak normák. Az egyetlen norma ez: élni kell. Vagyis: ÉLNI.

De hogyan lehetséges ez? — kérdezte Nikodémus is a lélek sötét éjszakáján. Mire a mester minden zen-buddhistát megszegyenítő frappáns válaszában időutazásra szólított fel. Nem, nem lehetséges. Pontosabban: kívülről nem lehetséges. Itt, belül, egészen mélyen kell valaminek — Valakinek — megszületnie, ami (AKI) majd virágba borul és bőséges termést hoz, akár süt, akár fagy.

Szükségszerű üdvözülés?

A világ üdvözül, ha török, ha szakad, mindenkinek örök élete van, de milyen, Uramisten, hát nem lesz soha vége? Azért küldte el Isten a Fiát a világba, hogy ilyen legyen? Hát én elítélem ezt a világot az összes guruval és megváltóval együtt. Nem hiszek a kigyós büvésszmutatványban, ócska, régi trükk, minden uralkodó ideológia elsüti legálább egyszer.

Miért küldte el Isten a Fiát? Ki volt egyáltalán, aki itt járt-kelt közöttünk, de mi nem ismertük fel? Emberfia — belegondoltunk-e valaha is, hogy ez több, mint az, hogy Isten Fia?! Nem kevesebbet állít ez, mint hogy volt egy EMBER — egy ember, aki teljesen az volt, AKI, kimerítve az evilági létezés összes lehetséges dimenzióit. Úgy tűnik, ponto-

san tudták ezt a kortársak is, ezért sietve isteni arcot fabrikáltak neki, eléggé fércmunka, tudjuk, az a csoda, hogy kétezer év óta használatban van. De hogy mennyire alapvető emberi igényre válaszol, mutatja az, hogy mekkora apparátus gondoskodik a zavartalan üzemről. Cinikus vagyok? Lehet; ennyi élettapasztalat után az ember megengedheti magának. Különbösen is, most nem dogmatikaleckét mondunk fel, hanem elmélkedünk, ugye?

Tehát végtére is mi az üzenet (itt, most, számomra persze; másoknak,

Szeptember 21. — Évközi 25. vasárnap — Mk 9,30–36 — Az élet megoldása

Az életnek nincs megoldása. Mindenki első akar lenni. Nietzsche mondta, hogy ha volna Isten, nem viselné el, hogy ne ő maga legyen az. Ő így oldotta meg a problémát. A hatalom vágya olyan erős az emberben, hogy egyesek hatalmi ösztönről beszélnek. A háttérben az önérvényesítés munkál; a steril hatalom nem vonzó, csak akkor, ha önmagamam artikulálhatom benne. Itt megintcsak az ember egész utáni vágyáról van szó, aminek az eléréséért semmi árat nem sajnál. Az ökofilozófia feltette a kérdést: Ugyan tessenek már eldönteni, hogy az ember része-e a természetnek, vagy inkább uralkodni volna kedve rajta?! A kettő együtt nem megy, ezt a világ — és benne különösen az ember — mai helyzete világosan mutatja. Különállni, egzisztálni és ugyanakkor benne lenni nem lehet. A kérdés biológiai vetülete egyértelmű, de az igazi probléma az, hogy az ember nem tudja átfogni azt a létet, ami számára adott. Érti ezt, ezért veti bele magát a tevékenységbe (homo faber). Átrendezi

Szeptember 28. — Évközi 26. vasárnap — Mk 9,37–48 — Jó mintákat átvenni, átadni

Jó példát kell adni. Ez nem afféle jámbor buzdítás, hanem a lét egyik alaptörvénye: az élet folyamatossága múlik rajta. Természetesen nem vagyunk tökéletesek, időnként rossz mintákkal azonosulunk, esetleg egy fél életen át, minden jószándék ellenére megbotránkozthatjuk azokat, akiknek át akarjuk adni az életet: házastársunknak, gyerekeinknek, barátainknak, bárkinek, akivel az élet összehoz. A rossz könnyen terjed, a nagy Szétdobáló mindenhol ott van, ahol valamit el lehet rontani. A jó minták pedig lassan hatnak. Amit évszázadok alatt épített fel egy közösség, néhány évtized alatt tönkre lehet tenni. Példa erre a magyar társadalom történetének utóbbi ötven éve. Lényegében nem történt más, csak annyi,

máskor természetesen más)? Az, hogy az élet alól nincs felmentés. Vállalni kell az összes bajával, mocskával együtt, mert ez a mi életünk, senki másé, mi csináljuk ilyenre. És egyedül mi tehetünk azért, hogy más legyen. Milyen? — Ennek a titka bele van írva mindannyiunk lelkébe. Tudom, hogy annak a képnek a megrajzolása, amit rólunk a Teremtő megálmodott, egy egész élet alatt is aligha lehetséges; az ember legfeljebb vázlatokig juthat el. De mi más tehet? Visszautasíthat minden kihívást, elsáncolva magát a fo-

a világot maga körül, és azt gondolja: alkottam valamit, pedig többnyire csak az idő múlt el és a környezet változott meg. Ő maga egy tapodtat sem jutott előre.

De merre van az előre? És kell-e menni egyáltalán? Van-e út? Nem eleve árulkodó-e ez a fogalom is; hiszen azt jelenti, hogy most itt vagyok, aztán talán majd ott, de hogy egyszerre legyek jelen abban a létben, amelyre megalkottam, amelynek az elodázhatalatlan igényét magamban hordom, az lehetetlen. A keleti gondolkodás sejtje ezt, ezért akarja a teljességet egyben megragadni, illetve ezt a mindenség utáni, lehetetlen vágyat az emberben csitítani. A nyugati út biztosan járhatatlan, mert idegen az ember alapvető lényegétől, a mindent-akarástól, hiszen eleve lemond erről azzal, hogy részenként akarja bejárni a létezés egészét.

Jézus milyen tanácsot ad a hatalomért, önérvényesítésért versengőknek? Ne foglalkozzatok a hatalommal, nem juttok vele semmire. Egymással törődjétek, mert talán megtapasztaljátok a

hogy idegen, rossz mintákat sulykoltak nekünk. Nem is mindig erőszakkal, csak úgy finoman, puha diktatúra, amittől még nem lázad fel az ember. Csak kedvetlen, depressziós lesz, bezárkózik magába. Elveszti a bizalmat (hitet) és a reményt.

Mindegy, hogy ki teszi a jót. Lehet sarlatán, sőt „ellenség” is. A fő, hogy a jó minták terjedjenek. Csak úgy, maguktól; nem erőszak, szervezés, hittérítés, politikai nyomás hatására. Belül kell valamit megérteni. Ezért van az, hogy a szöveg gyermekeket emleget. A gyermek az, aki ösztönösen egészben látja — vagy inkább érzi, tapasztalja — a létet, és távol áll tőle az eszközök, médiumok használata, amelyek gyakran a célok helyébe lépnek. Szívesen,

gyasztás millió vackával. Vagy húz egy egyenes vonalat, és azt mondja: erre, és aztán nem néz se balra, se jobbra. Esetleg ül magában, elvonulva, és szemlélődik, töpreng ezen a talányon, amit feladtak neki. Talán neki van igazsága; a világ mai állapotát szemlélve ilyen emberekre volna szükség. És maradunk mi, akik várost akartunk építeni a hegyen, felhalmoztunk egy csomó anyagot, de elfáradtunk a hegyre vivő úton. Hja, aki csak úgy belekamatoz a létbe, könnyen póruljár. Mint az az ács ott Palesztinában, anno.

másik emberben azt a mindenséget, amit kerestek. Jézus ismerte az embert igazi igényeivel, szükségleteivel együtt, és nem akarta kielégületlenül hagyni: megmondta, merre keresgéljen. Ez megintcsak fáradtsággal jár, a másik ember olyan ellenszenves, visszautasító, bogaras, mit vacakoljak vele. Jó ha találunk valami közös témát, azzal elpiszmoghatunk anélkül, hogy egymással foglalkozni kellene. Befogadás, elfogadás, elköteleződés egymás iránt? Veszélyes, bonyolult dolgok ezek, nem kéne sietni vele, úgysem lehet egyetlen élet alatt mindent elintézni.

Gyerekek kéne maradni. Olyan romlatlanok, tiszta szándékúak, jóra késznek és naivul mindenre rávehetőek. Igazán csak a gyerekek tudnak barátkozni. Tényleg újjá kéne születni. Kevesebb ügyet, dolgot, tárgyat, munkát engedni magunkhoz és meghagyni a helyet magunkban a másoknak. Hogy vele költözhessen a teljesség, az Isten is. Fordítva, tapasztaltuk, nem megy... Az életnek nincs más megoldása.

magától hajlik az új minták felé. És romlatlan; feltételezi, hogy mindaz, ami számára adatik, jó. Nem ilyennek kellene lennie az embernek? Ha bizalom volna az emberekben, felesleges volna a bürokrácia, amire lassan az ország megtermelt javainak a fele rámegy. Botrány ez a javából, és mi nem botránkozunk; hallgatólagosan tudomásul vesszük. Etetgetjük a szegényeket, de a strukturális disznóságok felett szemet húnyunk. Tanítgatjuk a gyerekeinket, de az életünk nagy megalkuvásairól hallgatunk. És még csodálkozunk, hogy szó nélkül faképnél hagynak bennünket? Bizony mondom nektek, a botránkozottak elnyerik méltó büntetésüket...

A vallások története és az ökológia

A Föld és az emberiség jövője van veszélyben. Terheli-e felelősség a vallást, ill. a vallásokat, hogy ide jutottunk? Mi a vallás? A különféle korok vallásai hogyan álltak a Természethez? Van-e a mi zsidó-keresztény kultúrkörünknek kiemelt felelőssége az ökológiai katasztrófa elősegítésében? Milyen megoldásokról beszélnek ma a teológusok?

1. A vallás meghatározása és felosztása

A vallás világa varázslatos és félelmetes világ. Aki beletekint ebbe a világba, egyrészt fellelkesül, másrészt elborzad. Mi ez a jelenség?

1.1. Etimológia (szófejtés)

A római kortól kezdődően sokan úgy vélik, hogy a vallás lényege akkor tárul fel, ha a szó eredeti jelentését sikerül megfejteni. Csakhogy a vallás latin alapszavának (religio) jelentése a bizonytalanság homályába vész.

Cicero a religio szót a „relegere”= figyelembe venni, megtartani igéből származtatja. Ezért szerinte a vallás az istenek kultuszára vonatkozó dolgok pontos megtartása, figyelembevétele.

Augustinus egyházatyja a religiót a „reeligere”=újraélesztani igéből eredezteti. Így nála a vallás a bűn által elvesztett istenség folytonos újraélesztését jelenti.

Lactantius, ókori egyházi író úgy vélte, hogy a religio a „religare”= megkötni, lekötöni igéből származik. Vagyis nála nem más, mint a jámborságnak az a köteléke, amely az embert isten(ek)hez köti, ill. isten(ek)nek lekötöti.

1.2. Mások a vallási jelenségből (fenomén) indulnak ki és a vallás lényegi elemei alapján határozzák meg a vallást. A vallás „kellék-tárában” négy lényeges elem található: az isten(ek), az istentisztelet, a papság, a hitrege (mítosz).

Így a vallás a világ és az élet rejtélyeinek megoldásához feltételez világfeletti erőket, magasabbrendű lényeket: szellemeket, isteneket, akik a világ és az emberek sorsának intézését a kezükben tartják.

A vallás másik főkövetkező termésként az ember(ek), aki(k) ezeket a felsőbb hatalmakat tisztelik (imádják). Az istentiszteletnek két iránya van, a kultusz és a mágia. A kultusz egyrészt az istenek jóindulatának megszerzésére szolgál, aminek eszköze az ajándék (áldozat); másrészt az istenekkel való egyesülés elérését szándékolja, aminek módja a lakoma (áldozás). Közben zajlik a szertartásos ima, zene, tánc stb. (liturgia).

A mágia az istenek befolyásolására, kényszerítésére szolgáló varázslat, mely lehet szómágia (ima) és cselekmény-mágia (szertartások). Mindkettő megelőző kívánalmi a tisztálkodási és önmegtartóztatási előírások (mosakodás, füstölés; böjt, önmegtartóztatás stb.).

A vallás kellék-tárából nem hiányozhatnak a papok sem. A különféle vallásokban fellépnek ugyanis a kultusz és varázslás hivatásos szolgálói (varázsló, sámán, tálto, pap stb.). Az isten(ek) és az emberek közé állnak mint közvetítők és egyben az isteni hatalom képviselői és birtokosai (papi uralom).

A vallás világnak íratlan és írott szövegyűjteményei és forrásai a hitregek (mítoszok), vagyis a szent könyvek, szent írások. Ezek néhány hitbeli lényt fantáziaképekbe és fantasztikumokba öltöztetnek. A képzelet varázsos színeivel elmondják az istenek életét (hogyan éltek a teremtés előtt, hogyan teremtették a világot, hogyan fogják elpusztítani azt). Elmondják az embereknek szóló kinyilatkoztatásait is (vallási tanok, parancsok, kultikus előírások). Kimagasló emberek életét is leírják, majd egyenlővé teszik őket az istenekkel. Megtoldják életüket születésük előtti mennyei életük előadásával, majd haláluk utáni égi életük leírásával (égből leszállás és mennybemenetel). Mindez kötelező tárgya lesz a hitnek, belőle a papok hitrendszereket építenek. Kiépül a vallási szervezet is, mely adott esetben a tévedhetetlen és teljhatalmú istenhelytettek alá rendeli az engedelmességre kötelezett hívőket.

1.3. A vallás meghatározásában figyelembe kell venni, hogy kifejezetten csak azokat a vallásokat lehet ezzel a szóval illetni, amelyek a fenti vallási elemeket tartalmazzák. Különben (isten)hitről beszélünk, melynek a vallástól különböző hittartalmai, etikai elvei, közösségi formái és kifejezésformái vannak. (Példaként álljon itt az eredeti kereszténység, mely hívő életforma volt, de nem vallás).

1.4. A vallások felosztása sokféle. A vallások története, ill. fejlődési fo-

kozataik szempontjából, nagy leegyszerűsítéssel, három csoportba szokás felosztani a vallásokat, melyek a műveltség három fokának (alacsony-, fél- és egyetemes műveltség) felelnek meg.

A legalacsonyabb fokon a primitív vallási hiedelmek, az emberfeletti személytelen hatalom képzelet állnak. A fejlett vallásokat az államalkotó népek kultúrvallásai alkotják, melyek népi-nemzeti vallások és a magasabb műveltség és tisztuló erkölcsi felfogás igényeit is igyekeznek kielégíteni. A világvallásokhoz azokat a vallásokat soroljuk, amelyek az egész világra elterjedtek és az egyetemes emberiség lelki szükségleteinek kielégítésére törekednek.

2. A vallások és az ökológia

A vallások fejlődése és a Természethez viszonyulásuk csaknem ellentétesnek mondható.

2.1. A primitív népek természeti népek, akik a Természet isteni erőinek hatalma alatt éltek. Nem volt más választásuk, mint hogy az isteni szerkezetű világ parányának tekintsék magukat, és szent félelemmel és tisztelettel övezzék benne mindent.

Hitük a mana-hit volt: abban a személytelen erőben és hatalomban való hit, amely erő a tárgyakban (fetisizmus, őskőkör), a törzsi állatokban (totemizmus, felső kőkorszak, 80–100 ezer éve), a halottakban (halott-kultusz, átmeneti kőkorszak, 10 ezer éve), egyes emberekben (samanizmus) és láthatatlan lelkekben (animizmus) lakozik. A Nap, Hold, Csillagok és a Föld kultuszával vallásos tiszteletben részesítik az égitesteket és a Földet. A Nap-istenhez és a Földanya istennőhöz kapcsolódnak az ún. tenyészet-enyészet-újjaszületés mítoszok és rítusok (már az újkőkorszakban is, 6 ezer éve).

2.2. Az ókori kultúrnépek vallásai megszemélyesítik a természeti erőket, és az ókori világ tele van istenekkel. Istenek laknak a tűzhelyekben, a ligetekben, a forrásokban. A Földben és az égitestekben is istenségeket tisztelnek.

Az egyiptomiak főistene Ré, a napisten. A babiloni és asszír vallás lényege ősidőktől fogva a csillaghit, Marduk „az ég és föld királya”. Az indiai és perzsa vallás közös istenei Mitra, Varuna, Indra, és egyformán tisztelik a napot, tüzet, vizet. Kína hat istensége a menny, a föld és a négy világtáj istenei. A görögök Olympuson székelő istenei közül Zeus a vihar istene, Apolló eredetileg földműves- és pásztoristen, Artemis a természet istennője, Poseidon a tengerek ura, Demeter a föld termékenységének istene. A rómaiak öt főistene között Jupiter a menny, Mars a szántóvetés, majd a hadak istene, Vesta a tűz és házi tűzhely istennője.

A Természettel alkotott kapcsolat tehát jellemzője az ókori kultúrnépek vallásainak is, bár az érdeklődés egyre jobban eltolódik a természetimádó politeizmustól a népi-nemzeti főistenek imádata, a henoteizmus felé.

2.3. A világvallásokhoz azokat soroljuk, amelyek az egész világra elterjedtek: buddhizmus, kereszténység, iszlám. A zsidó vallás átmenet a nemzeti és világvallások között. A Természethez fűződő viszonyukban azt figyelhetjük meg, hogy amíg a keleti szárnyban megmarad a kapcsolat a Természet és vallás között, addig a nyugati vonulatban szétválás történik.

Az indiai bramanizmus panteista vallás, vagyis az a vallásfilozófiai hit, mely az istent és a világot azonosítja. A bramanizmus vallja, hogy az istenségben (Brahma) létezik minden létező és ő minden létezőben jelen van. Ezt a végső lényegét (Világelvet) Átmanak (Világléleknek) nevezik. A reformált bramanizmusban, vagyis a buddhizmusban ugyanez a hit érvényesül.

A zsidó vallás monoteista jellegű, vagyis a személyes, természetfölötti és szellemi Isten, az „Úr” egyetlenségét hirdeti. „Jahve, Izrael egyedüli istene és ura”, de kezdettől fogva megvan a törekvés, hogy Jahve az egész világ ura legyen.

A kereszténység tiszta szellemi monoteizmus, bár az istenfogalomban az egység (egy Isten) és a közösség (három személy: Atya, Fiú, Lélek) kettsége is megtalálható.

Az iszlám monoteizmusa nem tiszta szellemi istenséget tisztel. Allah antropomorfizmusa (emberarcúsága) és abszolutizmusa (eleve-elrendelés tana) tartalmilag hiányos istenképet eredményez.

Az áttörés a zsidó vallásban történt meg, melynek Bibliáját a kereszténység is szent könyvei között tartja nyilván. Ezt az ökológiailag fontos eseményt a saját érintettségünk miatt is külön tárgyaljuk.

3. A zsidó-keresztény (-iszlám) vallás és az ökológia

A környezet krízise felelőst, felelősöket követel. Ki tette rabszolgává a természetet? Ki tette olyan módon alattvalóvá, hogy most fel kelljen szabadítani? Az a válasz, hogy mi emberek tettük ezt vele, nagyon általános válasz. Konkrétabb választ fogalmaznak meg a valláskritikusok: főbűnös a bibliai teremtéstörténet és a nyomában bekövetkező szekularizáció.

3.1. A vallás bírálóí így beszélnek: „Az instrumentalista emberközpontúságban és speciálisan az állatok eldologiasításában a mélyebb gyökerek a teremtésről vallott zsidó gondolkodásban találhatóak” — mondja P. Singer. „A természethez fűződő modern, környezetromboló kapcsolatnak a nyugati kereszténység a gyökere” — állítja L. White (1967). „A tipikus keresztény környezetromboló növekedési mítosz végzetes kezdete a Ter 1,28: Szaporodjatok és töltsétek be a földet, és

vessétek uralmatok alá. Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és minden állaton, amely a földön mozog” — jelenti ki C. Amery (1974). Az ő véleménye szerint „ez a vers az embert majdnem isteni pozícióba emelte, ami lehetővé tette számára, hogy önkényesen rendelkezék minden nem-emberi lény felett”. T. Lemaire szerint ezért „sürgősen meg kell szabadulnunk a keresztény hagyománytól”.

3.2. A teremtéstörténet. Ha tehát arról beszélünk, hogy az ember a „teremtett világ ura”, akkor a zsidó-keresztény-iszlám hagyomány veszélyes szavát használjuk, amellyel nagyon visszaéltek. Hiszen az „úr” szó a rabszolgaságra és az elnyomásra emlékeztet, és azt sugallja, hogy az ember a természet felett áll, s bíróként játszhatja meg magát fölötte, és pl. eldöntheti, mely fajok hasznosak és melyeket szabad kiirtani. Korának gyermekeként mondta R. Descartes a következő szavakat: „Én gondolkodom, és ők, az állatok és növények ezt nem teszik.

Mi vagyunk az urak, és úgy használjuk őket, ahogy nekünk tetszik”. Az értelem nélküli testi lények pusztá gépek, „lábán járó biogépek”, ezért megengedhető, hogy élő kutyák idegrendszerét érzéstelenítés nélkül tanulmányozzák, mert nyöszörgésükre és üvöltésükre nem kell odafigyelni, hiszen csak a gépek lármáznak. Ide vezetett a világ feletti uralom: az „alattvalóvá tevés” és „uralkodás”.

3.3. A *szekularizáció*. A bibliai teremtéstörténetre vezethető vissza a világ teológiai értelemben vett szekularizációja is. Ez azt jelenti, hogy a világfeletti Teremtőbe vetett zsidó-keresztény hit a világ isteni erőinek tagadását hozta. Szétválasztotta Istent és a Természetet. Az Isten nem evilági istenként jelenik meg, hanem mint a teremtett valóság világfeletti Ura és Teremtője. Az isteni világból „világi világ” lett, megfosztva a világot isteni varázsától. Ez a mítosztalanítás vezet a világ önállósodásához és az ember számára megnyitja az utat a világ természettudományos szemlélete és manipulálhatósága előtt, vagyis a világ hominizálása (emberképűvé formálása) előtt.

Ki tette rabszolgává a természetet? A válasz: a világ feletti uralom és a világ korlátlan kiszolgáltatottságának elvi alapjait a zsidó-keresztény Biblia nyomán gyakorlatilag a nyugati kereszténység szolgáltatta.

4. Keresztény megoldási kísérletek

A magunkra idézett ökológiai katasztrófa árnyékában és a vádak súlya alatt különféle keresztény válaszok születnek. Ilyenek: a teremtéstani értelmezésváltás, a re-mitologizálás, az ökumenikus összefogás, a jogalanyiság és az ökológiai etika válasza.

4.1. A keresztény biblikusok védekezésüként hangsúlyozzák, hogy a *bibliai teremtéstörténetben* az „alattvalóvá tenni” (kabas) alapértelme, a „lábát egy tárgyra vagy élőlényre tenni”, semleges kifejezés, mely egyszerűen a birtokbavételt, vagy megvédést, oltalmazást, gondoskodást szimbolizálja. Hasonló a helyzet az „uralkodni” (radah) igével is. A szóból a zsarnoki uralkodás helyett inkább a jó és igazságos pásztor ősi, keleti uralkodóideálja világlik elő. Ezért a Földnek csak az ilyen formában történő „alattvalóvá tétele” és az állatvilág feletti ilyen „uralkodás” lett rábízva a Teremtő képmására, az emberre.

Ami pedig a *szekularizált*, „világi világ” feletti rendelkezést illeti, az ember nem rendelkezhet önkényesen a világgal, hanem csak úgy, mint aki a Teremtő igazi képmása. A világ ma-

nipulálhatóságának arra kell készítenie az embert, hogy az atomtechnika, kozmotechnika, biotechnika és pszichotechnika korában a hominizált világ valóban humánus is legyen, mert az emberiség csak így élheti túl saját szabadságának lehetőségeit.

4.2. A világ mítosztalanításával szemben sokan a *re-mitologizálást* tartják megoldásnak. Visszagondolnak arra az időre, amikor a Föld az ember otthona volt: a „Földanya” a kultúrát teremtő „anyaföld”, vagy a „haza”, a házat jelentő „apaföld”. A Föld eleven egészet alkotott, az ember csak egy faj volt a többi között, és nem feltétlenül a legfontosabb. Ezen túl a világ tiszteletet parancsoló szent hely volt, olyan hely, melyet féltő tisztelettel kell kezelni, mivel számtalan titkot rejt magában.

Mi lehet a megoldás? Át kell venni az ősrégi kozmológiai mítoszok valamelyikét. És máris előveszik az ősi amerikai indiánok elbeszéléseit, vagy feminista tendenciákat kombinálnak kereszténység előtti európai istennők mitológiájával, vagy a hinduizmus, buddhizmus, taoizmus, sintoizmus keleti szakrális mentalitását ajánlják. Ezekkel szemben a keresztény teológusok a keresztény mitológia átdolgozott formáit kínálják fel, bár a világ re-mitologizálását visszalépésként is értékelik. Valami mást kellene tehát tenni.

4.3. *Ökumenikus összefogást* sürgetnek a keresztény vallások ökológusai. A nagy területi konferenciák után sor került az első európai ökumenikus találkozóra Bázelen (1989), majd az első világtalálkozóra Szöulban (1990).

A világtalálkozó „az igazságosságért, a békéért és a teremtés megőrzésért” mottóval zajlott. A szövetségkötés idevonatkozó része a teremtést tisztelő kultúra kifejlesztését, a föld légkörének megőrzését, a légkört fenyegető változások okainak leküzdését tűzte ki célul. A „világpremier” jól sikerült, pozitívumai közt ilyenek szerepeltek: imádkoztak, gondolkodtak, bátorságot merítettek, testvéries légkör uralkodott és a legtöbb bizonyágtéves komoly hatást gyakorolt.

4.4. A *jogi kultúra képviselői* is megmozdultak. Célul tűzték ki, hogy egyrészt köttessék meg egy új generációs szerződés a jövő generációknak a Földhöz való jogairól, másrészt a teremtési közösség legyen „jogi közösség”.

A „természet jogait” fogalmazta meg a Berni Határozat, mely leszögezi, hogy a természetnek joga van a létezéshez; joga van fajainak megvédéséhez; joga van genetikai örökségének megőrzéséhez; az élőlényeknek joguk van a fajuknak megfelelő élethez; a

természetbe történő beavatkozásoknak pedig igazoltnak kell lenniük... Megállapítják, hogy nincs más járható út, mint megadni a természetnek a „jogalany” jelleget, s így a természet végre megkapná a társteremtmenyi jelleget, amit az emberközpontú szemlélet eddig megtagadott tőle.

4.5. Egy ökológiai etika alapjai és perspektívái is kirajzolódnak. Tudatossá kell tennünk a világhoz fűződő bűnös viszonyunkat és meg kell térnünk.

Tudnunk kell, hogy az ember utoljára jött a teremtésben: ő a teremtés „utóvédje”. Még a világ kezdetét sem látta: a világ öt nappal idősebb nála. Az ember és a világ közt etikai kötelék van. Felelős a világért. Nem olyan felelősséggel, amely az ember szabad választásából ered, hanem teremtmenyi felelősséggel, vagyis amit teremtettsége alkotórészeként úravalóul kapott, rárótták és így megelőzi szabadságát. Etikai szolidaritás köt minket a világhoz, mert szolidárisan lettünk megalkotva, ki vagyunk szolgáltatva a világ sorsának és nem mondhatjuk többé: Semmi köze hozzánk a világnak! Meg kell tehát kérdőjelezni a nyugati autonómia-elképzelést. Az ember nem tehet akármit a világgal, hanem pontosan meghatározottat kell tennie. Isten társteremtőjeként kell viselkednie. Nem így viselkedtek a Nyugat keresztényei, főleg a polgári kapitalizmus létrehozója, amikor a Ter 1,28-at is felhasználta, hogy ezáltal is igazolják a természetben elkövetett rablógazdálkodásukat.

*

Befejezésül hadd térjek vissza az elején tett nagy kitérőmre, amit a vallás meghatározásával kapcsolatban tettem. Zárójelben példaként hoztam fel a kereszténységet, nevezetesen hogy az eredeti kereszténység életforma volt (életút), nem pedig vallás. Az ökológiai felelősség bizonyára nem terhelné most a kereszténységet, ha hűséges marad Alapítójához. Am inkább avaták Jézust istenné és tanait vallássá (mint az előző korok nagy vallásreformereit is, Zaratusztrát, Konfutsét, Buddhát), és építettek neki gazdag, hatalmas templomokat, csináltak grandiózus rítusokat, csak hogy ne kelljen feladni az emberi önzést, a gazdagság, hatalom és erőszak istenítését.

A magam részéről abban látom a ökológiai katasztrófa elhárításának legfőbb módját, ha keresztény részről, legalább az utolsó órában, jól választunk. Mi között kell választanunk? Befejezve a vallásról szóló eszmefuttatást, kommentár nélkül teszek két megkülönböztetést.

Történetileg és etikailag az emberiség java szempontjából megkülönböztetünk „önközpontú” *agresszív* vallásokat, melyek az istenimádat címén készek máglyákat gyújtani, szent háborúkat folytatni, világhódító törekvésükben hullahegyekkel beborítani a történelem országútját, és végtelen hárcsolásukban elpusztítani még a Földet is. És ismerünk „te-központú” *inviolans* (erőszakot nem ismerő) hívő

közösségeket, melyek a Szeretet-Istent a szeretet-törvény követésével szeretetközösségeikben akarják követni. (Ez az eredeti kereszténység!)

Társadalmilag pedig megkülönböztethetünk hierarchikus (szent-papuralmú), demokratikus (többségi uralmú) és pándúliás (mindenki mindenkit szolgál) hívő közösségeket. Az első az alá-fölrendeltségre épülő, engedelmességet követelő parancsuralmi val-

lás; a második a többségi választásra épülő, ugyancsak engedelmesség-elvű reformált vallás; a harmadik pedig a mellérendeltségi, szolgáló vezetői és testvéri hívő közösség.

Úgy gondolom, hogy a kereszténynek, de egyáltalán az embernek ebből a kínálatból kell kiválasztania ma a legjobbat. És akkor „miénk lesz a Föld”.

Kovács László

Könyvajánlás

A jót választanod kell

György Lajos írásaiból – Föld Napja Alapítvány, 1996

Piros kötetéről nehéz írni. Inkább olvasni kell. Nem egyvégtében, hanem apránként, autóbuzson, villamoson, HÉV-en utazva, vagy éppen munkából érkezve, pihenésképpen a napi sajtó izgalmi helyett. Ahogyan Hamvas Béla babérligetkönyvének rövid esszéit. Mert amit ezekről az egész életünket átfogó kérdésekről írtak az elmúlt néhány évtizedben, azt Piros (ma már inkább őszbe hajló) üstöke alatt egy sok nyelven értő, egészen kiváló emlékezőtehetségű elme tartja számon, teszi közkinccsé. Megjegyzésekkel és saját ötletekkel, összefüggések és további kérdések fölvetésével gondolkodik az ezredvégi értelmiség szorongató kérdéséről: Hogyan lehetséges emberi élet a földön?

A kötetben egybegyűjtött írások első fejezete a jövőbe vezető utakról szól, mondanivalójának lényegét fejezi ki címválasztása: "A tudat zöldülése". A jelenlegi világválság gyökérmozzanatára tapint ezzel: mindennapi életünk zsákutcái csak külső jelei annak az alapvető hibának, amely gondolkodásunkat, világlátásunkat jellemzi. Mondanivalója Jézus szavaira rímel: ha meg nem térünk (ha át nem alakítjuk a gondolkodásunkat), mindannyian elveszünk. (Vö. Lk 13,35.)

E filozofikus hangvételű bevezetés után filmkritikák következnek; ezekben mai művészeket faggat a szerző, hogyan látják az ember esélyeit századunk második felében. Válaszuk a fejezet címadó kérdésére: "Van-e bocsánat bűneinkre?", átvezet a harmadik rész tanulmányaihoz, amelyek "Éget-nivaló dolgainkról" szólnak, és elsősorban nem a jól ismert, környezetpusztulást jellemző adatokat sorolják, hanem szellemi-lelki restségeink, tudatlanságaink, vétkes hanyagságaink felszámolására buzdítanak.

A "Vetélkedés és szimbiózis" című befejező rész írásaiban sem tagadja meg magát a szerző, szakmai jellegű tanulmányaiban is minduntalan a földi élet és az ember létének célját, értelmét keresi. Egyéni válasza minden kereső ember számára elgondolkodtató:

"...a Kozmoszban Rend van, s ha ezt felborítjuk, belepusztulunk. Ez... tulajdonképpen vallásos hit, s igazából mindegy, milyen vallás révén jut ide az ember. Mert erre vezet az ősi hagyomány, Lao Ce, Buddha, Jézus is. Mindezt felismerni: folyamat. A tudat zöldülésének útja:

A helyes felismerés

A helyes elhatározás

A helyes beszéd

A helyes cselekvés

A helyes életmód

A helyes gyakorlás

A helyes gondolkodás

majd azonosulás a többi élőlényel, a Kozmoszsal: nevezd azt megvilágosodásnak vagy üdvözülésnek. Figyeljünk oda, hogy hol tartunk ezen az úton, s igyekezzünk előrelépni rajta."

D.J.

(A könyv kapható az Írók Könyvesboltjában és a Föld Napja Alapítványnál.)

TARTALOM

Tanulmány

Pierre Pierrard: Loisy abbé – Veszített csata? 2–4

Erőszakmentesség

Josef Blank: Erőszakmentesség – háború – katonai szolgálat (I.) . . . 5–9

Csapody Tamás: A polgári szolgálatról szóló törvény megszületése és a törvény értékelése 9–12

Hildegard Becker: Az ahmadik reformmozgalma 13

Gyerekeknek mesék

Zsófi három kívánsága 17–18

Hiú Péter 18

Elmélkedések

Merza József: Hinni hitetlenül 14–16

Bajai Lászlóné Magdi: Hitem története 19–20

Leveled jött Istentől (Vasárnapokra) 23–27

Olvasók fóruma

Pintér Zoltán: Heti nyolc nap szeress! 21–22

Környezetvédelem

Kovács László: A vallások története és az ökológia 28–31

Könyvajánlás

D.J.: A jót választanod kell (György Lajos könyve) 31

FELHÍVÁS!

Kérjük Olvasóinkat, hogy az impresszumban foglaltak szerint újítsák meg előfizetésüket a második félfévre.

Kurt Marti

Az ISTEN szó passiója

ezer sebtől vérzik
megeőszakolják újból és újból
elárujják szétapossák
agyonlövik lefejezik
kerekbe török fölnegyelik
elvesztett tagjait
protézisszörmnyekre cserélik
elidegenedett
önmagától
tőlünk és mindentől
skizo neuro és pszicho lett
agyonszurkálták a tük
melyekkel idegen lényeket
fecskendeztek beléje
vég nélkül agonizál
talán már halott
vagy mégsem
netán csak az orvosi konzílium
vitázik róla
az ISTEN szó TEHÁT
utolsóvá lett a szavak között
a leginkább kizsáknányolt fogalom
kiürtött metafora
a nyelv prolíja

Ford.: g.g.a.

Az ELPÍDIA kiadó közelmúltban megjelent könyvei:

Hanna Wolff: Az egyetemes Jézus
(Jézus alakja indiai szemmel)
550,- Ft

Karl Herbst: A valódi Jézus
(hagyományostól eltérő evangéliumértelmezés)
560,- Ft

Postai utalványon a vételár megküldésével vagy utánvétellel megrendelhető a Kiadó címén
2120 Dunakeszi, Berzsényi u. 5/c – Tel/fax: 06-27-342-900

„Érted vagyok”

(Exodus 3,14)

Közösségi és családi folyóirat

VIII/4. (44.) szám. Megjelenik évente hatszor.

Alapította: Simonyi Gyula

Szerkeszti a Szerkesztőbizottság.

A szerkesztőbizottság titkára: Garay András

Laptulajdonos: Család Alapítvány

Számlaszám:

10200964-20210809 Magyar Hitelbank Rt.
Budapest V., Szabadság tér 5–6.

Olvasóink a Család Alapítvány fent jelzett számlájára
„Érted vagyok” megjelöléssel
támogatást küldhetnek lapunknak.

*
Az Alapítványnak adott összeg
az adóalapból levonható!

Felelős kiadó: Vincze Endre

Kiadóhivatal: 1476 Budapest, Pf. 40.

Szerkesztőség: 1076 Budapest, Thököly út 11. I. 6.

A lap az „Ingyen kaptatok, ingyen is adjátok”
(Mt 10,8) szellemében szerzői honoráriumot nem váró
írásokat közöl.

Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a
szerkesztőség véleményét fejezi ki.

Az „Érted vagyok”-ban közölt anyagok (a szerző hoz-
zájárulásával) tartalmi torzítás nélkül szabadon közöl-
hetők, a forrás megjelölésével. A szerkesztőség ez-
úton kér az újraközlés esetén tiszteletpéldányt.
Kéziratot nem őrzünk meg, s nem küldünk vissza.

Nyomták a VÁCI OFSZET KFT nyomdaüzemében,
Vácott.

Felelős vezető: Szilva István
ISSN: 0865-8021

Bimonthly newspaper of „Family Foundation for
communities and families”, about gospel, charity,
third world, ecology, nonviolence, family life, edu-
cation and radical renewal movement in the Hunga-
rian Catholic Church.

Editor: GARAY András

Adress: H-2120 Dunakeszi, Berzsényi u. 5/c
The materials published by „Érted vagyok” can be
republished free, without distortion of contents. The
editorial board hereby asks for complimentary cop-
ies in case of republication.

Előfizetés és terjesztés:

Kovács László („Érted vagyok”)
1076 Budapest, Thököly út 11. I.6.

Előfizetést *belföldi postautalványon* a fenti címre
lehet küldeni. Kérjük, az utalvány Értesítés részén
a név és cím olvashatóan, pontosan legyen rajta, és
a hátán, a közleményben világosan legyen leírva,
hogy a pénzt a feladó mire küldte.

Előfizetési díj 1997-re (postaköltséggel):

Belföldre: fél évre . . . . . 300 Ft
szociális előfizetés
a szerkesztőséggel történt egyeztetés szerint

Külföldre:

Itthon előfizetve:
a szomszédos országokba fél évre . . . 300 Ft
egyéb külföldre fél évre . . . . . 1200 Ft
Nyugaton: fél évre . . . . . 25 DM

A konvertibilis előfizetési díjak az ESP indiai ke-
resztény iskolát támogatják.

Köszönjük a szerzők, a szerkesztők és a sokféle
segítő ingyenes szolgálatát. Köszönjük a bátorító
kritikákat, javaslatokat és biztatásokat. Köszönjük
az adományokat és a terjesztők munkáját. A lap
esetleges jövedelmét a Család Alapítvány szociális